

**YAYLA TURİZMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARININ
PAYDAŞLAR TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: AYDER
YAYLASI ÖRNEĞİ**

Fikret Gökçe

DOKTORA TEZİ

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ, 2024

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden 12 (oniki) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Fikret
Soyadı : GÖKÇE
Bölümü : Turizm İşletmeciliği Eğitimi
İmza :

Teslim Tarihi :26/7/2024

TEZİN

Türkçe Adı : Yayla Turizminde Sürdürülebilirlik Boyutlarının Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesi: Ayder Yaylası Örneği

İngilizce Adı : Assessment of Sustainability Dimensions in Highland Tourism by Stakeholders: The Case of Ayder Plateau (Yayla)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazım sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Fikret GÖKÇE

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Fikret GÖKÇE tarafından hazırlanan “Yayla Turizminde Sürdürülebilirlik Boyutlarının Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesi: Ayder Yaylası Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Mehmet YEŞİLTAS

(İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi)

Üye : Prof. Dr. Kurban ÜNLÜÖNEN

(Turizm Fakültesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Üye : Prof. Dr. Sezer KORKMAZ

(İ.İ.B.F. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Üye : Prof. Dr. Rahman TEMİZKAN

(Turizm Fakültesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Üye : Prof. Dr. Yasin BİLİM

(Turizm Fakültesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi : 27/06 /2024

Bu tezin Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Şaban ÇETİN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

.....

TEŞEKKÜR

Doktora tez konusunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar geçen süreçte emeği olan tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet YEŞİLTAAŞ'a ve değerli hocalarım Prof. Dr. Kurban ÜNLÜÖNEN, Prof. Dr. Sezer KORKMAZ, Prof. Dr. Rahman TEMİZKAN, Prof. Dr. Yasin BİLİM, Prof. Dr. Cevat TOSUN, Prof. Dr. Yüksel ÖZTÜRK, Doç. Dr. Salih Zeki ŞAHİN, Doç. Dr. Barış DEMİRCİ, Öğr. Gör. Kazım KOCABOZDOĞAN, Öğr. Gör. Duygu BABAT ve Öğr. Gör. Halil SUNAR'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, lisans ve doktora eğitimim süresince mesleki ve kişisel gelişimime katkı sağlayan Gazi Üniversitesi, Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi, Turizm Fakültesi ve Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ndeki tüm hocalarına ve çalışanlarına, İskenderun Teknik Üniversitesi, Turizm Fakültesi'ndeki mesai arkadaşlarıma da çok teşekkür ederim.

Bu tezin hazırlanmasında maddi ve manevi emeği geçen, her türlü kahrımı çeken hayat arkadaşım Serpil GÖKÇE'ye, evlatlarım Tahsin Sayhan ve Mustafa Arhan'a, aileme ve dostlarıma sonsuz teşekkür ederim.

YAYLA TURİZMİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARININ PAYDAŞLAR TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: AYDER YAYLASI ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Fikret Gökçe

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2024

ÖZ

Araştırmanın temel amacı; yayladaki turistik faaliyetlerinin sürdürülebilirlik boyutları (çevresel, sosyo-kültürel, ekonomik) ile incelenerek, yayla turizminin sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir. Araştırma alanı olarak Ayder Yaylası seçilmiştir. Bu doğrultuda, yayla turizminin mevcut durumunun sürdürülebilir olup olmadığına ilişkin incelemeler ve değerlendirmeler yapılmış, destinasyondaki yerel turizm paydaşlarının görüş ve önerilerini de dikkate alan kapsamlı bir araştırma çalışması yürütülmüştür. Araştırmada, nicel (anket) ve nitel (mülakat, katılımcı gözlem, literatür inceleme) araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Tam sayım yönteminden yararlanılarak, yerel turizm paydaşı 105 kişi ile anket, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak da 18 kişi ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Ayder Yaylası'na yönelik sürdürülebilir turizm gelişiminin çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlarına ilişkin değerlendirmeler, katılımcı gözlem yolu ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda yaylalarda sürdürülebilir turizm gelişiminde çevresel boyutun önemi ve gereği vurgusunun öne çıktığı, onu ekonomik katkı boyutu ve sosyo-kültürel boyuttaki vurguların izlediği görülmüştür. Doğal çevrenin kullanma-koruma dengesi ile turistik ziyaretçilere ve girişimcilere sunulması, turizm ile ortaya çıkacak ekonomik fayda ve katkıların yerel halkın refahına katkı sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve yerel halkın sosyo-kültürel yaşamındaki hassasiyetlere dikkat edecek şekilde gerçekleştirilmesine çaba gösterilmesi faydalı olacağı öngörülmektedir. Araştırma sonunda 'Sürdürülebilir Yayla Turizmi Gelişim ve Yönetimin Modeli' oluşturularak, paydaşların görüş ve değerlendirmelerine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Yayla Turizmi, Ayder Yaylası

Sayfa Adedi : xvi +169

Danışman : Prof. Dr. Mehmet YEŞİLTAŞ

ASSESSMENT OF SUSTAINABILITY DIMENSIONS IN HIGHLAND TOURISM BY STAKEHOLDERS: THE CASE OF AYDER PLATEAU

(Ph. D. Thesis)

Fikret GÖKÇE

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

July 2024

ABSTRACT

The main purpose of the research is to contribute to the sustainable development of highland tourism by analysing the sustainability dimensions (environmental, socio-cultural, economic) of touristic activities in the plateau. Ayder Plateau was selected as the research area. In this direction, analyses and evaluations have been made on whether the current situation of highland tourism is sustainable or not, and a comprehensive research study has been carried out taking into account the opinions and suggestions of local tourism stakeholders in the destination. In the research, quantitative (questionnaire) and qualitative (interview, participant observation, literature review) research methods were utilised. Using the complete census method, a survey was conducted with 105 local tourism stakeholders and interviews were conducted with 18 people using the purposive sampling method. In addition, evaluations on the environmental, socio-cultural and economic dimensions of sustainable tourism development in Ayder Highland were obtained through participant observation. As a result of the research, it has been observed that the importance and necessity of the environmental dimension in sustainable tourism development in the highlands is much more prominent, followed (respectively) by the economic contribution dimension and the socio-cultural dimension. It is predicted that it will be beneficial to present the natural environment to touristic visitors and entrepreneurs with a balance of use-conservation, to organise the economic benefits and contributions that will arise with tourism in a way that will contribute to the welfare of the local people and to pay attention to the sensitivities in the socio-cultural life of the local people. At the end of the research, a 'Sustainable Highland Tourism Development and Management Model' was created and presented to the opinions and evaluations of the stakeholders.

Key Words : Tourism, Sustainable Tourism, Highland (Yayla) Tourism, Ayder Plateau

Page Number : xvi +169

Supervisor : Prof. Dr. Mehmet YEŞİLTAS

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	iii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	v
ÖZ.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırma Problemi.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	8
1.3. Araştırmanın Önemi.....	13
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	15
1.5. Araştırmanın Varsayımları.....	17
1.6. Araştırmanın Tanımları.....	17

BÖLÜM 2	20
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	20
2.1. Kalkınma Kavramı	20
2.2. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma	21
2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	23
2.4. Sürdürülebilirliğin Boyutları ve Turizm	25
2.5. Sürdürülebilir Turizm Gelişimi	32
2.6. Yayla Kavramı ve Yayla Turizmi	48
2.6.1. Yayla ve Yaylacılık	48
2.6.2. Yayla Turizmi Kavramının Değerlendirilmesi	52
2.6.3. Türkiye’de Yayla Turizmi	54
2.7. Ayder Yaylası (Araştırma Alanı)	60
2.8. Ayder Yaylasına Yönelik Akademik Çalışmalar	64
BÖLÜM 3	66
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	66
3.1. Araştırma Modeli	66
3.2. Evren ve Örneklem	68
3.3. Verilerin Toplanması	70
3.4. Verilerin Analizi	75
3.4.1. Güvenirlilik Analizi	75
3.4.2. Geçerlilik Analizi	76
BÖLÜM 4	82
BULGULAR ve YORUMLAR	82
4.1. Nicel Araştırma Bulguları	82

4.1.1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular	82
4.1.2. Sürdürülebilirlik Önermelerine İlişkin Frekans Bulguları.....	84
4.1.3. Cinsiyet Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	89
4.1.4. Medeni Durum Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	90
4.1.5. Turizm Eğitim Durumu Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları	91
4.1.6. Yayla ile İlişki Düzeyi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	92
4.1.7. Yaylada İkamet Süresi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları	94
4.1.8. Eğitim Durumları Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	96
4.1.9. Görev/Sorumluluk Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	98
4.1.10. Gelir Durumları Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	99
4.2. Nitel Araştırma Bulguları.....	101
4.2.1. Mülakat Analizleri Bulguları.....	101
4.2.1.1. Çevresel Etki Boyutu ile İlgili Mülâkat Bulguları.....	102
4.2.1.2. Sosyo-Kültürel Etki Boyutu ile İlgili Mülâkat Bulguları.....	107
4.2.1.3. Ekonomik Etki Boyutu ile İlgili Mülâkat Bulguları.....	110
4.2.2. Katılımcı Gözlem Bulguları.....	113

4.2.2.1. Çevresel Etki Boyutu ile İlgili Katılımcı Gözlem Bulguları.....	114
4.2.2.2. Sosyo-Kültürel Etki Boyutu ile İlgili Katılımcı Gözlem Bulguları.....	117
4.2.2.3. Ekonomik Etki Boyutu ile İlgili Katılımcı Gözlem Bulguları.....	119
BÖLÜM 5.....	121
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	121
5.1. Araştırma Sonuçlarının Genel Değerlendirilmesi.....	127
5.4. Tartışma.....	126
5.5. Öneriler.....	133
KAYNAKLAR.....	151
EKLER.....	168
EK 1. Anket Formu (Türkçe).....	168

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Sürdürülebilirlik Boyutları ve Sürdürülebilir Destinasyonlar Temel Kriterleri</i>	27
Tablo 2. <i>Sürdürülebilir Turizm Destinasyonları Destekleyici Kriterler</i>	30
Tablo 3. <i>Sürdürülebilir Turizm ile Sürdürülemez Turizm Gelişiminin Karşılaştırılması</i>	36
Tablo 4. <i>Turizm Paydaşları ve Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Katkı Sağlayıcı Öneriler</i>	39
Tablo 5. <i>Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi Destinasyon Kriterleri (v2.0)</i>	42
Tablo 6. <i>Konaklama Tesisleri Türkiye Sürdürülebilir Turizm Endüstri Kriterleri</i>	46
Tablo 7. <i>Yayla Temalı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile Turizm Merkezleri</i>	55
Tablo 8. <i>Türkiye Kalkınma Planlarında Turizm Hedefleri ve Yayla Turizmi</i>	57
Tablo 9. <i>Ayder Yaylası Konulu YÖK Tezleri (Ocak, 2024)</i>	61
Tablo 10. <i>Kaplıca (Ayder) Mahallesi Nüfus İstatistiği (2008-2022)</i>	64
Tablo 11. <i>Anket Ölçeği Uygulama Planı</i>	72
Tablo 12. <i>Anket Formunda yer alan Ölçeğin ve Boyutlarının Cronbach's Alpha Değerleri</i>	76
Tablo 13. <i>Anket Ölçeğinin Faktör Analizine Uygunluğu</i>	77
Tablo 14. <i>Faktör Analizi Sonuçları</i>	78
Tablo 15. <i>SK1 ve E7 Kodlu Önergeler Çıkarıldıktan Sonra Anket Ölçeği Faktör Analizine Uygunluğu</i>	79
Tablo 16. <i>SK1 ve E7 Kodlu Önergeler Çıkarıldıktan Sonra Faktör Analizi Sonuçları</i>	80

Tablo 17. Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri	83
Tablo 18. Katılımcıların Ölçeğe İlişkin İfadelere Katılım Durumları ve Dağılımları.....	84
Tablo 19. Ölçeğe Uygulanan Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi Sonuçları.....	88
Tablo 20. Ölçeğin Skewness (Çarpıklık), Kurtosis (Basıklık) Değerleri.....	88
Tablo 21. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	89
Tablo 22. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları....	90
Tablo 23. Turizm Eğitimi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	91
Tablo 24. Yayla ile İlişki Düzeyi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	93
Tablo 25. Yaylada İkamet Süresi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	95
Tablo 26. Katılımcıların Eğitim Durumları Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları	97
Tablo 27. Katılımcıların Görev-Sorumluluk Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	98
Tablo 28. Katılımcıların Aylık Gelir Durumları Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları.....	100
Tablo 29. Mülakat Katılımcıları Profili	101
Tablo 30. Araştırma Hipotezleri Kabul/Kabul Edilmeme Durumları	122

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile Turizm Merkezleri.....	9
Şekil 2. Birleşmiş Millet Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları.....	23
Şekil 3. Sürdürülebilirlik Kavramının Boyutları.....	26
Şekil 4. Geleneksel Turizm İle Sürdürülebilir Turizmin Karşılaştırması.....	37
Şekil 5. Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı ve Yayla Koridoru.....	58
Şekil 6. Türkiye Turizm Stratejisi Mevcut Durum ve Rize-Ayder.....	58
Şekil 7. Rize ili �amlıhemşin ilçesi, Kaplıca mahallesi, Ayder Yaylası.....	61
Şekil 8. Ayder Yaylası Havadan Görünüm.....	62
Şekil 9. Ayder Yaylası Uydu Görüntüsü.....	63
Şekil 10. Yeni Ayder Proje Görseli.....	63
Şekil 11. Araştırma modeli.....	66
Şekil 12. Araştırma hipotezleri.....	67
Şekil 13. Yerel (�zg�n) Ayder Evleri.....	114
Şekil 14. Ayder’de Dere Kirliliği.....	115
Şekil 15. Ayder Yaylasında Trafik Yoğunluğu.....	117
Şekil 16. Günübirlikçilerin Kabul-Kullanım Döngüsü Sistemi.....	142
Şekil 17. Konaklama Amaçlı Kullanım Döngü Sistemi.....	148

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

α	Cronbach's Alpha (iç tutarlılık-güvenirlilik simgesi)
BM	Birleşmiş Milletler
Ç	Çevresel
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DOKAP	Doğu Karadeniz Projesi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
E	Ekonomik
EC	European Comission (Avrupa Komisyonu)
ETİS	Euorapean Tourism Indicator System (Avrupa Turizm Gösterge Sistemi)
f	Anova F değeri (parametre)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSTC	Global Sustainable Tourism Council (Dünya Sürdürülebilir Turizm Konseyi)
H	Hipotez
Ha	Hektar
KMO	Kaiser- Meyer- Olkin (Örneklem Yeterliliği Ölçütü)
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
KTKGB	Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri
p	Olasılık değeri

RKY	Resmi Kalkınma Yardımı
s.d	Serbestlik derecesi
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SPSS	Statistic Pocket for Social Sciences
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
STG	Sürdürülebilir Turizm Gelişimi
t	t testi için hesaplanan t değeri (parametre)
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TGA	Türkiye Turizm Geliştirme Ajansı
TL	Türk Lirası
TM	Turizm Merkezi
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TURSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNWTO	United Nations World Tourism Organization (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü)
WTTC	World Travel and Tourism Council (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi)
YİGM	Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Turizm sektörünün ticarileşmesine ve artan ekonomik büyümeyle birlikte turizm dağıtım sistemi içerisindeki aracı kuruluşlar ve ağırlama işletmeleri, gelişen teknolojinin sunduğu her türlü tanıtım ve reklam araçlarını kullanarak (Ünüvar 2014 s. 600) bireylerin tatil taleplerini yönlendirebilmektedirler (Tosun 1998 s. 606). Bu durum turist kabul eden varış noktalarına olan talebi artırarak, turizm arzını oluşturan temel unsurdan konaklama, yiyecek-içecek, eğlence ve seyahat işletmelerinin artmasına sebep olmaktadır. İşletme sayılarındaki artış, turist kabul eden varış noktalarının, doğal çevreleri ve sosyo-kültürel yapıları üzerinde aşırı baskı oluşturmakta olup bu baskı iyi planlanmadığı takdirde doğal ve sosyo-kültürel çevre üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir (Bilgiçli, ve Yıldırğan, 2022 s.581). Zaman içerisinde artan bu baskı doğal ve sosyo-kültürel çevrenin bozulmasıyla sonuçlanabilmektedir (Choi, ve Sirakaya, 2006). Turizmin varış noktaları üzerindeki ekonomik etkileri, sosyal-kültürel ve doğal çevre üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri de birçok araştırmada ele alınmakta ve tartışılmaktadır (Becken, 2005; Beeton, 2003; Bendell ve Font, 2004; Budeanu, 2002; Choi ve Sirakaya, 2006; Collins. 2001; Eligh vd., 2002; Gössling vd., 2002; Gyou Ko, 2003; Hussain, Ali, Ragavan, ve Manhas, 2015; Khan, Khan ve Khan, 2022; Northcote ve Macbeth, 2006; Savage vd., 2004; Sharma ve Sarkar, 2024; Tepelus ve Cordoba, 2005; Tokmak, 2008; Tosun, 1998; Tosun, 2000; Tosun, 2001; Tsaur vd., 2006; Twynam ve Johnston, 2002). Tosun (1998; 2000; 2001; 2008) tarafından yapılan araştırmalarda; gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin turizm hareketlerinin olumsuzluklarından daha fazla etkilendiğini ortaya konulmaktadır. Bu tür ülkelerde turizm

gelirleri dış ödemeler dengesi açısından önemli bir döviz girdisi aracı olduğundan çevre üzerindeki yoğun ve yıpratıcı baskılar karar vericiler tarafından görmezden gelinabilmektedir (Tosun, 1998 s. 607).

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından (1987) Brundtland raporuna göre “*Bu günün gereksinimlerinin, gelecek nesillerin (kuşakların) gereksinimlerinden ödün vermeden karşılanması*” olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınmanın turizm sektörü gerçekleşebilmesi için doğal çevre, sosyo-kültürel yapı ve ekonomik yapıdan oluşan 3 boyut dikkate alınması gerekmektedir (Demir ve Çevirgen, 2007 s. 145; Tosun, 1998 s. 596; Tosun, 2001 s. 290; Torrent, 2008 s. 884) Bu nedenle kaynakların verimli ve dengeli kullanımı esasına dayanan sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanabilmesi, planlı ve doğru destinasyon yönetim modellerinin oluşturulması gerektiği anlaşılmaktadır

İnsanların gelirlerinin ve tatil ihtiyaçlarının artması, turizm hareketliliğini ve buna bağlı olarak yeni turizm türlerinin ve cazibe merkezlerinin ortaya çıkmasını sağlarken, bu merkezlerdeki aşırı ve bilinçsiz çevre kullanımı, doğal ve sosyo-kültürel yapının bozulmasına ve insanlığın geleceği ile ilgili kaygıların artmasına yol açmaktadır (Sarkım, 2007 s. 75). Turizm hareketlerine katılanların artışı, beraberinde farklı turizm türlerinin ortaya çıkmasına ve yeni turizm cazibe merkezlerinin turizme açılmasına neden olmaktadır. Özellikle hassas eko sistemlerin turizm amaçlı kullanımı kaygı düzeyini artırmaktadır. Çünkü bu alanlarda yönelik turizm hareketliliği daha hassas ve kırılgan doğal ve sosyo-kültürel çevrelerde gerçekleşmesi geri dönülmesi güç sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu tür sorunların yaşanmaması için sürdürülebilir turizm gelişimi kavramı daha da ön plana çıkmaktadır.

Sürdürülebilirlik ile ilgili politikaların uygulaması söz konusu olduğunda daha çok gelişme sürecinde olan ülkelerde çevreye ilişkin bilgi ve deneyim azlığı, uygulamalara yönelik güven eksikliği, koordinasyon ve kaynak yetersizliği gibi sorunlar gözlemlenmektedir (Tosun 1998 s. 606). Bununla birlikte ortaya çıkabilecek çevre sorunlarının öngörülebilmesi, zaman, mekân, yöntem tespitindeki zorluklar ile toplumsal katılımın sınırlı oluşu, uygulamadaki temel sorunlar olarak ele alınabilir (Altan, 2006 s.74).

Türkiye iklim özellikleri, yaşam tarzındaki geleneksel motifleri, flora (bitki çeşitliliği), fauna (hayvan çeşitliliği) ve doğa sporlarına uygun alanlarının zenginliği ile yayla turizmine oldukça elverişlidir. Yayla turizmi adı altında özellikle Doğu Karadeniz Bölgesindeki yaylalara yönelik ilgi ve seyahatlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Artan talebe binaen

seyahat acentelerinin oluşturdukları paket turlar ile yaylalara yönelik seyahatlerde önemli artışların olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, yayla turizminin kavramsal olarak ele alınarak açıklanması, mevcut turizm hareketlerinin yayla turizmi ile sürdürülebilir turizm ilkeleri ve boyutları açısından analiz edilmesi sonucunda elde edilen veriler, yayla turizminin geleceği için son derece önemli politika ve planların geliştirilmesinde yol gösterici olacaktır. Hassas ekosistemlere ve özgün sosyo-kültürel değere sahip yaylaların turizm hareketliliğinden ne ölçüde etkilendiğinin belirlenmesi, yayla turizminin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Yaylalara yönelik mevcut turizm hareketliliğinin etkilerinin ölçülmesi, turizme açılan ve açılması planlanan yeni yayla turizm merkezlerinde benzer sorunların önlenmesine yardımcı olabilir. Bu etkilerin ölçülmesi, yaylalardaki turizm hareketliliğinin çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerinin yerel turizm paydaşlarının bakış açısıyla değerlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu bağlamda, yaylaların korunarak gelecek nesillere aktarılabilmesi için yayla turizminde sürdürülebilirlik boyutlarının paydaşlar tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, yayla turizminde sürdürülebilirlik boyutları ile ilgili paydaş değerlendirmeleri analiz edilerek, yayla turizminin gelişimi ve yönetimi hakkında öneriler oluşturulması amaçlanmaktadır.

Çalışma, 5 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, konuya giriş yapılarak, araştırma problemi, amacı, önemi açıklanıp, çalışmanın sınırlılıkları ile kullanılan temel kavramlar ortaya konulmuştur. İkinci bölümde, ilgili literatür incelenmiş; kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir turizm ve gelişimi, yayla ve yayla turizmi konuları ele alınıp işlenmiştir. Üçüncü bölümde; araştırmanın metodolojisine ilişkin (yöntem, model, evren, verilerin toplanması ve analizi) bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde, araştırmanın bulgularına yer verilerek, hipotezler test edilmiş; mülakat ve katılımcı gözlem bulguları paylaşılmıştır. Son bölümde de ise araştırma bulgularıyla ulaşılan sonuçlar ve öneriler ile bunlara ilişkin görüş ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

1.1. Araştırma Problemi

Turizm sektörü her geçen gün büyümekte ve turizme açılan doğal alanlarda artmaktadır. Turizme açılan bir yörede öncelikli hedefin sürdürülebilir bir turizm gelişiminin sağlanması olması gerekmektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde bilim insanların turizmin sürdürülebilir gelişme perspektifinde ele alınması için bir çok çalışma yapıldığı

görülmektedir (Becken, 2005; Beeton, 2003; Bendell ve Font, 2004; Budeanu, 2002; Choi ve Sirakaya, 2006; Collins, 2001; Eligh vd., 2002; Gössling vd., 2002; Gyou Ko, 2003; Hussain, Ali, Ragavan, ve Manhas, 2015; Khan, Khan ve Khan, 2022; Northcote ve Macbeth, 2006; Savage vd., 2004; Sharma ve Sarkar, 2024; Tepelus ve Cordoba, 2005; Tokmak, 2008; Tosun, 1998; Tosun, 2000; Tosun, 2001; Tsaur vd., 2006; Twynam ve Johnston, 2002). Bu çalışmalarda, sürdürülebilir turizm kavramı açıklanırken, turizmin sürdürülebilir olmayan örnekleri ve turizm varış noktalarının yönetiminde sürdürülebilir gelişimi ilkelerine uygun planlama ve uygulama çalışmalarının yayılması gerekliliği ortaya konulmaktadır.

Turizmin ortaya çıkardığı çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlar sürdürülebilir turizm gelişimi kavramı içerisinde ele alınmaktadır. Özellikle hassas alanlar olarak ifade edilen eko sistemlerde yapılan turizm faaliyetlerinin planlanmasında ve uygulanmasında, sürdürülebilir turizmin boyutlarının analizi ve elde edilen bulgular çerçevesinde sürdürülebilir turizm gelişimi ilke ve stratejilerinin belirlenmesi son derece önemlidir. Çünkü hassas alanlarda yapılan turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir turizm ilkeleri gözetilmeksizin yapılması, doğal çevrenin yıpranması, sosyo-kültürel yapının değişmesi gibi geri dönülmesi güç sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlar doğal çevre üzerine etkiler, sosyal- kültürel etkiler ve ekonomik etkinliğin yetersizliği şeklinde ayrı ayrı ortaya çıktığı gibi, zaman zaman hepsi bir arada da büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizm gelişimi ile kaynakların verimli ve etkin bir şekilde kullanılarak, ekonomik ömrünün ve getirisinin maksimum düzeye ulaştırılmasını amaçlanmaktadır (Tokmak, 2008 s. 32).

Türkiye’de yükseköğretim kurumları bünyesinde yayla turizmine yönelik çalışmaların; altyapı sorunları (Atmış, 1994), yaylaların turizm amaçlı kullanımı (Sirel, 1995), geleneksel yaylacılıktan yayla turizmine dönüşümü (Oral, 2010), yaylacılık kültürünün yayla turizmindeki önemi (Haberal, 2011), alternatif turizm (Bay, 2014) ve ekoturizm amaçlı kullanım (Yalçınalp, 2005), kırsal turizm açısından yerel yönetimlerin etkisi (Çelenk, 2020) konularında olduğu; Ayder Yaylası özelinde yapılan ve tamamı yüksek lisans tezlerinden oluşan yayla turizmi çalışmalarının ise termal koruma ve turizm gelişimi (Fettahoğlu, 2010), sürdürülebilir turizm kalkınma sürecinin turizm paydaşlarınca değerlendirilmesi (Hatırnaz, 2016), bölgesel kalkınmaya etkileri (Çakır, 2018), yerel halkın sürdürülebilir turizm algılarının sürdürülebilir destinasyon yönetimi tutumları üzerine etkisi (Çoğalmış, 2019) ve doğal turistik alanlarda aşırı turizm (Mutlu, 2021) konularında olduğu görülmektedir.

Fettahoğlu Şenkaya (2010), “*Ayder (Rize) termal ve yayla turizm bölgesinin termal koruma ve turizm gelişimi açısından değerlendirilmesi*” adlı peyzaj mimarlığı anabilim dalındaki çalışmasında; konuya ilişkin literatür incelemesi yapıldıktan sonra anket yöntemi ile ziyaretçilerin (100 kişi), rekreatif ve turistik davranışları incelenmiş, uzman görüşleri anketi (15 kişi) uygulanmış ve yerel paydaşlar ile (12 kişi) mülakat yapılmıştır. Bu çalışmalarla, Ayder’in termal ve yayla turizmine yönelik etkinliklerden ve planlama kararlarının doğurduğu sonuçlardan kaynaklanan sorunların neler oldukları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hatırnaz (2016), “*Ayder’in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin turizm paydaşları tarafından değerlendirilmesi*” adlı turizm işletmeciliği anabilim dalındaki çalışmasında, destinasyonun sürdürülebilir turizm kalkınma sürecini çevresel, sosyo-kültürel, ekonomik ve iyi yönetim boyutlarıyla, turizm paydaşları bakış açısıyla değerlendirmiştir. 29 katılımcı ile yapılan mülakatlar sonucunda, Ayder’de iyi yönetim gerekliliklerinin yerine getirilmemesine bağlı olarak çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınma süreçlerinin sürdürülebilir varlığından bahsedilemediği sonuçlarına ulaşmış ve temel problemler ile önemli görülen diğer alt problemlere ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Çakır (2018), “*Turizmin bölgesel kalkınmaya etkileri: Ayder turizm bölgesi örneği*” adlı iktisat anabilim dalındaki çalışmasında; Ayder’e gelen 200 ziyaretçiye anket uygulayarak onların harcama davranışlarıyla yöre ekonomisine ve kalkınmasına olan etkileri; katılımcıların profilleri (gelirleri, demografik yapıları, tatil bütçeleri, harcamalarının dağılımı) incelenerek; istenilen düzeyde olmasa da yaylaya katkılarının olumlu düzeyde olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Çalışmada, ayrıca; yaylanın fiziksel ve çevresel faktörlerine ilişkin ziyaretçilerin memnuniyet düzeyleri ile yaylanın altyapısı ve üstyapısı hakkında yeterliliklerinin tespitine çalışılmıştır.

Çoğalmış (2019), “*Yerel halkın sürdürülebilir turizm algılarının sürdürülebilir destinasyon yönetimi tutumları üzerine etkisi: Ayder üzerine bir araştırma*” adlı turizm işletmeciliği anabilim dalındaki çalışmasında; 436 kişiye uyguladığı anket çalışması ile katılımcıların sürdürülebilirlik düzeyi algıları ile sürdürülebilir destinasyon yönetimi tutumlarının, demografik özelliklerine göre anlamlı farklılıklar gösterdiği; katılımcılar tarafından algılanan sürdürülebilirlik (çevresel, sosyal ve ekonomik) düzeyinin sürdürülebilir destinasyon yönetimi üzerinde zayıf düzeyde anlamlı ilişkisi olduğu ve ekonomik

sürdürülebilirlik düzeyinin sürdürülebilir destinasyon yönetim tutumu üzerinde etkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Mutlu (2021), “*Doğu Karadeniz'deki doğal turistik alanlarda aşırı turizm sorunu: Ayder ve Uzungöl örnekleri*” adlı turizm işletmeciliği anabilim dalındaki çalışmada, söz konusu bölgelerde aşırı turizm hareketi ile birlikte ortaya çıkan en önemli sorunun betonlaşma ve atık olduğunu, bölgedeki turist yoğunluğunun belirli dönemlerde yaşandığını ve bölge kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için herhangi bir önlem alınmadığı tespitlerinde bulunmuştur. Çalışmada tarama ve 22 kişi ile yaptığı mülakat yöntemlerini kullanmıştır.

Türkiye'nin yol haritası niteliğinde olan ve şuan on birinci dönem içinde olduğu kalkınma planlarından sadece 7. (1996-2000) ve 9. (2007-2013) Kalkınma Planları'nın turizme ilişkin bölümlerinde “Yayla Turizmi”; turizmin çeşitlendirilmesi ve alternatif turizm türleri kapsamında açıkça ifade edilmiştir. 6. Kalkınma Planında (1990-1994) doğal güzelliklerin korunup, turizme açılması; 10. Kalkınma Planı da ise (2014-2018) doğal değerlerin sürdürülebilirlik anlayışı ile turizmde yer alması gerektiği vurgusuyla yine aynı bölüm başlığı altında ele alınmıştır. Diğer kalkınma planlarında yayla turizmi ile ilgili bir değerlendirme yer almamaktadır. Ancak, planlarda ifade edilen amaç ve hedefler doğrultusunda başta Ayder yaylası olmak üzere diğer yaylaların sürdürülebilir turizm anlayışı ile değerlendirildiğini söylemek mümkün değildir. Bu durum hem devletin en üst yönetim basamağında yer alan Cumhurbaşkanı tarafından 2017 yılında ifade edilen “*Ayder'i kirlettik, rezil ettik! Ayder'i bu yapılanmayla değil kentsel dönüşüm ve değişimle inşallah hakikaten şanına yakışır bir hale getireceğiz*” (Özdemir, 2022) ifadesinde, hem de alan gezildiğinde açık bir şekilde görülmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) tarafından 2006 yılında hazırlanan, “Türkiye Turizm Stratejisi 2023” adlı çalışmada kış turizmi, sağlık ve termal turizm, deniz turizmi, golf turizmi, kongre ve fuar turizmi ile eko turizmin geliştirilmesi hedeflenmiş; yayla turizmi, eko turizm başlığı altında yer almıştır. Planda; yayla turizmi kapsamındaki çalışmaların önemli bir bölümünün, yaylaların turizme kazandırılması amacıyla 1990 yılında başlatılan “*Yayla Turizmi Projesi*”ndeki araştırma, planlama ve altyapı uygulamalarına dayalı olduğuna vurgu yapılarak o güne kadar ilan edilen 22 adet “Yayla Turizmi Merkezi” sıralanmıştır. Söz konusu plan kapsamında Ayder Yaylası, hem Kış Turizmi, hem Termal Turizm, hem de Yayla Turizmi odaklı gelişim merkezi olarak tespit edilen ve bu özelliği

taşıyan Türkiye’deki tek merkez olarak göze çarpmaktadır (Türkiye Turizm Stratejisi, 2006a). Ancak bu durumun değiştiği, Ayder Yaylası’nın sadece “Yayla” teması ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri (KTKGB) içinde yer aldığı, 2022 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü (YİGM) tarafından yayınlanan dokümanda görülmektedir (YİGM, 2022).

Yayla turizminin sürdürülebilir olup olmadığının ortaya konulması, sürdürülebilir turizmin boyutlarının analizi ile mümkün görülmektedir. Bu noktada konuya yönelik sınırlı sayıda bulunan ve yukarıda özetlenen çalışmalar incelendiğinde genelde yayla turizmi ve yayla turizminin sürdürülebilirliği, özelde Ayder Yaylası ile ilgili aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir:

- Alan yazın incelendiğinde yayla turizminin kavramsal olarak yeterli düzeyde açıklanamadığı ve agro turizm, eko turizm, dağ turizmi, kırsal turizm, gibi birçok turizm tür ve çeşitlerine örnek olarak verildiği ancak kavramsal açıklanmadığı ve ilişki düzeyinin kurulamadığı görülmektedir.
- Yayla turizminin sürdürülebilir turizm gelişim ilkeleri ve uygulamaları kapsamında ele alınıp alınmadığının ortaya konulabilmesi için yaylalardaki turizm hareketliliğinin, sürdürülebilir turizmin boyutları açısından kapsamlı bir analizinin yapılmadığı görülmektedir.
- Turizm paydaşlarının yayla turizminin sürdürülebilirliği ile ilgili olarak tutumlarının ne olduğu ile ilgili çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.
- Türkiye’de 1990 yılından sonra yirmi altı yaylanın turizm merkezi ilan edilmesiyle başlanan yayla turizminin sürdürülebilir gelişimi ile ilgili bir yönetim modeli oluşturulamadığı görülmektedir.

Söz konusu ulusal çalışmalar, yaklaşımlar ve planlamalar; genelde yaylaların, özelde Ayder Yaylası’nda turizmin sürdürülebilirliğinde önemli bir sorun ve eksiklik olarak tespit edilmiştir. Bu çerçevede, araştırma konusunu; destinasyonların tercih edilebilirliği ve rekabet gücü açısından önemli olan “*sürdürülebilirlik*” ilkesi doğrultusunda, *sürdürülebilir yayla turizmi* oluştururken; araştırma problemi “*Yaylalarda sürdürülebilir turizm gelişimi nasıl sağlanabilir?*” cümlesi ile ifade edilmiştir.

Araştırma problemi cümlesi ile ifade edilen bu duruma yanıtlar verilebilmesi için araştırma alanı için seçilen Ayder Yaylası turizm destinasyonunda yaşayan yerel halkın algıları,

görüşleri ve tutumları ile yerel turizm paydaşlarının görüş ve değerlendirmelerinin neler olduğunun tespiti ve analiz edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, araştırmacının katılımcı gözlem yolu ile yapacağı değerlendirmeler de bu kapsamda oldukça önem arz etmektedir.

Buradan hareketle, araştırmanın alt problemleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Katılımcıların yayla turizmindeki sürdürülebilirlik boyutlarına ilişkin algı, görüş ve değerlendirmeleri nelerdir?
- Katılımcıların demografik özellikleri ile sürdürülebilirlik boyutlarına ilişkin algı, görüş ve değerlendirmelerinde ne gibi farklılıklar-benzerlikler göstermektedir?
- Yerel turizm paydaşlarının (turizm işletmecileri/sahipleri, kamu kurum/kuruluş çalışanları, yayla sakinleri, sivil toplum kuruluşları), Ayder Yaylası'ndaki turistik gelişime ve sürdürülebilirliğe ilişkin algı, görüş ve değerlendirmeleri nelerdir?

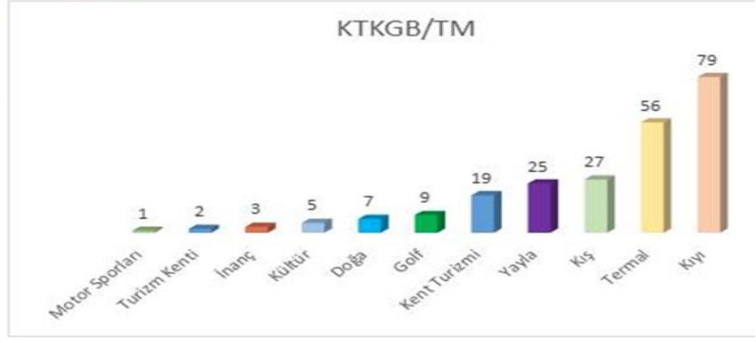
Araştırma problemi ve alt problemleriyle ilişkili literatür incelenerek, çalışmalar değerlendirilmiş, hazırlanan anket ve mülakat formuyla da bulgulara ulaşılmış; sonuç ve değerlendirmeler ifade edilerek, önerilerde bulunulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Sürdürülebilir turizm gelişimi ulusal ve uluslararası düzeyde dikkat edilmesi gereken bir konu olduğu açıktır. Dünyanın ortak kullanıcıları olarak 1987 yılında yapılan Birleşmiş Milletler (BM) toplantısı sonunda hazırlanan Brundtland Raporu olarakta ifade edilen “Ortak Geleceğimiz” (1987) başlıklı raporda, sürdürülebilirlik kavramını ilk defa ortaya konulmuş ve geçen zaman içerisinde birçok bilim dalı ve disiplin tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Turizm sektöründe de, turistik faaliyetlerin olumsuz etkilerinin azaltılması, olumlu etkilerinin de artırılmasına ilişkin çalışmaların yapılması zorunlu bir hale gelmiştir. Bu çerçevede, sürdürülebilir turizm gelişiminin bütün bu amaçları içeren bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Tokmak, 2008). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Türkiye’de toplam 233 yer KTKGB veya Turizm Merkezi (TM) merkezi ilan edilerek turizme açılmıştır. Söz konusu yerlerin 25 tanesi ‘Yayla’ temasına sahiptir (Şekil 1).

TEMA	KTKGB/TM
Motor Sporları	1
Turizm Kenti	2
İnanç	3
Kültür	5
Doğa	7
Golf	9
Kent Turizmi	19
Yayla	25
Kış	27
Termal	56
Kıyı	79
TOPLAM	233

Şekil 1. Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile Turizm Merkezleri (YİGM, 2022).

Bu yaylaların 1’er tanesi Antalya, Artvin, Gaziantep, Tokat; 3’er tanesi Rize ve Sinop; 4 tanesi Trabzon, 5 tanesi Giresun ve 6 tanesi de Ordu illerimizde yer almaktadır (YİGM, 2022). Verilerden de anlaşılacağı gibi ‘Yayla’ teması ile turizme açılan söz konusu yerlerin 23 tanesi Karadeniz Bölgesi’nde olup; yaylalardaki turizm arzını buralarda bulunan doğal çevre ile sosyo-kültürel değerler oluşturmaktadır. Bölge yaylaları incelendiğinde, homojen bir yapıda olmasa da turizm arz unsurları benzerlik göstermektedirler. Bu nedenle, Türkiye ve bölge özelinde yayla turizmi kapsamında en fazla talep gören Ayder Yaylası, araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bu araştırmanın temel amacı; “*yayla turizmi paydaşlarının (turizm işletmecileri/sahipleri, kamu kurum/kuruluş çalışanları, yayla sakinleri, sivil toplum kuruluşları), sürdürülebilirlik boyutları hakkındaki görüş, algı ve değerlendirmelerini tespit etmek ve elde edilen veriler ışığında yayla turizmi plan ve politikalarının belirlenmesinde yol gösterici bir sürdürülebilir yayla turizm yönetim modeli önerisi geliştirmektir*”.

Bu bağlamda bu araştırma ile doğal çevreyi, tarihi ve kültürel varlıkları koruyarak, yöre ekonomisine ve toplumsal değerlere devamlı katkıda bulunacak şekilde yayla turizminin gelişmesine katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Diğer taraftan bu değerlerin turistlerin hizmetine sunulmasıyla oluşacak gelirlerin yerel halkın kalkınmasında önemli bir etkisinin olacağı ifade edilmektedir. Sürdürülebilir turizm gelişimini de bu üç boyutun (çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik) turizm arzının olduğu yöreye etkisini ölçmeyi amaçladığından bu çalışma ile yayla turizminin mevcut durumu sürdürülebilir turizmin boyutları açısından ortaya konularak, yayla turizminin geleceğine ışık tutmak amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda, yayla turizminin mevcut durumunun sürdürülebilir olup olmadığına ilişkin incelemelerin ve değerlendirmelerin yanında, varış noktalarındaki turizm paydaşlarının öneri ve görüşlerini de dikkate alan kapsamlı bir araştırma çalışması yürütülmüştür.

Bu amaçla;

a) Katılımcıların sürdürülebilir turizm gelişiminin boyutlarına yönelik algı, görüş ve değerlendirmelerinin neler olduğu; demografik profilleri ile sürdürülebilir yayla turizmi gelişimine ilişkin algı, görüş ve değerlendirmelerinde ne gibi farklılıklar-benzerliklerin olduğunun tespiti (anket),

b) Yerel turizm paydaşlarının sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik algı, görüş ve değerlendirmelerinin öğrenilmesi (mülakat),

c) Destinasyonun, sürdürülebilir yayla turizmi bağlamındaki mevcut durumunun ve potansiyelinin, “Ayder Yaylası” özelinde değerlendirmeleri (katılımcı gözlem) yapılmıştır.

Araştırma hedef ve amaçlarına ulaşılabilmesi için teorik (kavramsal) ve uygulama (alan) çalışmalarının oldukça önemlidir. Bu bağlamda araştırma amaçlarının gerçekleştirilmesinde ilgili alan yazından faydalanılırken; sahada anket, mülakat ve katılımcı gözlem yöntemlerinden faydalanılmıştır.

Araştırma amaçları detaylandırılırken, soru şeklindeki cümlelerden veya /hipotezlerden yararlanıla bilinir (Karasar, 2010 s. 67). Bu araştırmada, araştırmanın problemleri ve amaçları doğrultusunda belirlenen araştırma sorularıyla ilişkilendirmiş hipotezlerden faydalanılmıştır.

Araştırma hipotezi, soru halindeki araştırma problemine verilen cevap olup (Arıkan, 2011:43); “Sürdürülebilirliğin; çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlarının dikkate alındığı bir yaklaşımla, yaylalarda sürdürülebilir turizm gelişimi sağlanabilir” ifadesi, araştırmanın ana hipotezini oluşturmuştur.

Araştırmanın amaçları, hedefleri ve ana hipotezi doğrultusunda hazırlanan aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H1. Katılımcıların sürdürülebilirlik algı düzeyleri, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H1.1. Katılımcıların çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H1.2. Katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H1.3. Katılımcıların ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H2. Katılımcıların sürdürülebilirlik algı düzeyleri, medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H2.1. Katılımcıların çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H2.2. Katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H2.3. Katılımcıların ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri, medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H3. Katılımcıların sürdürülebilirlik algı düzeyleri, turizm eğitimi alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H3.1. Katılımcıların çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, turizm eğitimi alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H3.2. Katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, turizm eğitimi alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H3.3. Katılımcıların ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri, turizm eğitimi alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4. Katılımcıların sürdürülebilirlik algı düzeyleri, yayla ile ilişki düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4.1. Katılımcıların çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, yayla ile ilişki düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4.2. Katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, yayla ile ilişki düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4.3. Katılımcıların ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri, yayla ile ilişki düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5. Katılanların sürdürülebilirlik algı düzeyleri, yaylada ikamet sürelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5.1. Katılımcıların sürdürülebilirlik algı düzeyleri, yaylada ikamet sürelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5.2. Katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, yaylada ikamet sürelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5.3. Katılımcıların ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri, yaylada ikamet sürelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6. Katılanların sürdürülebilirlik algı düzeyleri, eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6.1. Katılımcıların çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6.2. Katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H6.3. Katılımcıların ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri, eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H7. Katılanların sürdürülebilirlik algı düzeyleri, görev/sorumluluk durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H7.1. Katılımcıların çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, görev/sorumluluk durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H7.2. Katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, görev/sorumluluk durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H7.3. Katılımcıların ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri, görev/sorumluluk durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H8. Katılanların sürdürülebilirlik algı düzeyleri, gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H8.1. Katılımcıların çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H8.2. Katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri, gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H_{8.3}. Katılımcıların ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri, gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Yukarıdaki hipotezler dışında; araştırma amaçları ve hedefleri gereğince;

- Yayla turizmi kavramını tüm boyutlarıyla açıklayan kavramsal bir değerlendirme yaparak, yayla turizmi ile ilgili alan yazını eleştirel bir şekilde ele almak ve alan yazının oluşmasına katkı sağlamak;
- Yaylalarda sürdürülebilir turizm gelişiminin önündeki engelleri tespit etmek,
- Yaylalarda sürdürülebilir turizm gelişimi ile ilgili önerilerin yapılması ve sürdürülebilir yayla gelişim modelinin oluşturulması amaçlanmaktadır.

Ayrıca; yerel turizm paydaşlarının (yerel yöneticiler, akademisyenler, turizm işletmecileri, Sivil Toplum Kuruluşları-STK temsilcileri) Ayder Yaylasındaki turizmin hem mevcut durumu ve hem de sürdürülebilir gelişimine ilişkin algı, görüş ve değerlendirmelerinin neler olduğu hakkında mülakatlar yapılarak, destinasyonun turistik gelişimi ve yönetimi özelinde analiz ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bütün bu inceleme, analiz ve değerlendirmeler sonucunda; özelde Ayder Yaylası, genelde tüm yaylalarda sürdürülebilir turizm gelişiminin sağlanması, nitelikli bir turizm destinasyonu olarak pazara sunulabilmesi için görüş ve önerilerde bulunulmuştur.

1.3. Araştırmanın Önemi

Yaylaların turizme kazandırılması ve beklenen turizm gelişimini sağlayarak bölgeye, ülkeye ve topluma beklenen katkıları yapabilmesinin, sürdürülebilir turizm gelişimi stratejileri ile mümkün olabileceği öngörülmektedir. Yayla turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi ise ekolojik çevresinin, sosyo-kültürel ve ekonomik yapının korunarak gelişiminin sağlanabilmesine bağlı olmaktadır.

Plansız ve kontrolsüz turizm hareketliliği, bu hassas bölgelerde çevresel ve sosyo-kültürel bozulmalara neden olabilmektedir. Bu nedenle, yayla turizminin sürdürülebilirliği konusu, hem akademik hem de sektörel açıdan büyük bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Ayder Yaylası özelinde yayla turizminin sürdürülebilirliği, sürdürülebilir turizmin boyutlarının paydaşlar tarafından değerlendirilmesi ve bu değerlendirmelerin analiz edilmesi ile mümkün olabileceği öngörülmektedir.

Bu araştırma ile yayla turizminde sürdürülebilirliğin hem kavramsal hem de sürdürülebilirlik boyutlarıyla paydaşlar tarafından değerlendirilmesi amaçlamaktadır. Araştırma bulguları, yayla turizmi ile ilgili mevcut literatüre katkı yapabilecek olmasının yanında sürdürülebilirlik boyutlarını irdeleyerek, akademik çalışmalara yeni perspektifler kazandıracak ve gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturacağı ön görülmektedir. Kullanılan metodolojik yaklaşımlar ve analiz teknikleri, bu alandaki çalışmaların çeşitlenmesine olanak tanıyacaktır. Örneğin, karma yöntem araştırma tekniklerinin kullanılması, nitel ve nicel verilerin bir arada değerlendirilmesiyle daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine olanak sağlamaktadır.

Yayla turizmi faaliyetlerinde bulunan turizm işletmeleri için bu araştırma, sürdürülebilirlik kriterlerinin belirlenmesi ve uygulanması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Araştırma ile ortaya konulan bulgular ve öneriler, turizm işletmelerinin uzun vadede yaylaların doğal ve kültürel kaynaklarının korumasına yardımcı olacağı öngörülmektedir. Bu sayede, turizm işletmeleri hem çevresel sürdürülebilirliği sağlama hem de yerel halkla uyumlu bir şekilde çalışma fırsatı bulacaktır. Ayrıca, doğru planlama ve yönetim stratejilerinin geliştirilmesi, turizm sektöründe sürdürülebilir büyümeyi teşvik ederek ekonomik kalkınmayı destekleyecektir.

Karar vericiler açısından bu çalışma, yayla turizminin sürdürülebilirliği konusunda politikalar geliştirmede önemli bir rehber niteliğindedir. Plansız ve kontrolsüz turizm hareketliliğinin doğal ve sosyo-kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin belirlenmesi, benzer hataların yeni turizm destinasyonlarında tekrarlanmaması için kritik bilgiler sunmaktadır. Ayrıca; yerel ve merkezi yönetimlerin, sürdürülebilir turizm politikalarını benimseyerek, yaylaların korunması ve gelecek nesillere aktarılması için daha doğru adımları atmasına yardımcı olabilecek niteliktedir.

Yerel halk için bu çalışma, ekonomik ve sosyal faydaların maksimize edilmesi açısından bir değer taşımaktadır. Araştırmanın bulguları, yerel halkın turizm faaliyetlerine daha etkin katılımını sağlamak ve onların ekonomik kazançlarını artırmak için stratejiler geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Yerel halkın, turizm sektöründe daha aktif rol oynaması ve sektörden doğrudan fayda sağlaması, bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına önemli katkılar sunmaktadır. Ayrıca, yerel kültürel değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması toplumsal bütünlüğün güçlenmesine yardımcı olacaktır.

Araştırma sadece Ayder Yaylası için değil, aynı zamanda diğer yaylalar ve turizme yeni açılacak yaylalar için de önem taşımaktadır. Turizm hareketliliğinin doğal ve sosyo-kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin belirlenmesi ve bu etkilerin minimize edilmesi için doğru planlama ve yönetim stratejilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Araştırma, gelecekte benzer hataların yapılmaması adına önemli rehberlik sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu tez, yayla turizminin sürdürülebilirliği konusundaki bilgi birikimini artırarak, hem akademik literatüre hem de sektörel uygulamalara değerli katkılar sunmaktadır. Yayla turizmimi sürdürülebilirliği için önerilen politikalar ve stratejiler, bölgesel kalkınmaya ve kaynakların korunmasına önemli ölçüde katkı sağlayacaktır. Bu çalışma, karar vericiler, yerel halk ve turizm sektörü için rehberlik ederken, akademik dünyada da yayla turizmi ve sürdürülebilirlik konularında yeni araştırmaların önünü açacaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Başarılı bir araştırma için doğru konuyu seçmek yeterli görülmemektedir. Araştırma konusunun sınırlarını da iyi belirlemek gerekmektedir. Konu içinden çıkılmayacak karmaşıklığa neden olmaması açısından çok genişletilmemeli ve araştırmayı anlamsız kılmayacak kadarda dar olmamalıdır. Bununla birlikte bir konunun kapsamı ne kadar daraltılırsa, o ölçüde derinlemesine inceleme olanağı bulunulacağından sınırları iyi belirlenmiş bir araştırma ile araştırmacı başarılı olabilmektedir (Seyidoğlu, 1995 s. 41). Bu bağlamda bu araştırmada da bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Bu sınırlılıklar, ilgili literatüre ve alan araştırmasına yönelik sınırlılıklar olup, aşağıda detaylandırılmıştır.

Literatüre Yönelik Sınırlılıklar;

- Yayla turizmi kavramı ile ilgili bir literatürün tam olarak oluşmamış olması. Genellikle yayla kavramının açıklanarak bu alanlarda yapılan turizmin yayla turizmi şeklinde açıklandığı ve birbirini tekrar eden çalışmaların bulunması nedeniyle tekrar niteliği taşıyan çalışmalar dikkate alınmamıştır.
- Yurt dışında yürütülen bazı çalışmaları web sayfalarından veya basılı olarak temin etme konusunda karşılaşılan iletişim kurma, satın alma vb. durumlarda karşılaşılan sıkıntılar sınırlamada etkili olmuştur.

- Yayla turizmi kapsamında yürütülen çalışma sayısının az olması sınırlamada etkili olmuştur.

Alan Araştırmasına Yönelik Sınırlılıklar;

- Alan araştırması sırasında kullanılan anket formu, çalışmaya ilişkin genel kabul görmüş ortak bir ölçek olmadığından, güvenilirliği ve geçerliliği kanıtlanmış farklı ölçeklerin kullanılması ve uzman görüşlerinin alınması ile sınırlandırılmıştır.
- Bu çalışma ile Ayder Yaylası'nda yayla turizminin sürdürülebilirliği araştırılmaktadır. Ancak alanın genişliği ve araştırmanın bir doktora tez çalışması olması, ulaşım, zaman ve maliyetle ilgili karşılaşılan bazı zorluklar sınırlamada etkili olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'deki yaylaların tamamında bir araştırma yapmak mümkün görülmediğinden dolayı, Rize İli coğrafi sınırları içerisinde bulunan ve Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca "Kaplıca ve Turizm Merkezi" olarak ilan edilmiş Ayder Yaylası ile araştırma alanı sınırlandırılmıştır.
- Sürdürülebilir turizmin aktörleri Björk'e (2005) göre yerel halk, kamu yöneticileri, turizm işletmeleri ve turistlerdir. Sivil toplum kuruluşlarının da sürdürülebilir turizmin aktörleri arasında olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle araştırmanın birincil verilerinin elde edilmesinde kullanılacak olan anketler yayla turizminin paydaşları olan ve aynı zamanda sürdürülebilir turizmin aktörleri arasında bulunan yayla turizmi ile doğrudan ilişkili kamu yöneticileri, yaylalarda hizmet veren turizm işletmelerinin (konaklama, yeme-içme, seyahat acenteleri ve yöresel ürünler pazarlayan işletme) yetkilileri (yöneticileri veya sahipleri) ve yerel halk olarak belirlenmiştir. Yayla turizminin paydaşları arasında turistler de yer almaktadır. Araştırma kapsamında, turizm paydaşları arasında yer alan turistler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bunun nedeni, turistlerin bir turistik bölgenin gelişim sürecine dair yeterli bilgiye sahip olmamaları ve destinasyonlarda yalnızca geçici süreyle bulunmaları dolayısıyla turizmin etkilerini sağlıklı bir şekilde değerlendirememeleridir. Bu nedenle turistler sürdürülebilir turizm boyutlarının değerlendirilmesinde doğrudan etkili olmadıkları için araştırmaya dahil edilmemiştir.

- Araştırmada birincil verilerin elde edilmesinde anketler dışında Ayder Yaylası'ndaki turizm gelişiminde söz sahibi olan merkezi ve yerel yöneticiler, sivil toplum kuruluşları yöneticileri ile mülakatlar yapılarak anket ile sorulamayan, ancak bire bir görüşmelerle elde edilebilecek kalitatif verilere mülakat yoluyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Mülakat sürelerinin uzunluğu, görüşme yapılacak kişilere ulaşılma güçlükleri, görüşme taleplerine olumsuz cevap verilmesi vb. nedenlerden dolayı Rize ve Ayder Yaylası'nda yayla turizminin gelişiminde söz sahibi olan kişiler anahtar kişi olarak belirlenerek kişi sayısı sınırlandırılmıştır.
- Araştırmada birincil verilerin elde edilmesinde katılımcı gözlem yöntemi kullanılmış ve bu gözlemler araştırma alanı ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

Konuyla ilgili literatürün ön taramasından ve araştırmacının yaşamsal deneyimlerinden yola çıkılarak araştırma hipotezleri şu varsayımlara dayandırılmıştır;

- Bölgedeki turizm paydaşları, sürdürülebilir turizm konusunda yeterli bilgiye sahiptir.

Bu varsayım, turizmin ve yayla turizminin sürdürülebilir turizm niteliklerini taşıyor olabilmemesinin ancak sürdürülebilirlik karakteristiğini turizm uygulamalarına yansıtmasıyla mümkün olabileceği ilkesine dayandırılmıştır.

- Mülakat ve anket yapılacak bölgedeki turizm paydaşları (kamu, özel sektör yöneticileri, STK'lar vb.) kendilerine sorulacak soruları anlayarak yansız, samimi olarak, doğru cevap vereceği ön görülmektedir.

Bu varsayım, anket ve mülakat sorularının pilot çalışmalarla test edilmesiyle edilen sonuçlarına dayandırılmıştır.

1.6. Araştırmanın Tanımları

Kalkınma: Mevcut kaynak ve olanakları en akılcı ve verimli bir şekilde kullanarak (Arslan, 2005 s. 276); değerlere ve kapasitelere uygun kültürel, toplumsal, ekonomik, teknolojik ve çevresel açılardan (Slim 1995s. 143) ilerlemeyi kapsayan bir süreç (Büyükdeniz, 1990 s. 331) olarak ifade edilmektedir.

Sürdürülebilirlik s. Kelime anlamı olarak; varlığını devam ettirmek, sürekliliği sağlamak veya olan varlığı korumak anlamına gelmektedir (Yurtseven ve Kaya, 2010 s. 58). Ekonomide, işletmelerde, turizmde, tarımda, mimaride sıklıkla ifade edilen sürdürülebilirlik vurgusu, toplumun; bilimsel, kültürel, sosyal, insan ve doğal kaynaklarının bütününe dikkatli kullanımını sağlayan ve temelinde saygılı, sosyal bir bakış oluşturan katılımcı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Gladwin vd., 1995 s. 877 akt: Sarıkaya ve Kara 2007 s. 222).

Sürdürülebilir Kalkınma: İktisadi gelişme sürecinin, çevre kirliliği başta olmak üzere, doğal kaynakların tüketilmesi ve benzeri sorunlara yol açtığına farkına varılması sonucu, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine imkân tanınması için yenilenemez kaynakların kötü kullanımından kaçınılması gereği üzerinde önemle duran bir kalkınma anlayışı (Türk Dil Kurumu, 2022a) tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir Turizm: “İnsanın etkileşim içinde olduğu veya olmadığı çevrenin bozulmadan ya da değiştirilmeden korunarak, ekolojik süreçlerin, kültürel bütünlüğün, biyolojik çeşitliliğin ve hayatı devam ettiren sistemlerin idame ettirildiği ve aynı zamanda tüm kaynakların destinasyondaki yerel halkın ve ziyaretçilerin ekonomik, sosyal ve estetik gereksinimlerini karşılamasının yanında, gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir yaklaşımdır” (Gelecek Turizmde, 2023).

Sürdürülebilir Turizm Gelişim: “Çevrenin bozulmadan veya değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin idame ettirildiği ve aynı zamanda tüm kaynakların ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir kalkınma şekli” (Aykut 1996; Akt: Çakılıcıoğlu 2002) olarak ifade edilmektedir.

Yayla: “Akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası” ve “Dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat

şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri” (Türk Dil Kurumu, 2022b) olarak tanımlanmaktadır.

Yayla Turizmi: Genellikle 900 rakım ve üzerindeki güçlü peyzaj, iklim, sağlık vb. üstünlükleri bulunan, yüksek coğrafi alanlarda gerçekleştirilen, kendine has sosyal kültürel değerleri ile ilgi çeken, konaklama, yeme-içme, eğlence, dinlenme ve sağlık kazanma gibi ihtiyaçların karşılandığı, daimi konaklama yapılmaksızın, bir günden daha uzun süren konaklamalı turistik seyahatler şeklinde tanımlanabilir.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tez çalışmasının bu bölümde, yapılan araştırmanın dayandığı kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi kapsamında, genelden özele doğru bir anlayışla; kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kalkınma amaçları, sürdürülebilir turizm gelişimi, yayla ve yayla turizmi ile sürdürülebilir yayla turizmi konuları açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, konuya ilişkin çalışmalar; içerik, kapsam ve sonuçları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2.1. Kalkınma Kavramı

Kalkınma, tüm ülkelerin ve insanlığın en temel amacı olarak ifade edilebilir. Bu amaç mevcut kaynak ve olanakları en akılcı ve verimli bir şekilde kullanmaktır (Arslan, 2005 s. 276). Kalkınma temelde kesin bir değişim ve sürekli gelişim olarak ifade edilebilmektedir. Toplumun değerlerine ve kapasitelerine uygun kültürel, toplumsal, ekonomik, teknolojik ve çevresel açıdan uygun gelişme, kalkınma olarak ifade edilmektedir (Slim 1995 s. 143). Başka bir ifade ile kalkınma; milli gelir seviyesindeki sürekli artışa paralel olarak siyasal, sosyal ve ekonomik yapısındaki değişimleri kapsayan bir süreç olarak ifade edilmektedir (Büyükdenez, 1990 s. 331).

Zaman zaman kalkınma kavramı ile ekonomik büyüme kavramı aynı anlamda kullanılmamakta veya algılanmaktadır. Kalkınma ve büyüme kavramları aynı manada kullanılmalarına rağmen, birbirlerinden farklı manalar içermektedirler (Tosun, 2001: 290; Yavilioğlu, 2002 s. 59-75). Büyüme, ekonomi üretiminde meydana gelen artışı ifade

ederken, kalkınma kavramı ise kültürel ve sosyo-ekonomik yapıda oluşacak olumlu değişikliği ve iyileşmeyi de kapsamaktadır (Ökten ve Çeken, 2008 s. 107; Yücel ve Ata, 2006 s. 505). Bu nedenle, kalkınma yalnızca ekonomik faktörlerle değil, politik, kültürel, sosyal ve psikolojik unsurlarla da ilişkilidir (İldırar, 2004 s. 5). Bu nedenle, kalkınma kavramı yalnızca ekonomik gelişmeleri değil aynı zamanda doğal çevre ve sosyo-kültürel yapıdaki değişimleri de kapsamı içerisinde ele alınmaktadır.

Aronsson'a (1994 s. 83) göre ise; kalkınma kavramı şu anlamları kapsamaktadır:

- Alt düzeyden daha üst bir düzeye geçişi ifade eder.
- Basit yapılanmadan daha bütünleşik bir yapılanmaya geçişi ifade eder.
- Doğrusaldır yani hep ileri yönlüdür.
- Maneviyat bakımından da yükselmeyi, daha iyiye yönelmeyi de içermektedir.

Kültürel, sosyal ve siyasal değişkenler dikkate alınarak kalkınma, kavramsal olarak genişletilmek istendiğinde ise kalkınmanın “gelişme” ile olan kavramsal benzerliği ortaya çıkmaktadır (Aktakas. 2006 s. 5). Bu iki kavram Türkiye’de benzer anlamlarda kullanıldığından bu çalışmada ayrıca gelişme kavramı açıklanması gerekli görülmemiştir. Gelişmiş ülkelerde bölgesel olarak hizmet veren planlama ve kalkınma ajansları ile büyüme, gelişme, kalkınma yaklaşımları maalesef gelişmekte olan ülkelerde aynı rağbeti pek görememiştir. Gelişmekte olan ülkelerde bu tür yaklaşımlar daha çok altyapı yatırımlarının desteklenmesi ile sınırlı kalmaktadır. Türkiye’de de planlı kalkınma modeli ulusal ölçekte benimsenmiş (Arslan, 2005 s. 276), 2006 yılı sonrasında 26 adet bölge kalkınma ajanslarının kurulmasıyla birlikte bölgesel planlama çalışmalarına başlanmıştır.

2.2. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma

‘Sürdürülebilir kalkınma’ kavramını açıklamadan önce ‘sürdürülebilirlik’ kavramının genel hatlarıyla açıklanması gerekmektedir. Sürdürülebilirlik, kelime anlamı olarak; varlığını devam ettirmek, sürekliliği sağlamak veya olan varlığı korumak anlamına gelmektedir (Yurtseven ve Kaya, 2010 s. 58). Ekonomide, işletmelerde, turizmde, tarımda, mimaride sıklıkla ifade edilen ‘sürdürülebilirlik’ vurgusu, toplumun; bilimsel, kültürel, sosyal, insan ve doğal kaynaklarının bütününe dikkatli kullanımını sağlayan ve temelinde saygıya

dayanan sosyal bir perspektif geliştiren katılımcı bir süreç olarak ifade edilmektedir (Gladwin vd., 1995 s. 877 akt: Sarıkaya ve Kara 2007 s. 222).

Sürdürülebilirlik, şimdiki ve gelecekteki nesillere, güvenlik ve sağlık alanlarında memnuniyet verici olanaklar sunarak (Karabulut, 2004 s. 2), insan yapımı veya doğal kaynakları yok etmeden, niteliklerini koruyacak ve geliştirecek şekilde yararlanmak olarak ifade edilebilir (Demir ve Çevirgen 2006 s. 95). Başka bir tanıma göre ise sürdürülebilirlik; doğal kaynakların korunması, bağlamında uzun dönemli koruma planlarının yapılması ve kaynakların şimdiki ve gelecek nesiller arasında bölüşümü olarak ifade edilmektedir (Toksarı ve Can, 2008 s. 229). Koruma-kullanma dengesindeki bozulmalar, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetleri olumsuz etkileyerek, yaşam kalitesini de olumsuz yönde etkilemiştir. Çevresel sorunların çözümü ve sürdürülebilir bir kalkınma bağlamında bireysel, toplumsal, uluslararası duyarlılığa ve iş birliğine ihtiyaç olduğunu ortaya çıkarmıştır (Doğanay, 2010 s. 2).

Dünya nüfusunun hızla artması, ekonomide büyüme için çevrenin ve doğadaki kaynakların aşırı ve bilinçsiz kullanılması, yaşam için vazgeçilmez olan suyun, toprağın, havanın ve denizlerin kirlenmesi, çeşitli canlı türlerinin nesillerinin tükenmesi, toplumlarda sağlıklı ve yaşanılabilir bir geleceğe sahip olma konusundaki endişelerin artmasına sebep olmuştur. Bu endişelerin artması, yakın gelecekte muhtemel bir çevre felaketini engellemek için toplumları harekete geçirmiş ve sürdürülebilir kalkınma kavramını öne çıkarmıştır (Sarkım, 2007 s. 75).

İlk defa 1987’de, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nca hazırlanan Brundtland Raporu’nda *"Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma"* olarak tanımlanan Sürdürülebilir Kalkınma kavramı; bu tarihten sonra yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Torrent, 2008 s. 884; Demir ve Çevirgen, 2007 s. 145; Tosun, 2001 s. 290; Tosun, 1998 s. 596).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde (2022a) sürdürülebilir kalkınma, *“İktisadi gelişme sürecinin, çevre kirliliği başta olmak üzere, doğal kaynakların tüketilmesi ve benzeri sorunlara yol açığının farkına varılması sonucu, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine imkân tanınması için yenilenemez kaynakların kötü kullanımından kaçınılması gereği üzerinde önemle duran bir kalkınma anlayışı”* olarak tanımlanmaktadır.

Toplumsal refahın kısa, orta ve uzun vadede sağlanmasında gerekli olan ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin ekonomik büyüme modelini ifade etmede kullanılan ‘Sürdürülebilir Kalkınma’ kavramı; bugünün ihtiyaçlarının, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını engellemeyecek şekilde karşılanmasına ilişkin kalkınma düşüncesini temeline almaktadır. Sürdürülebilir kalkınma uygulamalarında ise sürdürülebilir kalkınma, çevrenin korunmasına önem verilerek, uzun vadeli bir ekonomik kalkınmanın koşullarının oluşturulması öngörülmektedir. Sürdürülebilir kalkınmanın temeli, kaynakların korunması ve iyileştirilmesidir; özellikle yenilenebilir kaynakların, kendini yenilenme kapasitelerini aşmadan ekonomik gelişmeye katkıda bulunmaları, çevreyi korumaya yönelik bir kalkınma anlayışının ana prensibini oluşturmaktadır (Arıkan ve Yüksek, 2011 s. 385).

2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Birleşmiş Milletler (BM) tarafından, 2015 yılı Eylül ayında gerçekleştirilen ‘Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde, dünya liderleri; ‘Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi’ (2030 Agenda for Sustainable Development) adlı doküman konusunda anlaşmış ve Türkiye dâhil, 193 ülkenin imzası ile yürürlüğe girmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2019). Söz konusu doküman ile 3 önemli işin başarılmasında (*Aşırı Yoksulluğu Sona Erdirme, Eşitsizlik ve Adaletsizlik ile Mücadele Etme, İklim Değişikliğini Düzeltme*), 17 küresel amaç üzerine odaklanılmıştır (Küresel Amaçlar, 2022).

Şekil 2. Birleşmiş Millet Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (BM Türkiye, 2022).

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları olarak adlandırılan ve 2030 yılına kadar ulaşılması hedeflenen bu amaçlar (Şekil 2), aşağıda özetlenmiştir (Küresel Amaçlar, 2022; BM Türkiye, 2022):

- *“Yoksulluğa Son: Yoksulluğun her türünün her yerde sona erdirilmesi olarak ifade edilmektedir.*
- *Açlığa Son: Dünya genelinde açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini sağlamak, iyi besinlerle, iyi beslenmeyi sağlamak ve sürdürülebilir tarım uygulamalarını desteklemek, temel amaçtır.*
- *Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam: Sağlıklı ve kaliteli yaşamı, her yaş grubu ve her toplum kesimi için güvence altına alınması amaçlanmaktadır.*
- *Nitelikli Eğitim: Herkesi için kapsayıcı ve hakkaniyete dayalı, nitelikli eğitimi sağlamak ve hayat boyu öğrenim fırsatlarının teşviki amaçlanmaktadır.*
- *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: Toplumsal hayattaki cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılarak, kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi hedeflenmektedir.*
- *Temiz Su ve Sanitasyon: Her birey için temiz su ve atık su hizmetlerinin erişilebilirliğinin sağlanması ve sürdürülebilir su yönetiminin güvence altına alınması hedeflenmektedir.*
- *Erişilebilir ve Temiz Enerji: Toplumun her bireyi için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimin sağlanması amaçlanmaktadır.*
- *İnsana Yaraşır İş ve Ekonomik Büyüme: Toplumun her ferdi için istikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin, tam ve verimli istihdamın sağlanması; insana yaraşır işlerin desteklenmesi amaçlanmaktadır.*
- *Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı: Dayanıklı altyapıların oluşturulması, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşme ile yenilikçiliğin desteklenmesi amaçlanmaktadır.*
- *Eşitsizliklerin Azaltılması: Ülkelerin kendi içlerindeki ve ülkeler arasındaki eşitsizliklerin azaltılması hedeflenmektedir.*
- *Sürdürülebilir Şehirler ve Toplamlar: Yeryüzündeki şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılınması hedeflenmektedir.*
- *Sorumlu Üretim ve Tüketim: Üretim ve tüketimin sürdürülebilir kalıplarının sağlanması amaçlanmaktadır.*
- *İklim Eylemi: Dünya genelinde, iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele edilmesi için acilen eyleme geçilmesi amaçlanmaktadır.*
- *Sudaki Yaşam: Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için okyanusların, denizlerin ve deniz kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanılması hedeflenmektedir.*
- *Karasal Yaşam: Karadaki eko-sistemlerin korunması, iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının desteklenmesi; sürdürülebilir orman yönetiminin sağlanması, çölleşme ile*

mücadele edilmesi, arazi bozulmalarının durdurulması ve tersine çevrilmesi ile biyolojik çeşitlilik kayıplarının engellenmesi amaçlanmaktadır.

- *Bariş, Adalet ve Güçlü Kurumlar: Sürdürülebilir kalkınmanın tesisi için barişçil ve kapsayıcı toplumların inşası, herkes için adalete erişimin sağlanması ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumların oluşturulması amaçlanmaktadır.*
- *Amaçlar için Ortaklıklar: Uygulama araçlarının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklıkların canlandırılması amaçlanmaktadır..”*

“Sürdürülebilir kalkınma amaçları, yoksulluğun ortadan kaldırılması, dünyanın korunması ve insanların refah ve bariş içerisinde yaşamalarının sağlanması için yapılan evrensel bir çağrı olup diğer sektörlerde olduğu gibi turizmde de karşılık gören ve uygulamalar ile hayat bulan bir eylem planı niteliğindedir (BM Türkiye, 2022)”. Bu amaçlar bir taraftan turizmin sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunurken diğer taraftan turizmin gelecek nesiller için de var olmasına katkıda bulunmaktadır.

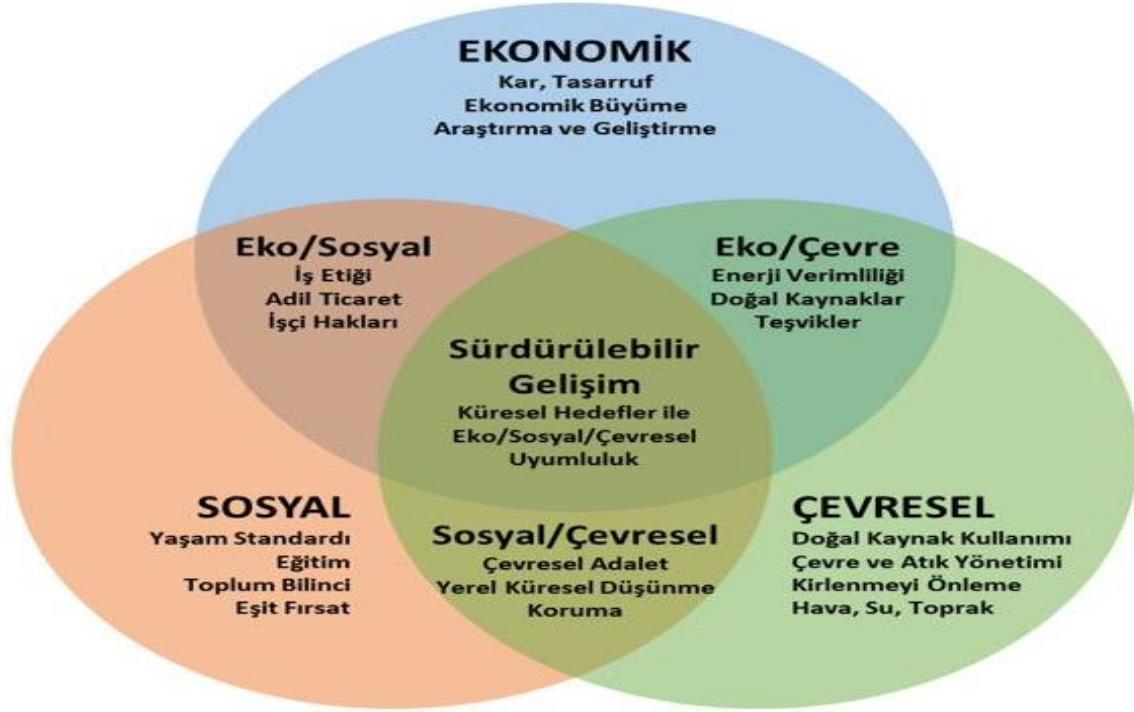
2.4. Sürdürülebilirliğin Boyutları ve Turizm

Sürdürülebilir gelişimin sağlanabilmesinde en az üç farklı disiplinin entegrasyonu gerekmektedir. Bu disiplinler ekonomi, çevre ve sosyal boyutları ile ele alınmakta olup, sürdürülebilirliğin bu üç boyutu, Şekil 3’de gösterilmektedir.

Harris’e (2000 s.5-6) göre, ekonomik olarak sürdürülebilir bir sistem, sanayi ve tarımsal üretime zarar veren yöntemlerden kaçınan, sektördeki dengesizliklerden korunabilen, iç ve dış borçlarını yönetilebilir seviyelerde tutabilen ve sürekli mal ve hizmet üretebilen bir sistemdir. Kendi kendine yeten bir anlayışla insan yaşamının kalitesinin sağlanmasında üretim faktörlerinden faydalanılmasını, sınırlı kaynakların ve maliyetlerin gelirleri aşmayacak şekilde yönetilmesi gerektiğini Akıncı ve Kasalak (2020 s.11) sürdürülebilirliğin ekonomik boyutu olarak değerlendirmektedir.

Çevresel boyutuyla sürdürülebilir bir sistem, Harris'e (2000 s.5-6) göre, yenilenebilir kaynakları aşırı tüketmekten kaçınarak, yenilenemeyen kaynakları yeni yatırımlarla ikame ederek istikrarlı kaynak değerlerini sürdürebilen ve ekonomik kaynaklar, atmosferik kaynaklar ile biyolojik çeşitliliğin ötesinde diğer ekosistem unsurlarını da içeren bir sistemdir. Akıncı ve Kasalak’da (2020 s.11) sürdürülebilirliğin çevresel boyutunu, doğal

kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlayarak mevcut ve gelecek nesillerin bu kaynaklardan faydalanabilmesi olarak tanımlamaktadır.

Şekil 3. Sürdürülebilirlik Kavramının Boyutları, Bayülker, A. (2022). *Gıda ve İçecek Sektöründe Sürdürülebilir Değer ve Kalite Yaratmak*, <https://www.ewadanismanlik.com.tr> adresinden erişilmiştir

Sosyal (sosyo-kültürel) açıdan sürdürülebilir sistemi; sağlık, eğitim gibi sosyal hizmetlerin yeterlilik durumu ve bunların dağılımında adaleti, cinsiyet eşitliği, kamusal hesap verebilirlik ile katılımın sağlanabildiği bir sistem olarak nitelendirmektedir (Kalaycı, 2019 s. 1087) . Akıncı ve Kasalak (2020 s. 11) tarafından benzer bir yaklaşımla, sürekli eğitim yöntemi ile bireylerin bilgilendirilerek yaşam kalitelerinin artmasının hem kendileri hem de sonraki nesiller için sağlayacağı yararların vurgulandığı ve sosyal boyutun, insanların fizyolojik, kültürel ve ruhsal ihtiyaçlarının adil bir şekilde karşılanması gereken bir sistem olarak tanımlamaktadır.

Turizm açısından sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel boyutlara ilişkin olarak, ölçülebilir, karşılaştırılabilir bir yapıda paydaşların yararına sistematik kriterler belirlenmesinde Avrupa Birliği, kapsamlı çalışmalar ile öncülük yapmıştır.

İlk olarak, 2013 yılında, turizm destinasyonlarında sürdürülebilir gelişimin sağlanması amacıyla ‘Avrupa Turizm Gösterge Sistemi’ (European Tourism Indicator System-ETIS) ve bu sistem kapsamında 4 başlık (bölüm) altında, 27 temel ve 40 destekleyici kriterden oluşan, bir nevi kullanma kılavuzu da olan ‘Araç Seti’ (Toolkit) yayınlanmış (European Commission, 2014) ve sistemin destinasyon düzeyinde uygulanabilirliği, 2 yıllık bir süre boyunca iki pilot aşamada, Avrupa çapında 100'den fazla destinasyonda test edilmiş; elde edilen geri bildirimler analiz edilerek, 2015-2016'da sistem revize edilmiştir. Sürdürülebilir destinasyonlar için belirlenen yeni ‘Avrupa Turizm Gösterge Sistemi’ 3 başlık altında yer alan 43 temel kriterden (Tablo 1) (ancak destinasyonların özelliğine göre güncellenebilir, artırılabilir) ve tamamlayıcı/destekleyici kriter setinden (Tablo 2) oluşmaktadır. Bu sistemde, sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve kültürel, çevresel boyutlarına ilave olarak destinasyon yönetimi başlığı da eklenmiştir (European Commission, 2016). Temel göstergeler (Tablo 1), destinasyonun sürdürülebilirlik alanındaki performansını değerlendirmek, izlemek ve yönetmek için ihtiyaç duyulan kritik bilgileri toplamak ve analiz etmek açısından büyük önem arz etmektedir.

Tablo 1. Sürdürülebilirlik Boyutları ve Sürdürülebilir Destinasyonlar Temel Kriterleri

BÖLÜM A: Destinasyon Yönetimi			
Kriter	Kriter Kodu	Açıklama	Temel / Destekleyici
A.1. Sürdürülebilir Turizm Kamu Politikası	A.1.1.	Çevre/kalite/sürdürülebilirlik ve / veya Kurumsal Sosyal Sorumluluk için gönüllü sertifika/etiket kullanan destinasyondaki turizm işletme ve kuruluşlarının yüzdesi	T
A.2. Müşteri Memnuniyeti	A.2.1.	Destinasyondaki genel deneyimlerinden memnun olan turistlerin ve aynı gün gelen ziyaretçilerin yüzdesi	T
	A.2.2.	Tekrarlayan/geri gelen ziyaretçilerin yüzdesi (5 yıl içinde)	T
BÖLÜM B: Ekonomik Değer/Etki Boyutu			
Kriter	Kriter Kodu	Açıklama	Temel / Destekleyici
B.1 Destinasyondaki turizm akışı (hacim ve değer)	B.1.1.	Aylık turist geceleme sayısı	T
	B.1.2.	Aylık günübirlik ziyaretçi sayısı	T
	B.1.3.	Turizmin, destinasyon ekonomisine katkısı (GSYİH %)	T
	B.1.4.	Geceleme yapan turist başına günlük harcama	T
	B.1.5.	Günübirlik ziyaretçi başına günlük harcama	T
B.2. Turizm İşletmelerinin Performansı	B.2.1	Turistlerin ortalama kalış süresi (gece)	T
	B.2.2.	Aylık ticari konaklama doluluk oranı ve yıllık ortalama	T
B.3 İstihdamın Niceliği ve Kalitesi	B.3.1.	Destinasyondaki toplam istihdamın yüzdesi olarak doğrudan turizm istihdamı	T
	B.3.2.	Turizmde mevsimlik işlerin yüzdesi	T
B.4 Turizm tedarik zinciri	B.4.1.	Destinasyonun turizm işletmeleri tarafından tedarik edilen yerel olarak üretilen yiyecek, içecek, mal ve hizmetlerin yüzdesi	T

Tablo 1 (Devamı)**BÖLÜM C: Sosyal ve Kültürel Etki Boyutu**

Kriter	Kriter Kodu	Açıklama	Temel / Destekleyici
C.1. Topluluk / Sosyal Etki	C.1.1.	100 yerleşik (yerel halk) başına düşen turist/ziyaretçi sayısı	T
	C.1.2.	Destinasyondaki turizmden memnun olan sakinlerin yüzdesi (ay/mevsim başına)	T
	C.1.3.	Ticari konaklama işletmelerinde 100 yerleşik kişi başına düşen yatak sayısı	T
	C.1.4.	100 haneye düşen ikinci ev (konut) sayısı	T
C.2. Sağlık ve Güvenlik	C.2.1.	Polise şikâyetle bulunan turistlerin yüzdesi	T
C.3. Cinsiyet Eşitliği	C.3.1.	Turizm sektöründe istihdam edilen kadın ve erkeklerin yüzdesi	T
	C.3.2.	Genel müdür pozisyonunda bir kadının bulunduğu turizm işletmelerinin yüzdesi	T
C.4. Kapsayıcılık / Erişilebilirlik	C.4.1.	Ticari konaklama işletmelerinde engelli erişimine uygun oda yüzdesi	T
	C.4.2.	Tanınan erişilebilirlik bilgi programlarına katılan ticari konaklama tesislerinin yüzdesi	T
	C.4.3.	Engelli kişilerin erişebileceği toplu taşıma yüzdesi ve belirli erişim gereksinimleri	T
	C.4.4.	Engelli kişilerin erişebileceği ve/veya tanınmış erişilebilirlik bilgi programlarına katılan turistik yerlerin yüzdesi	T
C.5. Kültürel miras, yerel kimlik ve varlıkların korunup, geliştirilmesi	C.5.1.	Turizmin destinasyonun, kimliği üzerindeki etkilerinden memnun olan sakinlerin (yerel halkın) yüzdesi	T
	C.5.2.	Destinasyonun geleneksel/yerel kültür ve mirasa odaklanan etkinliklerinin yüzdesi	T

BÖLÜM D: Çevresel Etki Boyutu

Kriter	Kriter Kodu	Açıklama	Temel / Destekleyici
D.1. Taşıtların Etkisinin Azaltılması	D.1.1.	Destinasyona ulaşmak için farklı ulaşım türlerini kullanan turistlerin ve aynı gün gelen ziyaretçilerin yüzdesi	T
	D.1.2.	Destinasyonun etrafında dolaşmak için yerel/yumuşak hareketlilik/toplu taşıma hizmetlerini kullanan turistlerin ve aynı gün gelen ziyaretçilerin yüzdesi	T
	D.1.3.	Turistler ve aynı gün gelen ziyaretçiler tarafından evden varış noktasına ortalama seyahat (km)	T
	D.1.4.	Evden varış noktasına seyahat eden turistlerin ve aynı gün gelen ziyaretçilerin ortalama karbon ayak izi	T
D.2. İklim Değişikliği	D.2.1.	İklim değişikliği azaltma planlarına dahil olan turizm işletmelerinin yüzdesi örneğin: CO2 denkleştirme, düşük enerji sistemleri vb. ve 'uyum' müdahaleleri ve eylemleri	T
	D.2.2.	"Hassas bölgelerde" bulunan turizm konaklama ve çekicilikler altyapısı yüzdesi	T
D.3. Katı Atık Yönetimi	D.3.1.	Geceleyen turist başına atık üretimi ile genel nüfusa göre kişi başına atık üretimi karşılaştırması (kg)	T
	D.3.2.	Farklı atık türlerini ayıran turizm işletmelerinin yüzdesi	T
	D.3.3.	Yılda kişi başına geri dönüştürülen toplam atık miktarına kıyasla turist başına geri dönüştürülen toplam atık yüzdesi	T
D.4. Kanalizasyon Arıtma	D.4.1.	Deşarjdan önce en az ikincil seviyeye arıtılan destinasyona gelen kanalizasyonun yüzdesi	T

Tablo 1 (Devamı)

D.5. Su Yönetimi	D.5.1.	Geceleme yapan turist başına su tüketiminin, ikamet eden yerel halk başına su tüketiminin kıyası	T
	D.5.2.	Su tüketimini azaltmak için önlem alan turizm işletmelerinin yüzdesi	T
	D.5.3.	Geri dönüştürülmüş su kullanan turizm işletmelerinin yüzdesi	T
D.6. Enerji Kullanımı	D.6.1.	Geceleyen turist başına enerji tüketimi ile genel nüfus içinde kişi başına düşen enerji tüketimine kıyaslanması	T
	D.6.2.	Enerji tüketimini azaltmak için önlem alan turizm işletmelerinin yüzdesi	T
	D.6.3.	Yenilenebilir kaynaklardan tüketilen yıllık enerji miktarı oranının (Mwh), hedef seviyesinde yıllık toplam enerji tüketimine oranı ile kıyaslanması	T
D.7. Peyzaj ve Biyoçeşitliliğin Korunması	D.7.1	Yerel biyoçeşitliliğin ve peyzajın korunmasını, muhafazasını ve yönetimini aktif olarak destekleyen turizm sektöründeki yerel işletmelerin yüzdesi	T

Kaynak: *The European Tourism Indicator System*, (European Commision, 2016 s. 21-22).

“Avrupa Turizm Gösterge Sistemi, temel bilgilere ek olarak destinasyonların kendi özel ihtiyaçlarına veya kategorilerine göre uyarlamalar yapmasına olanak tanıyan ek göstergeleri de dikkate almayı mümkün kılmaktadır (örneğin, dağ, şehir, kırsal, kıyı, ada ve kentsel alanların yanı sıra koordineli yaklaşımlar ve makro-bölgesel ve/veya ulus ötesi boyutlar gibi). Bu tür göstergelerin, veri toplama için açık bir metodoloji ile sunulması ve diğer destinasyonlarla paylaşılabiliirliği veya onlar tarafından kullanılabilirliği test edilmelidir. Kıyı, deniz, erişilebilirlik ve ulus ötesi kültürel yollar gibi konuları kapsayan olası tamamlayıcı göstergelerin bir listesi” (European Commission, 2016 s.20), Tablo 2’de sunulmaktadır.

Bu ek göstergeler listesi, bir başlangıç noktası olarak ve hâlihazırda test edilmiş olan ve belirli bir varış yeri türü veya diğer ihtiyaçlar için uyarlanabilecek belirli göstergelere bir örnek olarak düşünülmelidir. Gelecekte destinasyonlar tarafından uygulamaya geçirildikten sonra ilave göstergelerle zenginleştirilebilir (European Commision, 2016 s.20).

Turizm sektöründe rekabet, sürdürülebilirliği ile yakından bağlantılı olduğundan, Avrupa Turizm Gösterge Sistemi, politika ve karar vericilerin destinasyonun çekiciliğini ve pazardaki rekabet gücünü belirleyen ana unsurları izlemesine katkıda bulunan önemli bir araç olarak dikkat çekmekte ve destinasyonlara uygulanması tavsiye edilmektedir. Avrupa Turizm Gösterge Sistemi, sürdürülebilir destinasyon yönetimine yönelik ortak bir metodolojiyi temsil eden; ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel sürdürülebilirlik boyutlarını bütünsel bir yaklaşımla ele alan sistematik bir yapıdır. Avrupa Komisyonu tarafından başta üye ülkeler olmak üzere turizm destinasyonlarına sağlanan oldukça etkili bir yönetim aracıdır. Turizm destinasyonları için performansın izlenmesine olanak sağlamak ve

destinasyonların uzun vadeli bir vizyonla daha fazla sürdürülebilirlik için planlarını geliştirmelerine ve gerçekleştirmelerine yardımcı olmak için özel olarak tasarlanmıştır (European Commission, 2016 s.10-11).

Tablo 2. Sürdürülebilir Turizm Destinasyonları Destekleyici Kriterler (Örnek)

Deniz ve Kıyı Turizmi
<u>Yolcular ve Limanlar</u>
- Aylık liman başına gelen ve giden yolcu sayısı - Gezi teknesi için yanaşma ve bağlama yeri sayısı
<u>Su Kalitesi</u>
100 ml başına deniz suyundaki kirlilik seviyesi (dışkı koliformları, kampilobakter)
<u>Sahiller</u>
- Mavi Bayrak verilen plajların yüzdesi - Kum besleme alanı ve hacmi - Toplam km kumsallara göre toplam km ücretsiz kumsal - Herkesin erişebildiği plajların yüzdesi - Kumsalın/kıyının kirlilik nedeniyle kapalı olduğu yıldaki gün sayısı
Erişilebilir Turizm
<u>Sürdürülebilir Turizm Politikası</u>
Erişilebilir bir turizm stratejisine/eylem planına, mutabık kalınan izleme, geliştirme kontrolü ve değerlendirme düzenlemesine sahip destinasyonun yüzdesi
<u>Eşitlik/Erişilebilirlik</u>
- Engelli kişilerin erişebileceği ve/veya tanınmış erişilebilirlik bilgi programlarına katılan odaların bulunduğu ticari konaklama yüzdesi - Destinasyonda tanımlanmış bir erişilebilirlik yönetim ofisi veya halka açık kişi var mı? - Erişilebilirlik iyileştirmeleri için bütçesi olan işletmelerin yüzdesi
<u>Nakliye Etkisinin Azaltılması</u>
Varış noktasında erişilebilir olan her ulaşım kategorisinin yüzdesi, yani toplu taşıma ve özel kiralık otobüsler, minibüsler, taksiler veya minibüsler

Tablo 2 (Devam)

Ulus Ötesi Kültürel Rotalar

Destinasyon Yönetimi Anketi

- Gideceğiniz yer Avrupa Konseyi tarafından onaylanmış bir kültürel rotanın parçası mı?
- Cevabınız evet ise, kültürel rotanın görünürlüğü için yürürlükte olan herhangi bir politika var mı?
- Evet ise, yerel topluluk bu politikaya katılıyor mu?
- Destinasyonunuzda kültürel rota ile bağlantılı kültürel/turistik etkinlikler yapılıyor mu?
- Avrupa Konseyi kültür yolunun logosu belgelerde var mı veya turizm ofislerinde görünüyor mu?
- Kültürel rotanın temasını vurgulayan, varış noktanızda bulunan turist tekliflerinin yüzdesi

Kurumsal/İşletme Anketi

- İşletmeniz Avrupa Konseyi tarafından onaylanmış bir kültürel rota üzerinde mi?
- Evet ise, girişiminizin ürünleri kültür rotasının teması/aktiviteleri ile bağlantılı mı?
- Cevabınız evet ise işletmeniz/ürünleriniz ile ilgili iletişim kültürel rota ile olan bağlantılardan bahsediyor mu?
- Kültür rotası işletmenizi/ürünlerinizi tanıtıyor/görünür kılıyor mu?

Yerleşik Halk Anketi

- Hedefimi içeren kültürel rotanın toplum için faydaları
- Kültürel rota hakkında toplum bilgilendirildi mi?
- Kültür rotası etkinlikleri çerçevesinde düzenlenen eylemlere yerel halk katılıyor mu?
- Gideceğim yeri içeren kültürel rotanın bana faydaları var mı?
- Kültürel rotanın planlanması ve geliştirilmesindeki katılımlarından ve etkilerinden memnun olan sakinlerin yüzdesi
- Kültürel rotanın destinasyonunun kimliği üzerindeki etkisi hakkında olumlu ya da olumsuz görüşlere sahip sakinlerin yüzdesi
- Kültürel rotanın destinasyonun özgünlüğüne ve yerel kimliğine, kültürüne ve mirasına etkisi
- Kültürel rotanın destinasyondaki yaşam kalitesine etkisi
- Kültür yolunun turizme etkisi hakkında olumlu görüşlere sahip sakinlerin yüzdesi
- Kültürel rotanın destinasyonun kültürel ve turistik tekliflerine etkisi

Kaynak: The European Tourism Indicator System, (European Commission, 2016 s.23-24).

2.5. Sürdürülebilir Turizm Gelişimi

Sürekli olarak artış gösteren nüfusun güvenlik, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda, doğa üzerinde yoğun bir baskı oluşturulmuş ve aşırı yararlanma ve kullanmaya bağlı olarak kullanma-koruma dengesi bozulmuştur. Tüm bu gelişmeler, birtakım ekolojik sorunların küresel boyutta öne çıkmasında etken olduğu gibi, ortak çözüm arayışlarını da beraberinde getirmiştir (Doğanay, 2010 s. 2). Bir bölgenin fiziksel ve biyolojik kaynakları, turizm için hayati öneme sahiptir. Turizm faaliyetlerinin hassas ekosistemler üzerindeki baskısı, bu ekosistemlerin bozulmasına sebep olabilmektedir. Turizmin hızlı bir şekilde büyümesi ve geniş alanlara yayılması, doğal çevreye zarar verirken, doğal kaynakların hızla tükenmesine yol açmakta, turizmin temel varlıklarını tehdit etmekte ve sonuç olarak bölgenin cazibesini azaltmaktadır (Yılmaz, 2007 s. 211). Tüm bu gelişmeler neticesinde, doğal kaynaklara ve çevreye verilen bu zararların önlenmesi amacıyla Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların liderlik ettiği çeşitli toplantılar düzenlenmiş ve bu toplantılar neticesinde “ sürdürülebilirlik” ve “sürdürülebilir gelişme” kavramları ortaya çıkmıştır (Rızaoğlu ve Biçici, 2011 s. 78).

Sürdürülebilirlik, bir toplumun, ekosistemin ya da devamlılığı olan herhangi bir sistemin faaliyetlerini kesintisiz ve bozulmadan, aşırı kullanım sonucu tüketmeden ya da sistemin hayati kaynaklarına taşıma kapasitesinin üzerinde yüklenmeden sürdürme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2007 s. 211-212).

Turizmin sosyo-kültürel ve doğal kaynaklara dayanması, genel olarak kabul görmüş bir durum olup, ekonomik gelişme ile çevresel değerlerin korunup sürdürülmesini içeren sürdürülebilir kalkınma prensiplerine dayandığı için turizmi bu kavramlardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Sürdürülebilir kalkınmanın turizm boyutlarını incelendiğinde aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Yavuz ve Zığındere, 2000 s. 332-333):

- “Turizmde sosyo-kültürel değerlerin ve doğal kaynakların büyük bir öneme sahip olması, turistik ürünün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, turizm işletmelerinin kurulumu, mal ve hizmet üretimi de tamamıyla bu kaynakların var oluşuna bağlıdır. Bu duruma örnek olarak, termal bir kaynağa sahip merkezlere termal turizm işletmesi kurulabilmesi ya da deniz, kum, güneşin uygun olduğu sahile turistik amaçlı konaklama işletmesi kurulabilmesidir. Kaynaklar kullanılırken tahribata uğramaması gerekmektedir. Ayrıca, bu kaynakların kullanımında “çevre”

ve "büyüme" arasındaki dengenin kurulabilmesi açısından sürdürülebilir kalkınma felsefesinin hükümetler ve firmalar tarafından benimsenmesi gerekmektedir.

- İnsanların tatil ve dinlenme ihtiyaçlarının nitelikli hizmet işletmelerince karşılanması durumu, sürdürülebilir kalkınmanın ahlaki boyutunun önemini belirtmektedir. Buradaki amaç, mevcut ile gelecek kuşaklar arasında kaynaklardan yararlanma ve kullanım açısından dengeyi sağlamak olmalıdır.

- Turizm hareketlerinin ortaya çıkardığı durumlardan biri de çevre kirliliğinin yoğun olduğu yerlerden kaçıştır. Sanayileşmenin gelişmesiyle, çevreyi bozucu bir özellik kazanması, turizm talebinin çevresel bozulmanın az olduğu ülkelere doğru yönelmesi, gelişmekte olan ülkelerin de çevre kirliliği hususunda hassasiyet göstermesiyle ülkelerinin turizm geleceğinin de belirleyicisi olacaktır. Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere yönelik teknoloji ihracatlarının bir kısmı da yine çevreye zarar verici nitelikte olabilmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma felsefesinin bütün ülkeler tarafından benimsenmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

- Turistik ürünün üretildiği yer olan turizm işletmeleri, turizmin gelişimini engellemeden çevrenin korunması, işletmelerin kuruluş yeri seçiminde doğal ve kültürel değerlere zarar verilmemesi için gerekli hassasiyeti göstermesi gerekmektedir. Örnek olarak, yapılaşma doğayı bozucu bir özelliğe sahip olduğundan, bir koya birden fazla turizm işletmesi kurulmasına izin verilmemelidir. Ayrıca, turizm imar planları oluşturulurken sürdürülebilir kalkınma göz önünde bulundurularak çevreyi bozmayacak şekilde tespit edilmelidir.

- Turizm talebine yönelimi sağlayan unsurlardan biri de turistlerin farklı toplumların kültürel değerlerine gösterdikleri ilgidir. Bu duruma bağlı olarak, Türk kültürüne ait değerlerin korunması, geliştirilmesi, Türk turizminin gelecek yıllara başarılı bir şekilde aktarılmasını sağlayacaktır. Bu değerlerin hepsi turizmin gelişmesini sürdürülebilir kılan en önemli unsurdur”.

Sürdürülebilir turizmle ilgili çalışmalar incelendiğinde (Becken, 2005; Beeton, 2003; Bendell ve Font, 2004; Budeanu, 2002; Çavuş ve Tanrısevdi, 2000; Choi ve Sirakaya, 2006; Collins, 2001; Demir ve Çevirgen, 2006; Eligh vd., 2002; Ertuğral vd., 2002; Gössling vd., 2002; Güneş, 2008; Gyou Ko, 2003; Hussain, Ali, Ragavan ve Manhas, 2015; Hunter, 1997; Jafari ve Wall, 1994; Kernel, 2005; Khan, Khan ve Khan, 2022; McNamara ve Gibson, 2008;

Northcote ve Macbeth, 2006; Saarinen, 2006; Savage vd., 2004; Sharma ve Sarkar, 2024; Tepelus ve Cordoba, 2005; Tokmak, 2008; Tosun, 1998; Tosun, 2000; Tosun, 2001; Tosun, 2008; Torrent, 2008; Tsaur vd., 2006; Twynam ve Johnston, 2002) hepsinin ortak paydası, mevcut turizm değerlerinin (doğal, tarihi, sosyo-kültürel vb.) korunarak kullanılması ve sonraki nesillere aktarılması olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu kapsamda, sürdürülebilir turizmin temel ilkesi, turizm faaliyetlerinin çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarının dengelenerek mevcut kaynakların koruma-kullanma dengesinde kullanılması ve yerel toplulukların refahının artırılması şeklinde ortaya konulmaktadır. Bu yayınlar, sürdürülebilir turizm stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanmasının, turizm destinasyonlarının uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamak için elzem olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, yerel toplulukların katılımının ve bilinçlendirilmesinin, sürdürülebilir turizmin başarısı için kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Sürdürülebilir turizm kavramı, turizmin plansız ve kontrolsüz bir şekilde gelişmesiyle ev sahipliği yapan yerli halk üzerinde oluşabilecek olumsuzluklara tepki göstermek ve bu olumsuzlukları gidermek amacıyla ortaya çıkmıştır (Tükeltürk ve Yılmaz, 2013 s. 10). Geniş kapsamlı olarak sürdürülebilir turizm, turistik tüketicilerin ve turist kabul eden bölgelerin gereksinimlerini, geleceği düşünerek ve koruyarak karşılamayı amaçlamaktadır. Sürdürülebilir turizm; ekonomik, toplumsal ve estetik gereksinimleri karşılamak için kaynakların, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin korunarak yönetilmesini içermektedir. Toplum, kültür ve yerel çevre ile uyum içerisinde yürütülen ve geliştirilen sürdürülebilir turizmde, kültürel ve çevresel değerlerin turizm gelişiminden olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmektedir (Inskeep, 1991 s. 461; Yılmaz, 2007 s. 214). Diğer bir tanıma göre sürdürülebilir turizm, *“İnsanın etkileşim içinde olduğu veya olmadığı çevrenin bozulmadan ya da değiştirilmeden korunarak, ekolojik süreçlerin, kültürel bütünlüğün, biyolojik çeşitliliğin ve hayatı devam ettiren sistemlerin idame ettirildiği ve aynı zamanda tüm kaynakların destinasyondaki yerel halkın ve ziyaretçilerin ekonomik, sosyal ve estetik gereksinimlerini karşılamasının yanında, gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri biçimde yönetildiği bir yaklaşımdır”* (Gelecek Turizmde, 2023).

Turizm, kalkınma için önemli bir güç olmakla birlikte, bir takım olumsuz yönleri de vardır ki bu endişeler, sürdürülebilir turizm gelişim çalışmalarının temel nedenleri olarak da görülmektedir. Bunlar, aşağıda kısaca özetlenmiştir (UNWTO, 2013 s.16-17):

- Turizm, iklim değişikliğine önemli ve giderek artan bir oranda etki etmektedir. Şu anda, ağırlıklı olarak ulaşımdan ve aynı zamanda konaklama gibi turizm tesislerinin işletilmesinden kaynaklanan küresel CO² emisyonlarının yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır.
- Turizm işletmeleri tarafından katı ve sıvı atıkların kötü yönetiminden ve turistlerin faaliyetlerinden kaynaklanan yerel toprak ve su kirliliği bazı bölgelerde sorun olabilir.
- Konaklama işletmeleri genellikle toprak, enerji ve su gibi yenilenemeyen ve değerli kaynakların başlıca kullanıcılarıdır. Bazı bölgelerde bir tatil yeri, tedarik için rekabet ettiği yerel topluluktan kişi başına çok daha fazla su tüketebilir.
- Yetersiz konumlanmış turizm gelişimi ve uygunsuz faaliyetler hassas alanlarda biyolojik çeşitliliğe çok zarar verebilir. Ziyaretçi yönetiminin kötü olduğu destinasyonlarda kültürel miras üzerinde olumsuz etkiler meydana gelebilir.
- Turizm, toprağa ve kaynaklara erişimi kısıtlayarak ve suç, cinsel sömürü ve sosyal ve kültürel geleneklere ve değerlere yönelik tehditlerde artışa yol açarak, yerel toplum üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilir.
- Turizm, erişilebilir işler yapmak için iyi bir konuma sahip olsa da, sektörde bazen kötü çalışma koşulları bulunabilir.
- Koşullar değiştğinde toparlanma hızlı olabilse de, Sektörün ekonomik performansı, ekonomik koşullar, doğal olaylar ve güvenlik endişeleri gibi dış etkilere duyarlıdır.

Yukarıdaki olumsuz yönlerin tümü, gelişmekte olan ülkelerde turizmin çok dikkatli bir şekilde planlanması ve yönetilmesi gereğinin altını çizmektedir. Bu, hükümetlerin tüm turizm paydaşlarıyla birlikte sektörün kontrolü ve yönetimine ilişkin net politikalar oluşturmalarını ve uygulamasını gerektirir.

Sürdürülebilir turizm, bölgesel veya yerel kültürel ve doğal değerlerin korunarak geliştirilmesi ve bu çekiciliğin sürdürülmesi ile sağlanabilir. Sürdürülebilir turizmde temel yaklaşım, insanın doğal çevreye olan etkisini asgariye indirmekten ziyade, doğal çevrenin insan üzerindeki etkisini maksimize etmesine dayanmaktadır (Mansuroğlu, 2006 s. 36).

Bu bağlamda sürdürülebilir turizm ile sürdürülemez turizm arasındaki karşılaştırma çizelge birde açık bir şekilde görölmektedir. Tablo 3 incelendiğinde geleneksel turizm ile sürdürülebilir turizmi karşılaştırılmalı bir değerlendirilmesi yapılmıştır (Godfrey 1996 s.62; Swarbrooke 1999 s.15). Bu değerlendirme “genel kavram”, “gelişme stratejisi” ve “turist

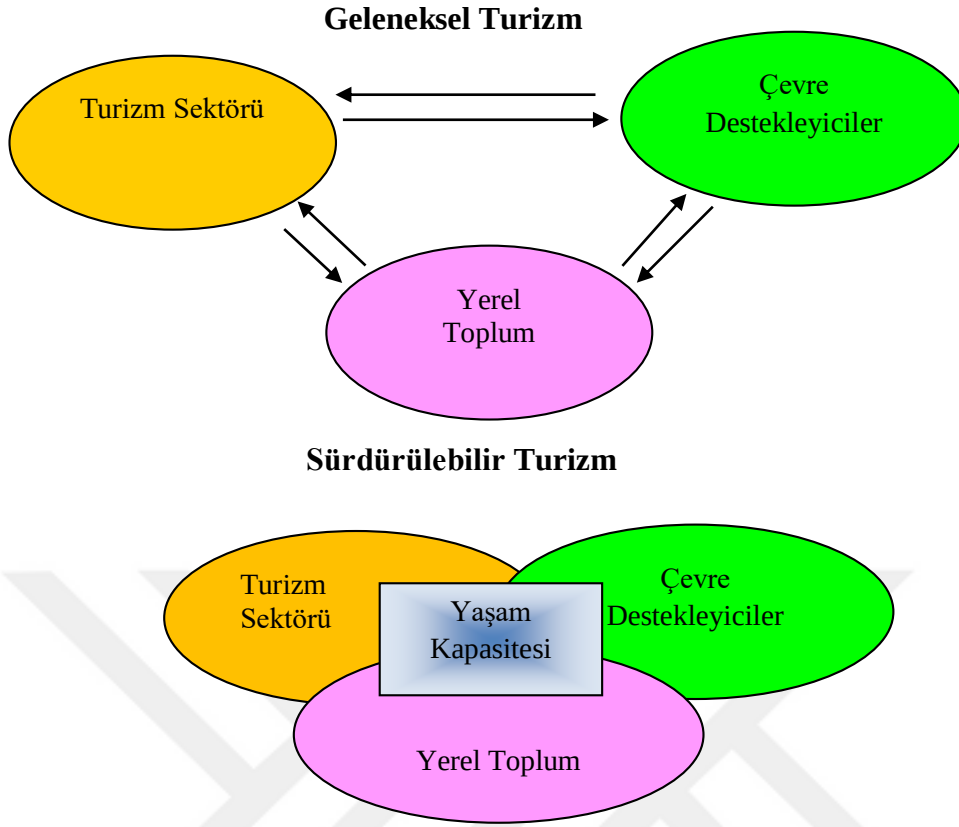
davranışları” açısından incelenmiş ve sürdürülebilir turizmin avantajları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 3. *Sürdürülebilir Turizm ile Sürdürülemez Turizm Gelişiminin Karşılaştırılması*

Sert, Kitle, Sürdürülebilir Olmayan	Yumuşak, Yeşil, Kırsal, Sürdürülebilir,
Genel Kavramlar	
Hızlı Gelişme	Yavaş Gelişme
KontROLSÜZ	Kontrollü
ÖLÇÜSÜZ	Ölçülü
Kısa Dönem	Uzun Dönem
Miktara yönelik (sayısal-Kantitatif)	Kalitatif
Uzaktan Kontrol	Yerel Kontrol
Büyüme	Gelişme
Gelişme Stratejileri	
Plansız Gelişme	Önce Plan Sonra Gelişme
Proje Planları	Kavram Planları
Bölgesel Seviyede Planlama	Bölgesel Planların Koordinasyonu
Zevkler Üzerine Yoğunlaşma	Güzel Manzara Sunumu
Yeni İnşaat ve Kapasite Artırımı	Baskıların ve Faydaların Yayılması
Dışarıdan Gelişme (Yabancı Yatırımcı)	Yerel Halk ile kalkınma (Yerli Yatırımcı)
İstihdam İthalatı	Yerel Potansiyel Temelli İstihdam
Yerel olmayan mimari	Yerel mimari
Turist Davranışı	
Kitle Turizmi: Kalabalık gruplar ile Seyahat	Fertler, Aileler, Arkadaşlar: Küçük Gruplar İle Seyahat
Zihinsel hazırlık gerektirmez veya Çok Az	Zihinsel hazırlık gerektiren
Az Zaman	Çok Zaman
Yerel dili ve kültürü öğrenme isteği olmayan	Yerel dili ve kültürü öğrenme isteği
Alışveriş	Hazırda Bulunma
Gürültülü	Sessiz
Tekrar ziyarete isteksiz	Tekrar Ziyaret

Kaynak: Godfrey, K. B. (1996 s. 62). Towards Sustainability? Tourism in the Republic of Cyprus. In Practicing Responsible Tourism. L. C. Harrison, and W. Husbands (Editors), (p. 58-79). USA s, John Wiley & Sons, Inc.

Swarbrooke J. (1999 s.15). Sustainable Tourism Management, CABI Publishing, CAB International, New York.

Şekil 4. Geleneksel Turizm İle Sürdürülebilir Turizmin Karşılaştırması (McIntyre G., Hetherington A. ve Inskeep E. (1993 s.1993). Sustainable Tourism Development: Guide for Local Planners, UNWTO, A Tourism and Environment

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda sürdürülebilir turizm gelişiminin bazı ana ilkeleri şunlardır (Tosun, 2001 s. 290-291);

- *Sürdürülebilir turizm gelişimi=STG (Sustainable Tourism Development=STD), Yerel turist destinasyonları, şimdiye kadar göz ardı edilen ihtiyaçları dikkate almalı ve bu ihtiyaçların doyumuna katkısını sağlamalıdır.*
- *STG yerel turizm merkezlerinde mutlak yoksulluğu azaltmaya ve eşitsizlikleri gidermeye odaklanmalıdır.*
- *STG, bakımsızlık, ilgisizlik ve olumsuzluklardan uzak, yerel halkın özsaygısını artıracak ve onların kendilerini özgür hissetmelerini sağlayacak koşulları turist merkezlerinde oluşturarak bu alanlardaki eksiklikleri gidermeye katkı sağlamalıdır.*

- STG, doğa, bilgisizlik, ıstırap, kurumlar ve dogmatik inançlar gibi çeşitli sosyal çevre faktörlerinden etkilenmeksizin, yerel toplulukların özgürlük hissini artırmak için gereken koşulları sağlamalıdır.
- STG ulusal ekonomik büyümeyi teşvik etmenin yanı sıra bölgesel ve yerel ekonomik gelişimi de hızlandırmalıdır. Kazanımlar yerel paydaşlar arasında adil bir şekilde dağıtılmalıdır.
- STG, zamanın belirsiz bir döneminde ilkelerini veya üst hedeflerini tehlikeye atmadan gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sürdürülebilirliği sağlamalıdır.

Sürdürülebilir Turizm Gelişimi; insanın etkileşim içinde bulunduğu ya da bulunmadığı, çevrenin bozulmadan veya değiştirilmeden korunarak, kültürel bütünlüğün, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürdüren sistemlerin idame ettirildiği; ziyaret edilen bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını doyuracak şekilde yönetildiği ve aynı zamanda gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir kalkınma şekli” olarak tanımlanmaktadır (Dinçer 1996’dan akt: Çakılcıoğlu 2013 s.30).

Yılmaz (2007 s.221-222); sürdürülebilir turizm için turizm paydaşları olan turistik tüketiciler, turizm işletmeleri, yerel yönetimler ve turizm sektörü dışındaki işletmelerinde sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlamaları gerektiğine vurgu yaparak; bu konuda paydaş gruplarına yönelik olarak ayrı ayrı önerilerde bulunmaktadır. Söz konusu öneriler çizelge haline getirilerek, Tablo 4’te sunulmuştur.

Turizmin sürdürülebilirliğine yönelik olarak gerek Dünya genelinde gerekse de Türkiye özelinde çalışmaların yaygınlaştırılması ve de uygulamalarda da birlikteliğin sağlanması, ana hedef olarak görülmektedir. Uluslararası çatı kuruluşlardan ulusal ölçekteki çatı kurum ve kuruluşlara, ortak ilkeler ve hedefler ile yapılandırılmakta ve koordine edilmektedir.

Tablo 4. Turizm Paydaşları ve Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Öneriler

Paydaşlar	Sürdürülebilir Turizm Gelişimine Yönelik Öneriler
Turistik Tüketiciler	*Turistik hizmet ve tesislerin seçiminde yerel çevreye, ekonomiye ve kültüre etkileri dikkate alınmalıdır. Çevre sertifikası almış tur operatörleri ve oteller gibi çevrenin korunmasına katkı sağlayan işletmelere, seçim sürecinde öncelik verilmelidir. *Bir turistik destinasyona gidilmeden önce o yerin kültürel değerleri konusunda bilgi edinilmeli ve kalış süresince yerel halkın kültürüne ve değerlerine saygı gösterilmelidir. *Geri dönüştürülebilir ambalaj malzemeleri ve şarj edilebilir piller kullanılmalıdır. *Su ve elektrik tüketimi tasarruf sağlayacak şekilde düzenlenmeli, israf edilmemelidir. *Turistik destinasyonlarda yerel işletmeler ve ürünleri tercih edilmelidir.
Turizm İşletmeleri	*Kaynak kullanımını en alt düzeyde tutarak ürün kalitesini artırmalı, yeniden kullanım ve geri dönüşüm ile atıkları azaltmalıdırlar. *Enerji kullanımını azaltarak ozon tabakasına verilen zararı en alt düzeye indirmelidirler. *Alternatif enerji kaynaklarının kullanımı için çaba göstermelidirler. *Su kaynaklarını korumalı, su kullanımında dikkatli olmalıdırlar. *Sulak alanlar, temiz su kaynakları flora, ve faunanın korunması için atık su çıktılarını minimum düzeye indirmelidir. *Çöplerin ve atıkların ortadan kaldırılmasında çevreye zarar verecek yöntemlerden kaçınılmalıdır. *Arazi kullanımında ve tesislerin inşasında çevrenin korunması dikkate alınmalı, görüntü kirliliği oluşturulmamalıdır. *Çevre konusunda çalışanlar eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir. *Daha az kirlilik oluşturan, etkinlik ve verimlik sağlayan yeni teknolojilerden yararlanmalıdırlar. *Sürdürülebilirliğin sağlanması için diğer turizm işletmeleriyle iş birliği sağlanmalıdır.
Yerel Yönetimler	*Turizm sektörü çalışanları sürdürülebilir turizm konusunda eğilmelidir. *Turizm işletmelerine çevreye duyarlı yapılar inşa etmeleri için teknik bilgi ve finansal destek sağlanmalıdır. *Ulaşım alt yapısı turistik tüketicilerin turistik alanlara kolay ulaşımını sağlayacak şekilde oluşturulmalıdır. *Bölgede yer alan diğer sektörlerin yol açtığı çevre kirliliğinin önlenmesi için çalışılması, sürdürülebilirlik tüm ekonomik faaliyetler için esas alınmalıdır. *Alternatif enerji kaynaklarının kullanımı üzerine çalışmalar yapılmalıdır. *Planlı ve kontrollü gelişim esas alınmalıdır.
Turizm Sektörü Dışındaki İşletmeler	*Sürdürülebilirliğin bütüncül bir yaklaşım ile ele alınması gereği dikkate alınarak işletme faaliyetlerinin de sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yürütülebilmesi sağlanmalıdır. *İşletme için geziler düzenlendiğinde sürdürülebilir turizm ilkeleri dikkate alınmalıdır. *İşletme çalışanları sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir turizm konularında bilinçlendirilmelidir. *Çevre duyarlılığını artırmaya yönelik faaliyetler desteklenmelidir. *Alternatif enerji kaynaklarının kullanımı üzerinde çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynak: Yılmaz, S. B. (2007 s.221-222). *Turizm ve Çevre*. (Ed.: Orhan İçöz) Genel Turizm, Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler içinde, s.201-225, Ankara: Turhan

Turizmin sürdürülebilirliğinde; doğal kaynakların sorumlu kullanımı, faaliyetlerin çevresel etkilerinin (atık üretimi, su, toprak ve biyoçeşitlilik üzerindeki baskı vb.) dikkate alınması, 'temiz' enerjinin kullanımı, destinasyonların doğal ve kültürel miras bütünlüğünün korunması, yapılan işlerin kalitesi ve sürdürülebilirliği, yerel ekonomik serpinthi veya müşteri hizmetleri gibi bir dizi yönü kapsamaktadır (European Commission-EC, 2014).

“Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü’ne (UNWTO) göre sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılabilmek için sürdürülebilir turizm prensiplerinin benimsemesi sektörün temel ihtiyaçlarından biri olup; aşağıda ifade edilen başlıklar ile sürdürülebilir turizm gelişiminin hedeflerini oluşturmaktadır (UNWTO, 2013 s.18):

Ekonomik Uygunluk (Turizm işletmeleri ve destinasyonların rekabet edebilirliğini ve sürdürülebilirliğini sağlayarak; uzun vadede gelişime ve yarar sağlamaya devam etmelerine katkıda bulunma).

Yerel Refah (Yerelde gerçekleşen turist harcamaları da dâhil, turizmin destinasyonun ve sakinlerinin refahına yapacağı katkıyı en yüksek seviyeye yükseltme).

İstihdamın Kalitesi (Çalışma koşulları, verilen ücretler, ırk, cinsiyet, engellilik ya da başka bir ayırım olmaksızın herkese, erişilebilirlik dâhil, turizm sektöründe oluşturulan ve desteklenen yerel ölçekli işlerin sayısını ve niteliğini güçlendirme).

Sosyal Eşitlik (Turizmden elde edilen sosyal ve ekonomik faydaların, fırsatların, gelirlerin ve yoksullara sunulan hizmetlerin iyileştirilmesi de dâhil olmak üzere, alıcı topluluk genelinde mümkün olduğunca eşit bir biçimde dağıtımını sağlama).

Ziyaretçi Uygulaması (Ziyaretçilere, ırk, cinsiyet, engellilik ya da başka bir ayırım olmaksızın herkesin erişebileceği, memnuniyet sağlayan, tatmin edici ve güvenli bir deneyim sunma).

Yerel Kontrol (Paydaşlar ile istişarelerde bulunarak, destinasyonda turizm yönetimi, gelişimine dair konularda onları planlama ve karar verme aşamalarına dâhil edip, güçlendirme).

Toplum Sağlığı (Sosyal yapılara, olanaklara, yaşam destek sistemlerine ve kaynaklara erişim dâhil, yerel toplulukların hayat kalitesini güçlendirme, koruma ve her tür sosyal bozulma veya sömürüden kaçınma).

Kültürel Zenginlik (Toplumların tarihsel mirasına, kültürel özgünlüğüne, farklılıklarına ve geleneklerine saygı duyma ve bunları geliştirme).

Fiziksel Bütünlük (Kırsal ve kentsel alan peyzajlarının kalitesini geliştirme ve koruma, çevrenin görsel ve fiziksel bozulmasını önleme).

Biyolojik Çeşitlilik (Habitatların, yaban hayatının ve doğal alanların korunmasını destekleme ve oluşan zararı en aza indirme).

Kaynak Verimliliği (Turizm işletmeleri ile buralarda sunulan hizmetlerin geliştirilmesi; işletilme faaliyetlerinde yenilenemeyen ve kıt kaynakların kullanımını en aza indirme).

Çevre Temizliği (Ziyaretçiler ve turizm işletmeleri eliyle toprak, su ve hava kirliliği ile ve atık oluşumunu minimize etme).”

Bu çalışmanın “2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” başlığı altında verilen ve 2015 yılında güncellenen temel 17 amaç, tüm tarafların (turizm dâhil) sektörel yapılanmalarının yeniden alınmasını gerekli kılmıştır. Bu amaçların sürdürülebilir turizm gelişimine uyarlanması ve yürütülmesi konusunda yapılan anlaşma, 2030 yılına kadar imzalayan ülkeleri (Türkiye’yi de) bağlayıcı niteliktedir.

Bu doğrultuda, Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi (Global Sustainable Tourism Council-GSTC), 4 temel başlık (yönetim, sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel) ve bu alanlara yönelik 10 alt başlık ile turistik destinasyonların sürdürülebilir gelişimine ilişkin kriterleri belirlemiş ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile eşleştirmiştir. Söz konusu kriterler, aşağıdaki Tablo 5’te özetlenmiştir (GSTC, 2019):

Tablo 5. Küresel Sürdürülebilir Turizm Konseyi Destinasyon Kriterleri (v2.0)

Kriterler	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)
A. Sürdürülebilir Yönetim	
1. Yönetimin Yapısı ve Çerçevesi	
a. Destinasyon Yönetim Sorumluluğu	
b. Destinasyon Yönetim Stratejisi ve Eylem Planı	
c. İzleme ve Raporlama	
2. Paydaş Katılımı	
a. Kurumsal Katılım ve Sürdürülebilirlik Standartları	
b. Yerel Katılım ve Geri Bildirim	
c. Ziyaretçi Katılım ve Geri Bildirim	
ç. Tanıtım ve Bilgi	
3. Baskı ve Değişimin Yönetimi	
a. Ziyaretçi Yoğunluğu ve Faaliyetlerin İzlenmesi	
b. Planlama Düzenlemeleri ve Kalkınma Kontrolü	
c. İklim Değişikliğine Uyum	
ç. Risk ve Kriz Yönetimi	

Tablo 5. (devam)

Kriterler	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)
B. Sosyo-Ekonomik Sürdürülebilirlik	
1. Yerel Ekonomik Fayda Sağlamak	
a. Turizmin Ekonomik Katkısının Ölçülmesi	
b. Saygın İş ve Kariyer Fırsatları	
c. Yerel Girişimcileri ve Adil Ticareti Desteklemek	
2. Sosyal Refah ve Etkiler	
a. Topluluk Desteği	
b. İstismar, Sömürü ve Ayrımcılığı Önleme	
c. Mülkiyet ve Kullanım Hakları	
ç. Emniyet ve Güvenlik	
d. Herkes için Erişim	
C. Kültürel Sürdürülebilirlik	
1. Kültürel Mirasın Korunması	
a. Kültürel Varlıkların Korunması	
b. Kültürel Eserler	
c. Somut Olmayan Miras	
ç. Geleneksel Erişim	

Tablo 5. (devam)

Kriterler	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)
C. Kültürel Sürdürülebilirlik	
1. Kültürel Mirasın Korunması	
d. Fikri Mülkiyet	
2. Kültürel Alanların Ziyareti	
a. Kültürel Alanlarda Ziyaretçi Yönetimi	
b. Alanlar ile İlgili Açıklama	
Ç. Çevresel Sürdürülebilirlik	
1. Doğal Mirasın Korunması	
a. Hassas Çevrelerin Korunması	
b. Doğal Alanlarda Ziyaretçi Yönetimi	
c. Yaban Hayatı Etkileşimi	
ç. Türlerin Sömürülmesi ve Hayvan Refahı	
2. Kaynak Yönetimi	
a. Enerji Tasarrufu	
b. Su Yönetimi	
c. Su Kalitesi	

Tablo 5 (devam)

Kriterler	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)
Ç. Çevresel Sürdürülebilirlik	
3. Atık ve Emisyon Yönetimi	
a. Atıksu	
b. Katı Atık	
c. Seragazi Emisyonları ve İklim Değişikliğinin Hafifletilmesi	
ç. Düşük-etkili (yoğunluğu az) Ulaşım	
d. Işık ve Gürültü Kirliliği	

Kaynak: Global Sustainable Tourism Council_GSTC (2019 s.4-17).

Yukarıda özeti verilen ve destinasyonlar için düzenlenmiş olan çizelgede yer alan kriterlere benzer kriterler; konaklama işletmeleri ve tur operatörleri için de geliştirilmiştir.

Türkiye’de, Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) ile Türkiye Turizm ve Geliştirme Ajansı (TGA) işbirliği ile Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı Kriterleri, GSTC kriterlerine uyumlu olarak geliştirilmiş ve ilgili kurum tarafından da onaylanmıştır. KTB (2022) tarafından 15/11/2022 tarih ve 3137441 sayılı (2022/2) genelge ile duyurulmuş ve detayları TGA (2022) tarafından hazırlanan Türkiye Sürdürülebilir Turizm Endüstri Kriterleri (TR-1) (3 aşamadan oluşan sertifikasyon programı uygulaması; 1. Aşama %30 , 2. Aşama %70 , 3. Aşama %100 şeklinde), yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye Sürdürülebilir Turizm Endüstri Kriterleri (TR-1) gereğince konaklama işletmeleri için belirlenen kriterler ve ilişkilendirilen görsel semboller hakkında düzenlenen özet tablo aşağıda verilmiştir (Tablo 6).

Detaya ilişkin içerikler, söz konusu dokümanda yer almaktadır.

Tablo 6. Konaklama Tesisleri Türkiye Sürdürülebilir Turizm Endüstri Kriterleri (TR-1)

Kriterler	Aşama
A. Etkili Bir Sürdürülebilir Yönetimin Gösterilmesi	
1. Sürdürülebilirlik Yönetim Sistemi	
2. Yasal Uyum	
3. Raporlama ve İletişim	
4. Personel Katılımı	
5. Müşteri Deneyimi	
6. Doğru Tanıtım	
7. Binalar ve Altyapı	
a. Uyum	
b. Etki ve Bütünlük	
c. Sürdürülebilir Uygulamalar ve Materyaller	
d. Herkes için Erişim	
8. Karadaki Su ve Mülkiyet Hakları	
9. Bilgi ve Yorumlama	
10. Destinasyon Katılımı	
B. Yerel/Bölge Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Faydalarının En Üst Düzeye Çıkarılması ve Olumsuz Etkilerin En Aza İndirilmesi	
1. Yerel Halkın/Bölge Halkının Desteklenmesi	
2. Yerel/Bölgesel İstihdam	
3. Yerel/Bölgesel Satınalma	
4. Yerel/Bölgesel Girişimciler	
5. İstismar ve Taciz	
6. Fırsat Eşitliği	
7. İyi/Saygın Çalışma	
8. Topluma Hizmet Faaliyetleri	
9. Yerel/Bölgesel Geçim Kaynakları	
C. Kültürel Mirasın Faydalarının En Üst Düzeye Çıkarılması ve Olumsuz Etkilerinin En Aza İndirilmesi	
Kültürel Etkileşimler	
Kültürel Mirasın Korunması	
Kültür ve Mirasın Sunulması	
Eserler	

Tablo 6 (devam)

Kriterler	Aşama
Ç. Çevreye Olan Faydaların En Üst Düzeye Çıkarılması ve Olumsuz Etkilerin En Aza İndirilmesi	
1. Kaynakları Koruma	
a. Çevreye Duyarlı Satınalma	
b. Verimli Satınalma	
c. Enerji Tasarrufu	
d. Su Tasarrufu	
2. Kirliliğin Azaltılması	
a. Sera Gazı Emisyonları	
b. Taşımacılık	
c. Atıksu	
d. Katı Atık	
e. Zararlı Maddeler	
f. Kirliliğin En Aza İndirilmesi	
3. Biyoçeşitliliğin, Eko-sistemin ve Peyzajın Korunması	
a. Sera Gazı Emisyonları	
b. Taşımacılık	
c. Atıksu	
d. Katı Atık	
e. Zararlı Maddeler	
f. Kirliliğin En Aza İndirilmesi	

Kaynak: Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı, TR-1 (2022 s.4-18).

Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı hakkında TGA web sayfasında yapılan açıklamada;

“GSTC kriterlerinin tamamı, değiştirmeksizin TR-I tarafından benimsenmiştir. TR-I, GSTC kriterlerinin güncellenme periyoduna uygun olarak 3 ila 5 yıl arasında gözden geçirilir ve revize edilir. Revizyon planları ve gelecekteki revizyonlara halkın katılımı için önceden kayıt yaptırmakla ilgili bilgiler tga.gov.tr adresinde yer almaktadır... Kriterlere nasıl uyum sağlanması gerektiği, tamamlayıcı nitelikte olan performans göstergeleri, ilişkili eğitim materyalleri ve uygulama araçlarına erişim ve TGA tarafından hazırlanarak sektörün kullanımına sunulan El Kitabı ile belirlenmektedir... Belirli bir durum için geçerli olmadığı bir gerekçe ile gösterildiği durumlar dışında tüm kriterlerin uygulanması Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Türk turizm sektörüne zorunlu tutulmaktadır. İstisnalar ve diğer kurallar, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenerek sektör paydaşları ve tüm kamuoyu ile şeffaf şekilde paylaşılır.” verilen önem ortaya konulmuştur (TGA, 2023).

2.6. Yayla Kavramı ve Yayla Turizmi

Turizm sektöründe sürdürülebilirlik adı altında birçok turizm türü gündemdedir. Doğa turizmi, doğa temelli turizm, yeşil turizm, ekolojik turizm, kırsal turizm, agro turizm, macera turizmi, etik turizm, yayla turizmi gibi birçok turizm çeşidi bunlara örnek olarak gösterilebilir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında yayla, yayla turizmi ve Türkiye’de yayla turizmi konuları ele alınacaktır.

2.6.1. Yayla ve Yaylacılık

Yayla turizmi kavramının “yayla” kelimesinin anlamının açıklanması ile ortaya konulabileceği için öncelikle yayla kavramının açıklanması gerekli görülmektedir. Yayla, Türk Dil Kurumu’nun (2022b) güncel sözlüğünde; *“Akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası”* ve *“Dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri”* olarak iki farklı şekilde açıklanmaktadır.

Türkiye’de yayla kavramını yasal mevzuat çerçevesinde incelediğimizde en yakın ‘yaylak’ kelimesi ile 4342 sayılı Mera Kanunun (1998) 3.maddesi (e) bendinde *“Yaylak: Çiftçilerin hayvanları ile birlikte yaz mevsimini geçirmeleri, hayvanlarını otlatmaları ve otundan yararlanmaları için tahsis edilen veya kadimden beri bu amaçla kullanılan yer”* şeklinde tanımlandığı görülmektedir. (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4342.pdf>).

Coğrafi bir terim olarak kabul edilen yayla, fiziki coğrafyada *“belirli bir yükseklikte olan düz yer”* olarak tanımlanmaktadır (Emiroğlu, 1977 s. 6; Somuncu, 2005 s. 24; Kızılırmak, 2006 s. 1). İzbirak, Coğrafya Terimleri Sözlüğü’nde yaylayı “plato” olarak tanımlanmaktadır (İzbirak, 1992 s. 339). Fiziki coğrafya terimi olarak yayla, *“akarsularla derin şekilde yarılmış, parçalanmış fakat üzerindeki düzlüklerin belirgin bir şekilde bulunduğu yeryüzü biçimi olan plato”* karşılığı olarak kullanılmaktadır (Coğrafya Terimler Sözlüğü).

Yayla kavramı insanların kullanım amacına bağlı olarak, halkın hayvanlarının otlatıldığı yüksek yerler olarak açıklanabilir (Kızılırmak, 2006 s. 1). Türkiye’de hayvanların otlatılması ve gelir elde edilmesi temelinde ele alınan yaylalar (Kaya, 2008 s. 125), yüksek rakımda bulunmaları nedeniyle, yüksek düzlükler, otlak alanlar olarak ifade edilmektedir (Var, 1990 s. 151). Kış aylarında kullanılmayan ve boş kalan, sıcak yaz aylarında tarım ve hayvancılıkla uğraşan köy nüfusunun geçici olarak konakladığı, hayvancılığa elverişli zengin bitki örtüsü

ile meralara sahip, süt, tereyağı, peynir, gibi hayvansal ürünlerin üretilebildiği yüksek ve serin yerler olarak da ifade edilebilir (Canalioğlu, 2000). Alagöz (1993 s. 1) de yayla kavramının Orta Asya Türkçesi'nde yaz anlamına gelen “yay” ile hayvanları doğada otlatmak anlamında kullanılan “yaymak” kelimelerinden türediğini belirtmektedir.

Türkiye’de yayla potansiyelinin en yüksek olduğu Doğu Karadeniz Bölgesi’nin hayvancılığa elverişli ağaç yetişme sınırı üzerinde alpin çayırlar, zengin bitki örtüsüne sahip olması nedeniyle, yayla “otlak” ve “mera” sözcükleriyle aynı anlamda da kullanılmaktadır (Kozak, Akoğlan Kozak ve Kozak, 2014 s. 24). Halk arasında yükseklerde kurulan obalar da yayla terimi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Var ve Yalçınalp, 2005 s. 2).

Yaz mevsiminde yaylalarda yapılan geçici konaklamalı kırsal faaliyetler yaylacılık olarak ifade edilmektedir. Bu faaliyetlere katılanlara da yaylacı denilmektedir. Türkiye’de yaylacılık coğrafi, tarihsel, sosyal, kültürel, ekonomik, açıdan halkın yaşantısında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle kırsal yaşam içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Yaylacılık kavramının kökeni ise; Orta Asya’da atlı göçebe kültürüyle yaşayan Türklere dayanmaktadır (Uzun ve Köse 2012 s. 7). *“Sosyolog Ziya Gökalp, Türk Medeniyet Tarihi isimli eserinde; her Türk aşiretinin bir ırmağı olduğu gibi bir de dağı vardı. Irmak kenarı onun kışlağı ise, dağı da yaylağı idi. Konargöçerler bazen her sene dört mevsimi dört ayrı mevkide geçirirlerdi. Türkler islamiyetten önce ilkbahar mevsime yaz, şuan bizim yaz mevsimine ise yay derlerdi”* (Alagöz, 1993 s. 2) Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan yaylak-yayla, “yay” yani yaz mevsiminin geçirildiği yüksek rakımlı yer anlamında kullanıldığı görülmektedir. Yaylacılık kültürünü konargöçer olarak devam ettiren Türklerin dört mevsim iskân yerlerinin isimleri aşağıdaki gibidir (Alagöz, 1993 s. 2; Yalçınalp, 2005 s.6);

“Yazlak: İlkbahardaki iskân yeri”

“Yaylak: Yazın barınılan yer”

“Güzlek: Güzde mahsus iskân yeri”

“Kışlak: Kışın barınılan yer”

Türkler yerleştikleri her coğrafyada bu kültürlerini devam ettirerek günümüze kadar taşımışlardır. Eski Orhun yazıtlarında “yaylağ, yayladım, yaylayan” gibi kavramlara rastlanmaktadır (Balıkcı, 2002 s. 236). Yani yayla ve yaylacılık Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya taşıdığı bir kültür olarak ifade edilebilir. Avrasya ve Balkanlar da yaylacılık

Türkler tarafından başlatılıp getirilmiş bir gelenek olup halen Müslüman Türk nüfus dışında Gürcistan ve Yunanistan'da yaylacılık yapılmamaktadır (Bostan 2019; 275).

Yaylacılık kültürü uzun bir zaman diliminde ortaya çıkmış, Türk kültürünün içerisindeki birçok kavramla ilişkisi bulunan köklü bir olgudur. Halk takvimi ve meteorolojisi, halk ekonomisi, halk veterinerliği, halk tıbbı, beslenme ve halk mutfığı ile halk hukuku gibi geniş bir kültür birikimidir (Yalçınalp, 2005 s. 6). Geçmişten günümüze Türk kültüründe önemli bir yeri bulunan yaylacılık, temelinde hayvancılık, tarım ve sağlıklı yaşam güdüsü bulunan faaliyetler bütünü olarak ifade edilebilir.

Yaylaların Türkiye'de halk üzerinde coğrafi, tarihsel, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan önemli etkileri bulunmaktadır. Yaylalar, doğal bir arbutoryum niteliğindeki flora, faunası ile olağanüstü peyzaj görüntülere sahip coğrafi alanlardır (Esengün, Akça, ve Sayılı, 2002). Doğal çevre özelliklerine ve bu alanlardan faydalanan nüfusun sosyal ve ekonomik çeşitliliğine bağlı olarak, yaylaların yükseklikleri, yerleşim alanları, yerleşim düzenleri ve ekonomik faaliyetleri bölgeden bölgeye büyük farklılıklar göstermektedir (Emiroğlu, 1977 s.9). Yaylalar, farklı geçim kaynakları ve yerleşim alanları olarak çeşitli şekillerde karşımıza çıkarken, genellikle fark edilmeyen ama kırsal nüfusun büyük bir kısmını barındıran önemli bir işleve sahiptir (Tunçdilek, 1964 s.16).

Türkiye'de yaklaşık olarak 26.000 yayla yerleşimi bulunmakta ve bölgeler arası farklılıklar bulunmakla birlikte, bu yerleşimlerin bulunduğu yaylalar genel olarak 1500-3000 metre yükseklikleri arasında yoğunluk göstermektedir (Yalçınalp, 2005 s. 2). Geleneksel yayla evlerinin planları genel olarak dikdörtgen, çatılar ağaç iskeletli, genellikle hartama (tahta lata) teneke veya oluklu sac ile kaplı tek katlı yer evleri şeklindedir. Tek odadan oluşan yayla evlerinin bazılarında sütlük denen, bir kilim veya tahta ile gelişi güzel, nadiren duvarla oda biçiminde ayrılmış süt ve peynir kapların bulunduğu, evin hayvansal ürünlerinin yapıldığı ve saklandığı bir bölüm bulunmaktadır (Yalçınalp, 2005 s. 9-10). Yani yaylalar da yaz aylarında kısa süreli konaklama ihtiyacını karşılayabilecek doğal çevre ile uyumlu, yeme içme ve uyku gibi günlük ihtiyaçların tek bir odada karşılandığı küçük evler inşa edilmiştir. Bazı bölgelerde çadırlarda bu amaç için kullanılmaktadır. Geçici süreli konaklama amaçlandığı için yaylalarda köy yaşamındaki gibi çok odalı evler inşa edilmemiştir.

Geleneksel yayla yaşamında, yaylaya çıkış zamanı köy yaşlıları ve muhtar tarafından belirlenip ilan edildikten sonra herkesin bu tarihe uyması önemli bir gelenek olup, iklim şartlarına bağlı olarak değişebilse de genellikle Mayıs sonları ile Haziran başları yaylaya

çıkış zamanı olarak kabul edilmektedir (Yalçınalp, 2005 s. 4). Yaylalara doğrudan çıkıldığı gibi iki aşamalı çıkışlarda bulunmaktadır. İki aşamalı yapılan yayla göçlerinde, önce mezra-mezere olarak ifade edilen alçak bölgelerdeki otlaklarda belirli bir süre kalındıktan sonra yaz mevsiminin geçirileceği yaylalara çıkılmaktadır. Mezra-mezere olarak kullanılan bölgeler yaylalardan dönüşte aynı şekilde güzlek olarak kullanılmaktadır. Yayla çıkış ve dönüşlerinin iki aşamada yapılmasının iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi yaz mevsiminin geçirileceği yaylalarda kar örtüsünün tam kalkmamış olması ve henüz hayvanların beslenmesi için yeteri miktarda otun yetişmemiş olması nedeniyle belirli bir süre iklim ot bakımından yüksek verimin olduğu alçak yayla olarak ifade edebileceğimiz mezra-mezraların kullanılması. İkincisi ise; bir taraftan köy ile yayla arasında bulunan otlaklardan da faydalanılırken diğer taraftan göç sırasında oluşacak yorgunluğun azaltılmasıdır. Köy ile yayla arasında çok fazla uzaklığın olmadığı yerlerde mezralar bulunmaktadır. Bununla birlikte yaylanın köyden uzaklığına bağlı olarak iki ya da üç mezralı köyler de bulunmaktadır. 15-30 gün arasında kalınan bu yerler en dikkat çekici özellikleri ormanlık alanlarda bulunan açıklıklarda kurulması, orman sınırı içerisinde olmalarıdır (Var, 1990; Canlioğlu, 2000; Yalçınalp, 2005). Yayla göçünden önce mezraya çıkılması ve yayladan dönüşte mezraya inilerek belirli bir süre kalınması Orta Asya Türkleri'ne ait bir uygulamadır (Zaman, 2007 s. 253).

Yaylalar; mevki, yükseklik ve mülkiyet haklarına göre üç grupta incelenebilir:

- Mevkii durumuna göre yaylalar: taban, yamaç, plato, sırt, boyun olarak beş gruba ayrılmakta (Var, 1992),
- Yükseklik (rakım) durumuna göre üç gruba ayrılmakta (Daşçı ve Çomaklı 2006; 276);

Alçak yaylalar: 900 m ile 1200 m arasında bulunan yaylalar,

Orta yaylalar: 1200 m ile 1600 m arasında bulunan yaylalar,

Yüksek yaylalar: 1600 m'den daha yüksek orman yetişme sınırı üzerindeki alpin çayırların bulunduğu yaylalardır.

- Mülkiyet durumuna göre ise yaylalar; kamu, ortak, özel, kiralık olarak 4 grupta incelenmektedir (Var, 1992).

Türkiye'de, yaylalara turizm amaçlı seyahatler başlamadan önce kırsal kesimde yaşayan halkın yaylalara gidiş amaçları üç şekilde gruplandırılabilir (Bakırcı, 1992);

- Konar -göçer aşiretler veya boyların hayvanlarını otlatmak için yaylaklar kiralarak yaptıkları yaylacılık,
- Köylülerin yaylalarında hayvanlarını otlatmak ve hayvanlarının kışlık yemlerini toplamak amacıyla yapılan yaylacılık,
- Yaz aylarında bunaltıcı sıcaklardan ve sivrisinek gibi haşerelerden kaçınmak, doğayla iç içe olmak ve sağlıklı bir yaşam sürmek amacıyla yapılan yaylacılık.

Yaylacılık faaliyetleri, yaylada geçirilen süre, kullanım amaçları ve yaylada bulunan konutların nitelikleri gibi özellikler bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda yaylacılık tipleri üçe ayrılmaktadır (Atmış, 1994; Beşel, 2002 s. 12; Öztan, 1978);

Göçebe Yaylacılık: Bu yaylacılık türü, keçi ve koyun gibi küçükbaş hayvanları içermekte olup, hayvan sahipleri belirli bir yerleşim yerine veya sabit konuta sahip değildir. Genellikle kıl çadırlarda yaşamaktadırlar. Hava koşullarına ve yerin durumuna göre, mevsim içinde sürekli yer değiştirmektedirler. Konar-göçer olarak bilinen bu yaylacılık türü, daha çok Yörük Türkleri tarafından sürdürülen bir yaşam şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sabit Yaylacılık: Yaylacılar, belirli bir köy veya mahallenin halkı olarak yaylayı ortak kullanmakta, herkesin ilkel de olsa sabit bir barınağa sahip olduğu ve hayvan sahiplerinin yılın belirli dönemlerinde gelip belirli bir süre kaldıktan sonra hep birlikte yayladan ayrıldıkları yaylacılık tipine sabit yayla denir (Emiroğlu, 1977; Öztan, 1978; Zaman, 2001).

Tarımla Kombine Yaylacılık: Bu tür yaylacılık sabit yaylacılığa çok benzemekle birlikte, sabit yaylacılıktan farklı olarak hayvancılığın yanında tarımsal faaliyetler de yapılmaktadır.

2.6.2. Yayla Turizmi Kavramının Değerlendirilmesi

Yayla turizmi ile ilgili alan yazın incelendiğinde, birçok çalışmada yayla turizme açılacak yaylaların potansiyelleri ortaya konulmaya çalışılarak yayla turizmine açılması yönünde öneriler geliştirilmektedir. Yani yaylaların göreceli bir şekilde yayla turizmine uygun olduğu varsayımından hareket ile öneriler geliştirmektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde yayla turizminin kavramsal açıdan bir tanımlama veya değerlendirme yapılmadığı görülmektedir. Yani yayla turizminin tanımı veya kavramsal olarak ne olduğu ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmadan yaylaların yayla turizmi kapsamında değerlendirilmesi ve turizme açılması önerilmektedir.

Yayla turizmi ile ilgili hazırlanan bir kısım çalışmada ise başlık veya anahtar kelime yayla turizmi olmasına karşın yayla turizmi kavramsal olarak ortaya konulmamaktadır. Yani yayla turizminin ne olduğu ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmaksızın yayla turizmi ile ilgili bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yayla turizmi ile ilgili kavramsal yazının bulunduğu bazı çalışmalar ise; bir birini tekrar eder nitelikte ve yayla turizmi kavramını yeteri derecede ifade edememektedir. Genellikle “*Yayla Turizmi, doğayla iç içe yaşamayı sevenler veya macera tutkunlarının genellikle günübirlik kullanım veya kısa süreli konaklama amacıyla yüksek rakımlı yerlerde yaptıkları turizm faaliyetidir*” (Kozak, Kozak ve Kozak, 2006 s.26; Suna, 2018 s.46; Yılmaz ve Gürol, 2012 s.29) şeklindeki tanım tekrar edilmektedir. Tanım incelendiğinde “*günübirlik kullanım veya kısa süreli konaklama amacıyla yüksek rakımlı yerlerde yaptıkları turizm faaliyetidir*” kısmı turizmin genel tanımı ile çeliştiği görülmektedir. Bir aktivitenin turizm faaliyeti olarak ifade edilebilmesi için 24 saatten daha uzun bir sürenin varış noktasında geçirilmesi gerekmektedir. 24 saatten daha kısa günübirlik faaliyetlere katılanlara turist değil günübirlikçi denilmektedir. Günübirlik yapılan bu aktivitelerin yayla turizmi kapsamında ele alınması doğru görülmemektedir. Bu kadar çok sayıdaki çalışmada bu tanımın kullanılması ve günübirlik aktivitelerin yayla turizmi olarak değerlendirilmesi önemli bir eksiklik olduğu görülmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yayla turizmi kapsamında yapılan bölge turları dikkate alınarak böyle bir tanımın ortaya konulduğu ön görülmektedir. Çünkü üç gün ile dokuz gün arasında değişen sürelerde 18 kişi ve üzeri toplu taşıma araçları (genellikle 40-45 kişi kapasiteli otobüsler) ile yapılan turlar, bir yaylada bir günden daha kısa bir süre zaman geçirmektedir. Bu nedenle böyle bir tanımlamanın yapıldığı düşünülmektedir. Kitle turizmi olarak ifade edilen deniz-kum-güneş turizminden daha sert bir turizm hareketliliğine sebep olan bu turizm şeklinin, “yayla turizmi” olarak ifade edilebilmesi böyle bir tanım ile açıklanabiliyor olması ve çoğu yazar tarafından tekrar edilmesi önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının resmi web adresinde yayla turizmi ile ilgili bölüm incelendiğinde kavram ile ilgili çelişkiler artmaktadır. Buna göre, (YİGM, 2019) Yayla Turizmi: “*Ülkemiz, sahip olduğu uygun iklimsel özellikler, üstün peyzaj değerleri, kırsal öğelerin ağırlık kazandığı geleneksel yaşam biçimi ve dağcılık/turmanışlar, atlı doğa gezisi, trekking, yamaç paraşütü, flora/fauna incelemesi, jeep safari vb. doğa sporlarına uygun alanlar ile yayla turizmine son derece elverişlidir.*” İlk paragrafta yaylaların coğrafi üstünlükleri ortaya konularak Türkiye’nin yayla turizmine son derece elverişli yüksek potansiyelinin olduğu ifade edilmektedir. Alan yazındaki bir kısım çalışma gibi potansiyel odaklı bir bakış açısı ortaya

konulmaktadır. İkinci paragraf ise; “Ülkemizde yayla odaklı turizm gelişimi yerine, yaylaların; diğer turizm çeşitlerini destekleyici unsur olarak değerlendirildiği, kalış süresinin uzatılması hedefiyle, Yayla Turizmi Gelişme/Eylem Bölgelerinin belirlendiği, planlama stratejisi Bakanlığımızca benimsenmektedir” şeklindedir. Yayla turizmi kavramını tamamen reddeden diğer turizm çeşitlerini destekleyici bir unsur olarak ele alan yayla turizmi gelişim ve eylem bölgelerinin belirlendiği bir stratejinin benimsendiği ifade edilmektedir. Yani alan yazındaki birçok çalışmayı kavramsal olarak destekler niteliktedir.

Yayla turizmi birçok turizm çeşidi ile birlikte ele alınması normal bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak özgün değerleri nedeniyle ayrı bir turizm çeşidi olarak ele alınması daha doğru bir yaklaşımdır. Coğrafi konumu ve sosyo-kültürel değerleriyle birlikte değerlendirildiğinde yayla turizmini diğer turizm çeşitlerinden ayırt edilebilmektedir. Bu nedenle yayla turizmi yayla olarak ifade edilebilen coğrafi alanlarda gerçekleştirilen kendine has sosyal kültürel değerleri bulunan özgün bir turizm arzı olarak ele alınması gerekmektedir.

Yayla olarak ifade edilen genellikle 900 rakım ve üzerindeki yüksek coğrafi alanlarda gerçekleştirilen, güçlü peyzaj, iklim vb. üstünlükleri bulunan, kendine has sosyal kültürel değerleri ile ilgi çeken, konaklama, yeme-içme, eğlence, dinlenme ve sağlık kazanma gibi ihtiyaçların karşılandığı, turistik amaçlı seyahatlere yayla turizmi denir. Bu kavramsal açıklama çerçevesinde yapılan seyahatlerin hangilerinin yayla turizmi kapsamına girdiği daha net olarak anlaşılabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda yayla turizmüne katılan turistlere gittikleri yayladaki özgün yayla yaşamını deneyimleme esasına dayalı bir seyahat planı hazırlanması gerekmektedir. Her yaylanın doğal ve kültürel çekiciliklerinin özgünlüğü dikkate alındığında geceleme sürelerinin uzayacağı ve yayla turisti kavramının zaman içerisinde oluşacağı ön görülmektedir.

2.6.3. Türkiye’de Yayla Turizmi

Türkiye coğrafi konumu nedeniyle, geçmişten günümüze önemli bir kültür bölgesi olarak dikkat çekmektedir. Bu nedenle, doğal çevre-insan etkileşimine tipik örneklerden birini teşkil etmektedir. Şehirleşmenin bir sonucu olarak doğal çevreden uzaklaşan şehir nüfusunun doğaya olan özlem ve merakı bulundukları ortamdan uzaklaşarak ve temiz bir doğayla kucaklaşma arzusu yaylalara olan talebini artırmaktadır (Yalçınalp, 2005 s. 6).

1990'lı yılların başlarına kadar yaylalar, turizm ve rekreasyon amaçlı kullanımdan çok, bölge halkı tarafından yaz aylarında hayvanlarını otlatmak ve kışlık ihtiyaçlarını temin etmek için kullanılmıştır (Kızılırmak, 1995 s. 63). Aslında, yaylalarda yaşayan halkın en önemli amacı ve ekonomik uğraşı büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğidir. 1990 sonrasında Türkiye’de yaşanan sosyo-ekonomik değişim süreci, her şeyi etkilediği gibi yayla ve yaylacılık kültürünü de önemli ölçüde etkilemiştir. Bunun bir sonucu olarak yaylacılığın fonksiyonel özelliği değişmiş, eğlence ve dinlenceye yönelik rekreatif amaçlı yaylacılık ön plana çıkarak önem kazanmıştır (Doğanay, 2009 s. 168).

1990’lı yıllara kadar Türkiye’de turizm olayı kıyı turizmi ile anlamlandırılmaktaydı. 1990’dan sonra turizmin tüm yıla yayılması hedefiyle, alternatif turizm kapsamında değerlendirilen turizm çeşitlerinin Türkiye’de de değerlendirilme düşüncesiyle ulusal turizm stratejilerinde yer bulduğu görülmektedir (Gökçe vd., 2015 s. 690).

Tablo 7. Yayla Temalı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri ile Turizm Merkezleri

S. NO	TM NO	TM/KTKGB ADI	ALAN (Ha)	TM/ KTKGB	Resmi Tarih / Sayı	Gazete
1	214	Antalya İbradı Maşata Yaylası TM	11872,84	TM	11.01.1998/23227	
2	143	Artvin Kaçkar TM	19760,71	TM	20.05.1991/20876	
3	199	Gaziantep İslahiye Huzurlu Yaylası TM	1926,41	TM	17.02.1995/22205	
4	364	Giresun Bulancak Adatepe Yayla TM	434,94	TM	08.01.2020/31002	
5	134	Giresun Bulancak Bektaş Yaylası TM	1562,45	TM	05.03.1990/20452	
6	365	Giresun Güce Yayla TM	1208,49	TM	08.01.2020/31002	
7	146	Giresun Kümbet Yaylası TM	911,90	TM	20.05.1991/20876	
8	172	Giresun Yavuzkemalet Yaylası TM	826,18	TM	20.09.1991/20997	
9	165	Ordu Akkuş Argın Yaylası TM	265,63	TM	20.09.1991/20997	
10	166	Ordu Aybastı Perşembe Yaylası TM	1102,13	TM	20.09.1991/20997	
11	266	Ordu Aybastı Toygar Kabaktepe TM	52,24	TM	08.12.2006/26370	
12	149	Ordu Çambaşı Yaylası TM	3179,88	TM	20.05.1991/20876	
13	203	Ordu Mesudiye Keyfalan Yaylası TM	804,11	TM	17.02.1995/22205	
14	226	Ordu Mesudiye Yeşilce-Topçam Yaylaları TM	17270,94	TM	11.01.1998/23227	
15	150	Rize Anzer KTKGB	5639,69	KTKGB	20.05.1991/20876	
16	72	Rize Çamlıhemşin Ayder Kaplıcası KTKGB	644,66	KTKGB	09.04.1987/19426	
17	368	Rize Güneysu Handüzü Yaylası KTKGB	4028,95	KTKGB	17.10.2021/31631	
18	173	Sinop Ayancık Akgöl TM	432,41	TM	20.09.1991/20997	
19	174	Sinop Kozfindık Bozarmut Yaylası TM	851,67	TM	20.09.1991/20997	
20	175	Sinop Türkeli Kurugöl TM	293,54	TM	20.09.1991/20997	
21	352	Tokat Akbelen Yaylası TM	896,59	TM	20.01.2013/28534	
22	138	Trabzon Akçaabat Karadağ TM	1956,90	TM	05.03.1990/20452	
23	327	Trabzon - Giresun Sis Dağı TM	330,29	TM	05.06.2011/27955	
24	151	Trabzon Maçka Şolma TM	173,23	TM	20.09.1991/20997	
25	139	Trabzon Tonya Armutlu - Gümüşhane Kürtün Erikbeli TM	1192,61	TM	05.03.1990/20452	

Kaynak:(YİGM 2022) <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9669/kultur-ve-turizm-koruma-ve-gelisim-bolgeleri-ve-turizm-merkezleri.html> adresinden erişilmiştir.

Dünyadaki hızlı değişimi ve turizm sektörünün yeni yönelimlerini değerlendiren T.C. Turizm Bakanlığı tarafından, turizmi çeşitlendirmek ve ülke genelinde yaygınlaştırmak amacıyla, 1990 yılında başlatılan “Yayla Turizmi Projesi” kapsamındaki araştırma, planlama ve alt yapı uygulamaları sonucunda, Türkiye’de 26 yayla “Turizm Merkezi” ilan edilmiştir (Gökçe, 2003 s. 1). Daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalar sonucunda bazı merkezlerin “yayla turizmi” kapsamında vasfını kaybetmesi, bazı yaylalarında turizme açılması sonucunda “yayla” temalı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri (KTKGB) ile Turizm Merkezleri (TM) sayısı (2022 yılı Aralık sonu itibarı ile) 25 olarak güncellenmiştir (Tablo 7).

Türkiye’de ilki 1963-1967 dönemi için hazırlanan Kalkınma Planları ile başlayan turizm faaliyetlerinin planlı yürütülmesi çalışmaları kapsamında, turizmin geliştirilmesi, var olan turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesi, kullanma-koruma dengesi ile kaynaklardan en üst düzeyde yararlanarak, gelecek nesillere aktarılması hedeflenmiştir.

Söz konusu planlarda turizme ilişkin hedeflerin özetlerinin verildiği Tablo 8 incelendiğinde; yayla turizminin ilk olarak 7. Kalkınma Planında (1996-2020) vurgulandığı, daha sonra 9. Kalkınma Planında (2007-2013) bu vurgunun yinelenildiği; diğer dönemlere ilişkin Kalkınma Planları’nda yayla temalı bir vurgunun olmadığı görülmektedir. Bu durum, yayla turizminin kamu nezdinde de gereken önemi görmediğinin bir sonucu olarak görülebilir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2006 yılında hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi adlı çalışmada ise yayla turizmi önemli bir potansiyel olarak değerlendirilmiş ve Doğu Karadeniz Bölgesi “Yayla Turizmi Gelişim Aksı” olarak planda yer almıştır (Şekil 5).

Samsun – Artvin illeri arasında kalan bölgeyi kapsayan söz konusu aks, yayla turizminin en yoğun gerçekleştiği yaylalara ev sahipliği yapmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006). Çalışma dikkatle incelendiğinde, Rize-Ayder’in oldukça özel bir şekilde konumlandığı görülmektedir.

Rize-Ayder; hem kaplıcası, hem kış turizmi potansiyeli hem de yaylası ile Türkiye genelinde bu üç özelliği bünyesinde barındıran tek destinasyon olarak planda yer almış ve ayrıştığı bu yönü ile Bakanlıkça görsel üzerinde kırmızı renkli nokta vurgusuyla gösterilmiştir (Şekil 6).

O dönem ilan edilmiş olan 34 Termal Turizm Merkezi’nden, 19 Kış Turizm Merkezi’nden ve 22 Yayla Turizm Merkezi’nden biri olması, Ayder’i benzerlerinden farklılaştırmıştır.

Tablo 8. Türkiye Kalkınma Planlarında Turizm Hedefleri ve Yayla Turizmi

Kalkınma Planları	Turizm ve Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi Hedefleri – Yayla Turizmi
1. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967)	*Yeni konaklama ve hizmet tesisleri yapımı, *Hatıra/hediyelik eşya sanayine yatırım, *Milli parkların oluşturulması, *Turistik destinasyonların geliştirilmesi, iyileştirilmesi, *Ulaştırma imkânlarının artırılması, iyileştirilmesi, *Hac yolu adlı turistik yolun tamamlanması
2. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972)	*Kitle turizmine uygun konaklama ve ulaştırma imkânları oluşturulması, *Turistik potansiyeli yüksek destinasyonlara yatırım, *Tabii, tarihi ve arkeolojik değerlerin; anıt ve eserlerin korunması, değerlendirilmesi, onarımı çalışmaları
3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977)	*Konaklama tesisleri ve ulaştırma imkânlarının artırılması, iyileştirilmesi, *Turistik potansiyeli yüksek destinasyonlara alt ve üst yapı yatırımları, *Milli park yatırımları, *Sosyal turizm destek ve uygulamaları
4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983)	*Turizmde öncelikli yörelerde konaklama tesisleri yatırımları, *Kitle turizmine uygun tesislerin kurulması, *Turistik potansiyeli yüksek destinasyonlara alt ve üst yapı yatırımları, *Deniz, göl ve nehir kıyılarının kamu yararına kullanımı *Sosyal turizm destek ve uygulamaları, *Turizm talebini yılın geneline dengeli yayma amaç ve tedbirleri
5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989)	*Tabii, tarihi, arkeolojik ve kültürel varlıklar ile kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi çeşitlerini, mevcut (deniz-kum-güneş) turizm potansiyelini geliştirme, değerlendirme, *Kitle ve bireysel turizmi geliştirme
6. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994)	*Kış, av ve su sporları, festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve 3.yaş turizminin cazip hale getirilmesi, teşvik edilmesi, *Uluslararası charter taşımacılığının ve yerli seyahat acentelerinin tur operatörlüğüne teşviki, *Turistik potansiyeli yüksek destinasyonların alt ve üst yapı nitelik ve niceliklerinin yükseltilmesi, *Doğal güzelliklerin ve kültürel değerlerin korunup, turizme açılması, *Küçük ölçekli tesisler ve aile işletmeciliğinin teşviki
7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000)	*Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek, yaymak, *Golf, kış, dağ, yayla , termal, sağlık, yat, karavan, kruvaziyer, kongre ve eğlence turizmi çeşitlerini geliştirme, *İkincil konutların pazarlanması, küçük ölçekli işletmelerin desteklenmesi, *Yerli tur operatörlüğünün yaygınlaştırılması
8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005)	*Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek, yaymak *Kamu kampları ve ikincil konutların da katılımı ile turistik arzı artırmak *Küçük ölçekli işletmelerin desteklenmesi ve KOBİ kapsamına alınması *Golf, kış, dağ, termal, sağlık, yat, ekoturizm, kültür (inanç, ipek yolu, antik kentler ve eserler) turizmi, tatil kentleri, 3.yaş ve kongre turizmini geliştirme *Milli parklarda sürdürülebilir turizm gelişimi sağlama
9. Kalkınma Planı (2007–2013)	*Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek, yaymak *Mevcut turizm ürünlerinin kapasite ve niteliğini yükseltme *Kış ve dağ, deniz kürü ağırlıklı termal turizm, sağlık, yat, doğa ve yayla turizmi , 3.yaş turizmi, gençlik turizmi, kongre turizmi, tarih-kültür turizmini geliştirme, *Turizm kentleri oluşturma, özel ilgi pazarlarına dönük çalışmalar yapma, *Turistik alt ve üst yapı çekiciliklerini iyileştirme, geliştirme *Yerel tur operatörleri ve turizm KOBİ'lerinin desteklenmesi
10. Kalkınma Planı (2014–2018)	*Nitelikli işgücü, işletme ve hizmet kalitesi ile uluslararası marka olmak *Yeni ürün uzayı yaklaşımı ile turizm ürünleri ve hizmetleri çeşitlendirmek *Sağlık, kongre, kış, golf, kruvaziyer ve kültür turizm��lerini geliştirme *Doğal ve kültürel değerlerin sürdürülebilir anlayışla turizmde yer alması
11. Kalkınma Planı (2019–2023)	*Turizmin çeşitlendirilmesi, sezon süresinin uzatılması, hizmet kalitesinin artırılması ve daha fazla harcama yapan ziyaretçilerin ülkemize çekilmesi; konaklama süresi ve konaklama dışı harcamaların artırılması, her destinasyon için odaklı bir anlayışla sektörde dönüşümün sağlanması, koruma-kullanma dengesi gözetilerek ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkı sağlanması. *Golf, kruvaziyer, gastronomi, sağlık, inanç, düğün, alışveriş ve kongre gibi daha fazla gelir getiren turizm çeşitlerine yönelik talebin yüksek olduğu pazarların belirlenmesi ve bu ülkelerden ziyaretçi sayısının artırılması için çalışmalar yapılması.

Kaynak: Şahin, S.Z. (2020 s.77-78). *Turizmde Gastronominin Ürün Çeşitlendirme Stratejisi Olarak Kullanımı: Hatay Örneği*. Ankara: İksad

Söz konusu planda Yayla Turizmi, turizmin çeşitlendirilmesi, tüm yıla ve ülke geneline yayılması, farklı bölgelerin turizm potansiyelinin geliştirilmesi hedefi ile eko-turizm alt başlığında yer bulmuştur. Yaylaların doğal güzellikleri, etnolojik değerleri ve eko-turizm için sundukları benzersiz olanaklar, koruma-kullanma dengesine dikkat edilerek turizm amaçlı değerlendirilmesine vurgu yapılmıştır.

Bakanlık tarafından yayla turizm merkezleri seçiminde kullanılan kriterler (YİGM, 2016);

- Doğal kaynaklara yönelik potansiyelin yüksek olması,
- Şehir merkezlerine olan ulaşım kolaylığı,
- Sivil kendine özgü mimari karakterinin olması,
- Yöre halkının sosyal açıdan yapısının turizme uygunluğu,
- Yapılacak turizm faaliyetlerinin ekonomik olarak sürdürülebilir olması,
- Diğer turizm çeşitleri ile entegre edilebilir olması;

Yayla turizm merkezlerinin seçimindeki belirlenen hedefler ise (YİGM, 2016);

- Kırsal kesim olarak adlandırılan bölgede yaşayanların turizmden gelir elde etmelerini sağlamak,
- Turizm yatırımcıları açısından bölgeye ekonomik olarak cazip turizm merkezlerinin oluşturulması,
- Yayla turizminin sürdürülebilirliği amacıyla turizmde ürün çeşitliliğinin sağlanması,
- Yayla turizmine yönlendirilecek ziyaretçi profilinin belirlenmesi, şeklindedir.

Yaylalar, mülkiyet açısından devletin hüküm ve tasarrufunda olup tapuya tescil edilemez. Bu bağlamda, yaylalar ortak kullanım ilkesi doğrultusunda kullanılmakta ve bu alanlara ev yapımı yalnızca köy halkının uygun gördüğü durumlarda gerçekleştirilmektedir.

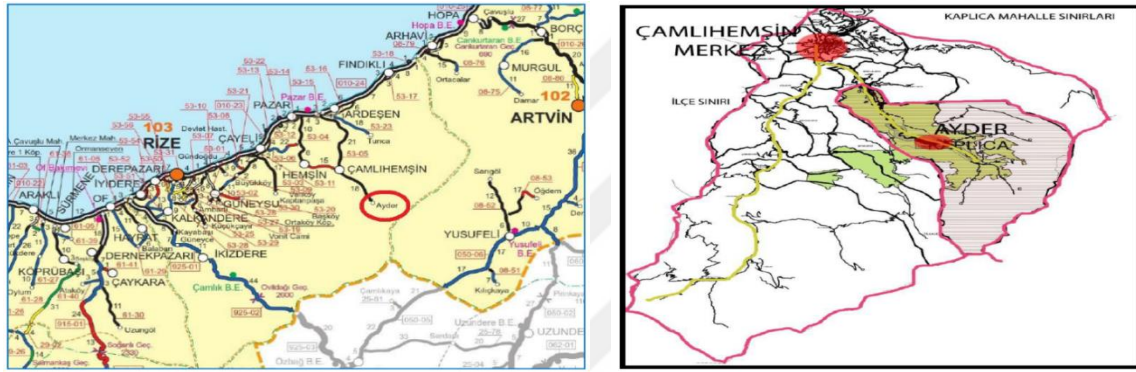
Yaylaların turizm amaçlı kullanımı ile ilgili en önemli problemin, alt yapı ve işletmecilik ile ilgili yetersizlikler olarak gözlemlenmektedir (Yücel, 2004). Yaylaların bilinçsiz kullanımı ve yapılaşmaları hususunda, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından birçok çalışma yapılmaktadır. Ancak yapılan çalışmaların uygulanmasına dönük herhangi bir eylem ortaya konulamamaktadır. Bu durum yayla turizminin sürdürülebilir gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Bilinçsizce yapılan turizm faaliyetleri yaylaların turizme açılmadan arz kaynaklarının bilinçsizce tükenmesine sebep olmaktadır.

2.7. Ayder Yaylası (Araştırma Alanı)

Araştırma alanına karar verirken bölgedeki Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Rize ve Artvin illerinden yayla turizm merkezi ilan edilmiş ve turizm hareketliliğinin en yüksek olduğu birer yaylanın araştırma alanı olarak seçilmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda araştırmanın ilk aşamasında araştırma alanı olarak seçilen yaylalar gezilerek gözlemler ve mülakatlar yapılmıştır. Katılımcı gözlem ve mülakatlardan elde edilen veriler değerlendirildiğinde araştırma alanı olarak seçilen yaylalar birebirleriyle kıyaslandığında homojen bir yapıda olmadığı tespit edilmiştir. Konaklama kapasitesi açısından ele alındığında Ayder Yaylası'nda 2000'in üzerinde yatak kapasitesi varken Gümüşhane, Artvin, Giresun hatta Trabzonda'ki yaylalarda kapasitenin çok az veya Ayder Yaylası ile kıyaslanamayacak düzeyde olduğu görülmüştür. Turist hareketliliği açısından yapılan değerlendirmede de benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Coğrafi yapı, alt yapı ve turist hareketliliğinin başladığı yıllar dikkate alındığında, benzer farklılıkların ortaya çıkması yaylaların homojen bir yapıda olmadığını göstermektedir. Araştırma yöntemleri konusunda ve sürdürülebilir turizm konusunda uzman 3 akademisyenin görüşleri doğrultusunda yayla turizmi kapsamında en uzun süre hizmet veren, turistik kapasite ve hareketliliğin olduğu bir yaylanın araştırma alanı olarak seçilmesine karar verilmiştir.

Bu araştırma ile yayla turizmi kapsamında ortaya çıkan turizmin hareketliliğinin sürdürülebilir olup olmadığı ile ilgili yapılacak analizlerin ve ortaya çıkarılacak modelin uygulanabilir olabilmesi için kapasite ve hareketliliğin en yüksek olduğu yaylanın araştırma alanı olarak seçilmesi gerekli görülmüştür. Ayrıca araştırma sonuçlarının genellenebilmesi ve turizme açılacak yeni yaylaların planlama çalışmalarında elde edilen verilerin kullanılabilmesi için de yukarıdaki niteliklere uygun bir yaylanın araştırma alanı olarak seçilmesinin araştırma sonuçlarının etkinliği açısından da son derece önemli olduğu açıktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan konaklama istatistiklerinde il-ilçe düzeyinde verilere ulaşılabilirken, yaylalar ve yayla turizmi odaklı istatistik veriler maalesef bulunmamaktadır. Ayder Yaylası, Türkiye'de 1990 yılından sonra yayla turizm merkezi ilan edilen ve yayla turizmi kapsamında hizmet veren yaylalardan bilinirliği, konaklama kapasitesi, turistik talep ve hareketliliği ile dikkat çekmektedir. Bu durum, özellikle Karadeniz Bölgesi'ndeki yaylalara araştırmacı tarafından yapılan ziyaretlerde yerinde görüldüğü gibi ulusal basına da konu olan yerli/yabancı yatırımcı ilgisinden ve devletin Ayder yaylası için geliştirdiği özel uygulama ve projelerden de anlaşılmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Ayder Yaylası'nın araştırma alanı olarak seçilmesine karar verilmiştir.

Ayder Yaylası; Rize ili Çamlıhemşin İlçesi'nde bulunan Kaplıca mahallesi sınırları içerisinde kalmaktadır (Şekil 7). Rize il merkezine 84 km, Çamlıhemşin ilçe merkezine ise 19 km mesafededir. Sahip olduğu flora ve faunası ile oldukça zengin bir yapıda olan Ayder; sadece yayla turizmi için değil, kaplıca, trekking, safari (foto ve cip), dağcılık, kampçılık ile farklı turizm aktivitelerine ev sahipliği yapmaktadır. Kaçkar Dağları üzerinde, 1300 metre üzerinde bir rakımda yer alan yaylaya Fırtına deresi boyunca uzanan güzel bir yol güzergâhı ile ulaşılırken; etrafını saran çam ormanları, şelaleleri, bitki örtüsü, arıcılık faaliyetleri, yaklaşık 55°C sıcaklığı ile romatizma, iç hastalıklar ile cilt rahatsızlıklarına iyi gelen kaplıcasının yanında, taşıdığı kış turizmi potansiyeli, Ayder'i eşsiz bir turizm destinasyonu konumuna taşımaktadır (Türkiye Kültür Portalı, 2023; NTV, 2018).

Şekil 7. Rize ili Çamlıhemşin ilçesi, Kaplıca mahallesi, Ayder Yaylası (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020 s.4, 10).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2023) istatistiklerine 2008-2022 yılları arasında Türkiye nüfusu 71,5 milyondan 85,3 milyona (%19 artış); Rize ili nüfusu 319 binden 344 bine (%7,7 artış); Çamlıhemşin ilçe nüfusu 6747'den 6911'e (%2,4 artış) ve Kaplıca (Ayder) nüfusu ise 123'ten 297'ye yükselmiştir (%141,4 artış). Kaplıca (Ayder) mahallesi nüfusu son 15 yılda düzenli olarak artmakta (Tablo 9) ve bu artış hızı/oranı ülke, il ve ilçe ortalamalarının oldukça üzerinde gerçekleşmektedir. Bu durumun, yaylaya olan turistik talepteki artışa paralel, birincil veya ikincil konut sahipliği ve dolayısıyla yapılaşma ile ilgili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 9. Kaplıca (Ayder) Mahallesi Nüfus İstatistiği (2008-2022)

Yıllar	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Nüfus	123	117	103	109	111	155	182	232	246	239	252	266	269	281	297

Kaynak: Kaplıca (Ayder) Mahallesi Nüfus İstatistiği (TÜİK, 2023).

Turistik faaliyetlerin ve ziyaretçilerin artmasının yanında yöre vatandaşlarının da Ayder’e olan ilgisinin artması; çarpık yapılaşmayı ve dolayısıyla çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir.

Alandaki gezi ve gözlemler esnasında görülen, zaman zaman yerel ve ulusal basına da yansıyan araç ve insan trafiği yoğunluğu, atıklar, yapılaşmanın niteliği ve niceliği, ziyaretçiler-işletmeciler ve yerel halk arasında yaşanan memnuniyetsizlikler şeklinde özetlenebilecek sorunların tespiti kadar, yönetimi ve çözümü de büyük önem taşımaktadır.

Yaylanın özellikle yaz aylarında ziyaretçi yoğunluğu ile yaşadığı trafik ve park karmaşası ile yapıların dağılımı ve yapı biçimleri, farklı kişi ve kurumlar tarafından bölgede yapılan çekimlerde de görülmektedir. Buna ilişkin örnek gösterimlerden biri, Şekil 8’de verilmiştir.

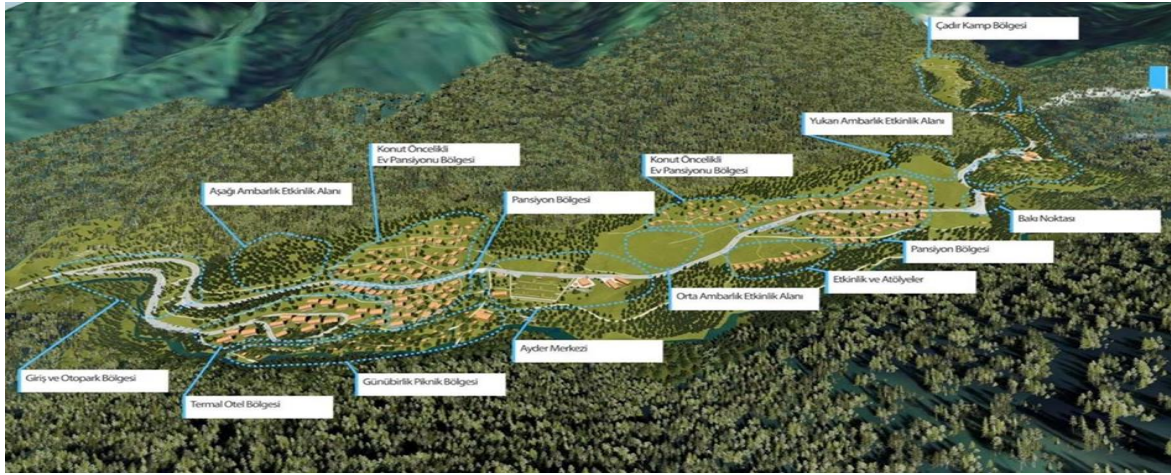
Şekil 8. Ayder Yaylası Havadan Görünüm (NTV, 2018).

Uzun süre herkesin gördüğü, bildiği ama çözüme yönelik bütüncül bir yaklaşımın ortaya konmadığı dönem, T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın 2017 yılında ‘Ayder’i kirlettik, rezil ettik’ ifadesi ile yeni bir sürece evrilmiştir. 1987’de Turizm Merkezi, 1994’te Milli Park, 1998’de Doğal Sit Alanı, 2006’da Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi (Yayla Turizmi, Termal Turizm, Kış Turizmi), 2019’da Kesin Korunacak Hassas Alan olarak ilan edilen Ayder Yayla’sının ‘Koruma Amaçlı İmar Planı’ ancak 2020 yılında hazırlanabilmiş, o plan da daha sonra kısmen değiştirilerek şuan yürütülmekte olan “Yeni Ayder Projesi” uygulamasına geçilmiştir. Beş Bakanlığın işbirliğinde, Toplu Konut İdaresi

Başkanlığı (TOKİ) tarafından Ayder Yaylası için Kentsel Dönüşüm Projesi hızla devam etmektedir. Ayder Yaylasının mevcut haline ilişkin görsel ile yürütülmekte olan projeye ilişkin görseller, Şekil 9 ve Şekil 10’da sunulmuştur (Türkiye Turizm Stratejisi, 2006b; NTV, 2018; T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020).

Şekil 9. Ayder Yaylası Uydu Görüntüsü (Google Earth, 2023).

Şekil 10. Yeni Ayder Proje Görseli (NTV, 2018).

Yeni Ayder Projesi ile (Şekil 10, alt sıra etiketleri, soldan sağa); 1. Giriş ve Otopark Bölgesi, 2. Termal Otel Bölgesi, 3. Gününbirlik Piknik Bölgesi, 4. Ayder Merkezi, 5. Orta Ambarlık Etkinlik Alanı, 6. Etkinlik ve Atölyeler, 7. Pansiyon Bölgesi, 8. Bakış (Seyir) Noktası ve (Şekil 10, üst sıra etiketleri, soldan sağa) 9. Aşağı Ambarlık Etkinlik Alanı, 10. Konut Öncelikli Ev Pansiyonu Bölgesi, 11. Pansiyon Bölgesi, 12. Konut Öncelikli Ev Pansiyon Bölgesi, 13. Yukarı Ambarlık Etkinlik Alanı, 14. Çadır Kamp Bölgesi, oluşturulmuştur. Projeden beklenen hedeflere ulaşıp ulaşılmayacağını elbetteki zaman gösterecektir.

2.8. Ayder Yaylasına Yönelik Akademik Çalışmalar

Ayder yaylasına yönelik olarak Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tez merkezi web sayfasında yapılan araştırmada (YÖK, 2024); 13 yüksek lisans, 1 doktora olmak üzere toplam 14 adet tez çalışması olduğu görülmektedir (Tablo 10).

Tablo 10. *Ayder Yaylası Konulu YÖK Tezleri (Ocak, 2024)*

Yazar	Yıl	Tez Adı	Tez Türü	Konu
ELANUR MUTLU	2021	Doğu Karadeniz'deki doğal turistik alanlarda aşırı turizm sorunu: Ayder ve Uzungöl örnekleri	Yüksek Lisans	Turizm
İNCİ ÇOĞALMIŞ	2019	Yerel halkın sürdürülebilir turizm algılarının sürdürülebilir destinasyon yönetimi tutumları üzerine etkisi: Ayder üzerine bir araştırma	Yüksek Lisans	Turizm; İşletme
RECEP ALİ ÇAKIR	2018	Turizmin bölgesel kalkınmaya etkileri: Ayder turizm bölgesi örneği	Yüksek Lisans	Ekonomi; Turizm
BİLGE SARI	2016	Rize ayder kaplıcalarından alınan su örneklerinden termofilik bakterilerin izolasyonu, identifikasyonu, ksilanaz enziminin geobacillus galactosidasius BS61 bakterisinden saflaştırılması ve karakterizasyonu	Yüksek Lisans	Mikrobiyoloji
BEYZA HATIRNAZ	2016	Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin turizm paydaşları tarafından değerlendirilmesi	Yüksek Lisans	Turizm
SEMA AKÇAM	2015	Koruma amaçlı imar planlarının yapılaşmaya etkisinin ayder örneğinde cepheler açısından incelenmesi	Yüksek Lisans	Mimarlık; Şehircilik ve Bölge Pl.
ESRA DEMİR	2013	Ayder-Ceymakçur yaylalarının florası ve yöre ballarının kimyasal ve palinolojik özellikleri	Yüksek Lisans	Botanik
SERKAN AKIN	2013	Ayder Osman'ın 'Bizim Gemimiz', 'Yıllar ve Dostlar', 'Biz Bir Dünyada Yaşayalım' ve 'Demircinin Teklifi' isimli hikâyelerinin incelenmesi	Yüksek Lisans	Türk Dili ve Edebiyatı
BURCU ŞENKAYA FETTAHOĞLU	2010	Ayder termal ve yayla turizm bölgesinin termal koruma ve turizm gelişimi açısından değerlendirilmesi	Yüksek Lisans	Peyzaj Mimarlığı, Turizm
GAMZE ÖZBEDEN	2009	Ayder (Rize) yaylalarında yayılım gösteren Lamiacea familyasına ait bazı taksonlar üzerinde morfolojik ve anatomik bir araştırma	Yüksek Lisans	Botanik
KADİR KINALIOĞLU	1999	Bülbülan (Artvin), Ayder, Anzer (Rize), Kalecik (Trabzon) ve Kümbet (Giresun) yaylalarının likenleri	Doktora	Biyoloji
SABRİYE DÜLGER	1997	Ayder kaplıcasından termofilik bakteri izolasyonu ve teşhisi	Yüksek Lisans	Biyoloji
HATİCE ÖZDEMİR	1997	Çamlıhemşin-Kale-Ayder yaylalarında floristik bir çalışma	Yüksek Lisans	Ormancılık ve Orman Mühendisliği
FATMA GÜRSEL	1991	Ayder (Çamlıhemşin-Rize) ve çevresinin jeotermal enerji yönünden incelenmesi	Yüksek Lisans	Jeoloji Mühendisliği

Bu çalışmalardan sadece 5 tane yüksek lisans tezinin (Mutlu, 2021; Coğalmış, 2019; Çakır, 2018; Hatırnaz, 2016 ve Fettahoğlu, 2010) turizm ile ilgili olduğu, turizm alanında doktora tezi olarak bir çalışmanın olmadığı, geri kalanların ise farklı alanlarda yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir (YÖK, 2024). Söz konusu tez çalışmaları hakkında bilgiler, bu çalışmanın “Araştırma Problemi” kısmında ele alındığından burada detaylandırılmamıştır.

Ayrıca, literatürde; Ayder yaylası ve turizm konulu makale, bildiri ve plan çalışmalarına az da olsa rastlanmaktadır. Bu çalışmaların neler olduğu, aşağıda sıralanmıştır:

- Işık ve Aydın’ın (2016) “*Bilgi Paylaşımının Yenilikçi İş Davranışına Etkisi: Ayder Yaylası Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama*”
- Şenkaya vd. (2012), “*Ayder (Çamlıhemşin/Rize) Termal ve Yayla Turizm Bölgesinin Termal Koruma ve Turizm Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi*”
- Somuncu’nun (1994), “*Rize- Ayder Yaylasında Turizm*” başlıklı makale çalışmaları,
- Bilici’nin (2014) “*Yayla Turizminin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü: Ayder Yaylası Örneği*”
- Atasoy vd. (2009). “*Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Yayla Turizmi: Ayder Yaylası*”
- Somuncu vd. (2006) “*Rize İlinde Yayla-Dağ Turizminin Gelişimi ve Yöredeki Ekonomik, Kültürel, Ekolojik Etkileri*” başlıklı bildiriler ile
- Kurdoğlu vd. (2006) tarafından hazırlanan “*Ayder Ekoturizm Planı*” adlı çalışma.

Ayder yaylası ve turizm odaklı çalışmaların hem nicelik hem de nitelik olarak artırılması sadece Ayder için değil benzer özelliklere sahip destinasyonlar için de yararlı olacağı muhakkaktır. Bu araştırma ile Ayder Yaylası’ndaki turizm uygulamalarının sürdürülebilir turizm gelişimin üç boyutu (çevresel, sosyo-kültürel, ve ekonomik) ile test edilerek sonuçları doğrultusunda öneriler geliştirilecek ve teorideki bu tartışmalara katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, araştırmanın yöntemine ilişkin bilgiler verilecektir.

BÖLÜM 3

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmaların beklenen sonuçları ortaya koyabilmesi için ortaya konulan yol haritasına yöntem veya metodoloji denilmektedir (Ekiz, 2015 s. 8,) “*Yöntem bölümü neyin nasıl yapılacağına anlatıldığı bölümdür*” (Yüksel ve Yüksel, 2004 s. 37). Bilimsel araştırmaların anlamlı ve kabul edilebilir sonuçlar ortaya koyabilmesi için yönteminin doğru belirlenmesi gerekmektedir (Kozak, 2015 s. 23).

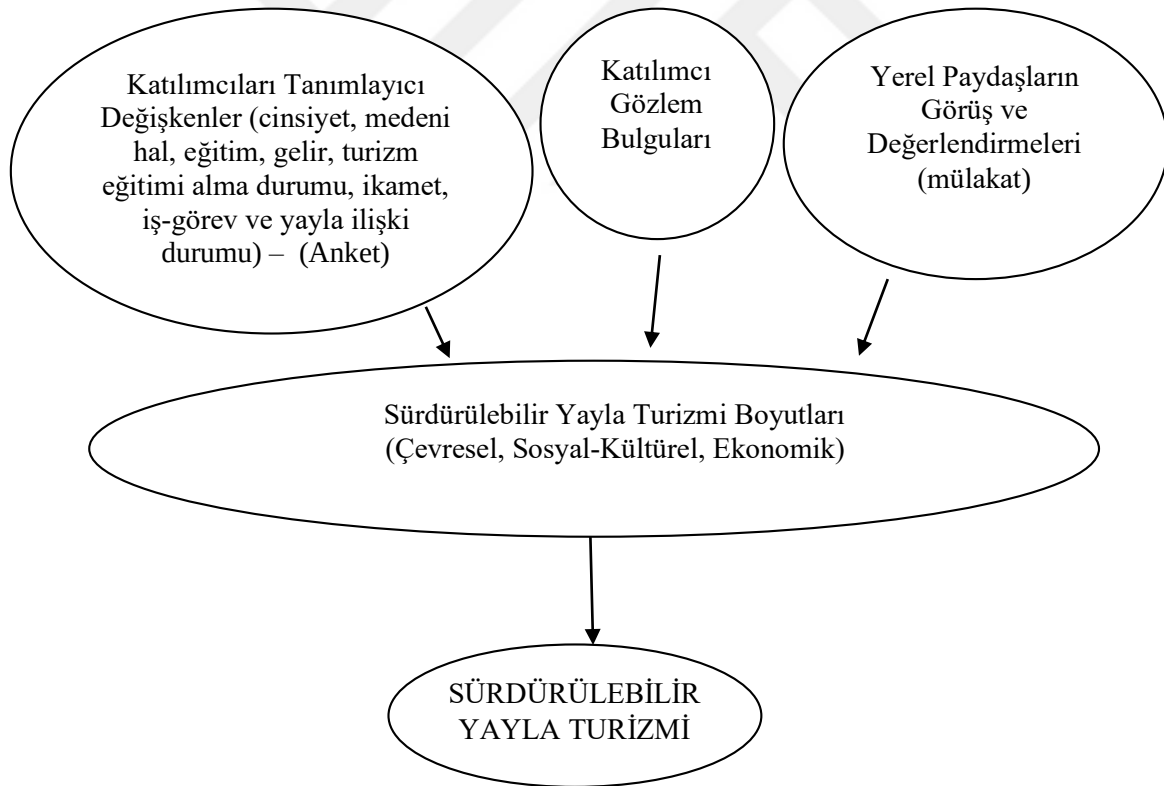
Bir araştırmada verilerin nasıl toplanacağına karar verilmesi, verilerin işlenerek analiz edilebilmesi için gerekli yapının oluşturulması; araştırma modeli olarak adlandırılmakta olup, farklı aşamalar, yöntemler ve tekniklerin bileşiminden oluşmaktadır (Bhattacharjee, 2012 s.14-15). Araştırma modeli; araştırma hedeflerine ulaşmada gerekli verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi süreçlerini detaylıca ortaya koymaktadır (Karasar, 2010 s.76). Araştırma türüne ve araştırmacının özelliğine göre farklılık arz ettiğinden, bir araştırmada tek bir yöntem kullanımı da gerektirmemektedir. Bir araştırma içerisinde farklı yöntemlerin birlikte kullanılması da mümkündür (Arıkan, 2011 s.31; Yüksel ve Yüksel, 2004 s.40). Bu çalışmada da araştırma amaçları doğrultusunda birden fazla yöntemin kullanılması uygun görülmüştür.

Araştırma, belirli bir konu hakkında sistematik bilgi toplama ve analiz yaparak sonuçlara ulaşmayı ve bu sonuçlar doğrultusunda mevcut sorunlara çözüm önerileri sunmayı amaçladığından (Dinler, 2006 s.12), amaç ve düzey açısından uygulama araştırmaları kategorisine girmektedir. Diğer taraftan konuyla ilgili mevcut durumu belirlemeyi, olayı tasvir ederek problemi anlamayı hedeflediği (Arıkan, 2011 s.30) için betimsel nitelikte olup; belirlenen değişkenler arasındaki analizler de (Clark, Riley, Wilkie ve Wood, 1998 s.9) yapıldığından, açıklayıcı özelliğe sahiptir. Çalışmanın giriş bölümünde ifade edilen

amaçlara ulaşılmasında; literatür tarama, anket, mülakat ve katılımcı gözlem tekniklerinden yararlanılmış olması da, araştırma modelinin bu yapısına uygunluk göstermektedir.

Araştırma problemi gereğince; kuramsal çerçeve oluşturulmuş, konuya ilişkin literatür taraması yapılmış, araştırmanın hipotezleri tespit edilerek, araştırmanın amaçları ifade edilmiş, araştırmanın önemine ve olası yaygın etkilerine vurgular yapılmış, araştırma evreni ve örnekleme belirlendikten sonra veri toplama araçları geliştirilerek, veriler toplanmış, analiz ve değerlendirmelerde bulunularak, araştırmanın sonuçlarına varılmış, konu hakkında değerlendirme ve önerilerde bulunularak araştırma çalışması sonlandırılmıştır.

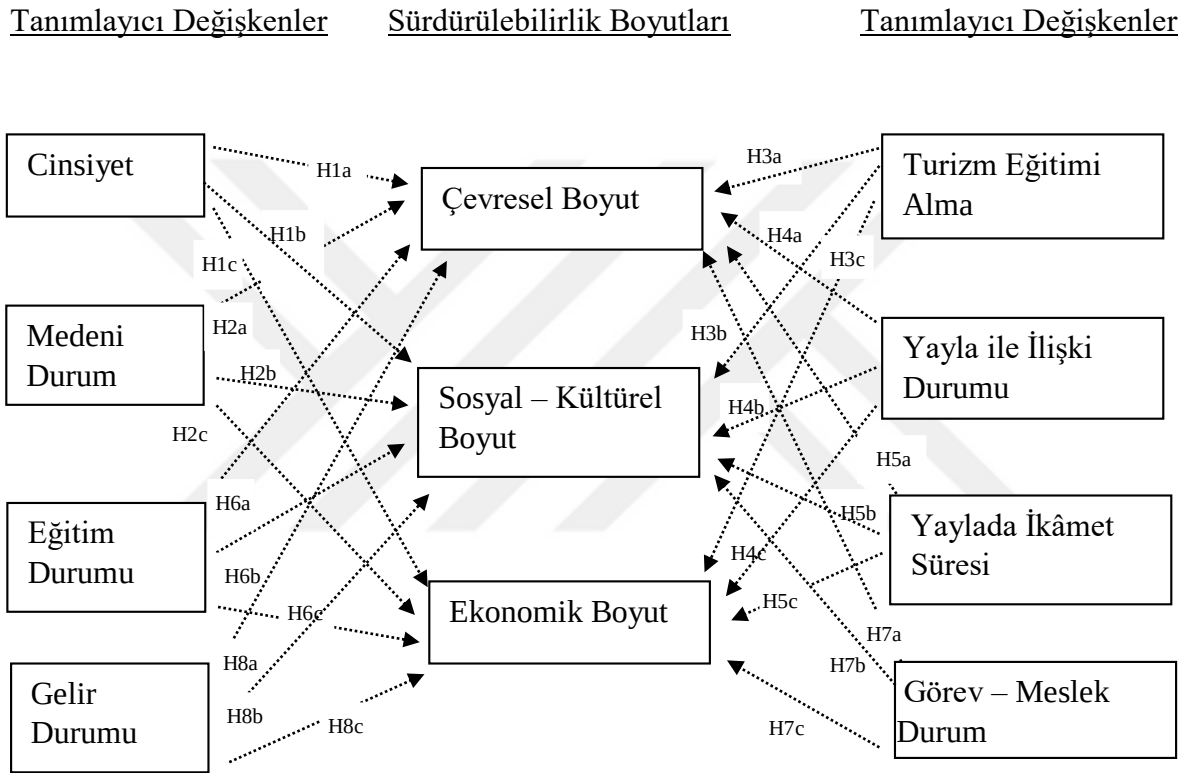
Araştırma hedefleri doğrultusunda belirlenen hipotezlerin test edilmesi, yerel paydaşların görüşlerinin analiz edilmesi ve destinasyonun sürdürülebilir turizm boyutları kapsamında değerlendirilmesini kapsayacak şekilde oluşturulan ‘araştırma modeli’, Şekil 11’de yer almaktadır.

Şekil 11. Araştırma modeli

Katılımcıların görüş ve değerlendirmelerinin öğrenilmesi amacıyla yapılan anket çalışmasından elde edilen bilgiler ile araştırmanın hipotezlerinin test edilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu hipotezlere ilişkin yapılan modelleme çalışması, Şekil 12’de gösterilmiştir.

Katılımcıların tanımlayıcı özellikleri (cinsiyet, eğitim, medeni hâl, gelir, urizm eğitimi alma, yayla ile ilişki durumu, yaylada ikamet süresi, görev/meslek) ile katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarına (çevresel, sosyo-kültürel, ekonomik) yönelik görüş ve değerlendirmeleri, araştırmanın amaçları doğrultusunda analiz edilerek, elde edilen bulgular sistematik bir şekilde sunulmuştur. Bu bulgular doğrultusunda yayla turizminin sürdürülebilirliği konusunda önemli çıkarımlar yapılmış ve sonuçlar ile öneriler bölümünde bu çıkarımlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Şekil 12. Araştırma hipotezleri

3.2. Evren ve Örneklem

Önceden belirlenmiş bir tanıma uyan, araştırılması planlanan ve araştırma sonuçlarının genelleştirilmek istendiği elemanlar bütün olarak tanımlanabilecek olan evren; yığın, küme veya popülasyon olarak da adlandırılmaktadır (Karasar, 2010 s.109; Arıkan, 2011 s.47). Örneklem, araştırılmak istenen konuya ilişkin evrenden belirli kriterlere göre seçilen ve evreni temsil ettiği düşünülen daha küçük bir grup veya topluluktur (Altunışık, Coşkun, Bayraktoroğlu ve Yıldırım, 2007 s.123; Yüksel ve Yüksel, 2004 s.113).

Bu çalışma, amacı ve yöntemi gereği birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayan farklı evren ve örnekleme sahiptir. Araştırmanın ana temasını ‘sürdürülebilir yayla turizminin boyutlarının paydaşlar tarafından değerlendirilmesi; bu temanın da hem Ayder Yaylası’nda yaşayan yerel halkın, hem yerel turizm işletmecileri ile kamu-özel kurum/kuruluş temsilcilerinin görüş ve değerlendirmelerinin öğrenilmesini, hem de yaylanın turistik açıdan gözlem ve değerlendirmelerinin yapılmasını gerektirmesi nedeni ile evren ve örneklemelerin de bu kesimler için ayrı ayrı tespitinin yapılması sonucunu doğurmuştur.

Araştırmanın evrenini, Ayder Yaylası’nda ikamet eden yerel halk, yaylada bulunan turizm işletmeleri sahipleri/yöneticileri ve Yayla ile ilişkili/yetkili Rize ili sınırlarında görevli kamu kurum/kuruluşları (Kültür-Turizm-Çevre-Orman-DOKA-DOKAP) yöneticileri oluşturmaktadır.

Araştırma alanının yönetilebilir oluşu, evreni oluşturan kitleye ulaşımında bir sıkıntı yaşanmayacağı dikkate alınarak, tam sayım yöntemi ile tüm evren, anket uygulaması için araştırma evreni olarak belirlenmiştir.

İstatistiklerde (2017) yayla nüfusunun 239, hedeflenen ilgili kamu kurum/kuruluşlarındaki yönetici sayısının 27 ve yaylada bulunan işletmelerde bulunan ancak orada ikamet etmeyen yönetici/sahip/çalışan sayısının (yaklaşık, çünkü bu sayı personel devir sayısına göre değişmektedir) 20 olduğu görüldüğünden, araştırma evreninin toplam 286 kişi olacağı anlaşılmıştır. Ancak, bu noktada gerek yayla sakinleri ile gerekse de kamu çalışanları ile yapılan tanışma/görüşmelerde özellikle yaylada kayıtlı görünen nüfusun fiili durumu yansıtmadığı anlaşılmıştır. Bazı kişilerin yaylada resmi ikametleri (ikincil konut veya anne-baba konutu gibi) olmasına rağmen sürekli oturmadığı, daha çok yaşlıların ve onlara yardımcı olmaları için gelip kalanların (18 yaş altı) olduğu bilgisi alınmış ve bu durum araştırmacı tarafından sahada da gözlemlenmiştir. Bu nedenle, evrenin büyüklüğünün her kapının çalınıp, izinleri doğrultusunda görüşmelerin yapılması sonrasında ortaya çıkacağı; bu yaklaşımın araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğine katkıda bulunacağı öngörülmüştür. Bu doğrultuda sahada yapılan uygulama araştırmasında, 138 kişinin araştırmanın çalışma evrenini oluşturduğu görülmüştür. Evrenin ulaşılabilirliği de dikkate alınarak, tam sayım yöntemi ile 18 yaşından büyük, katılıma gönüllü olan 105 kişi ile yüz yüze anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmacının yıllık izin döneminde yüz yüze anketleri yapması, kişilerin iş yoğunluğu, müsaitlik durumları ile yaylada bulundukları zaman dilimleri nedeni ile anket uygulaması 2018 yılı Temmuz ayında başlayıp, 2019 yılı Ağustos ayında tamamlanabilmektedir.

Araştırmanın mülakat kısmına ilişkin evrenin ve örneklemin belirlenmesinde, daha önce de belirtildiği gibi, Rize ilinde bulunan ve araştırma alanı (Ayder Yaylası) ile ilgili kamu kurum/kuruluşlarının yöneticiler, Sivil Toplum Kuruluşları temsilcileri, yaylada hizmet veren özel işletme sahipleri/yöneticileri ile alanda kılavuzluk (rehberlik) hizmeti veren kişilerden oluşan bir liste hazırlanmıştır. Toplam 22 kişiden oluşan bu listede yer alanlar, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden ‘amaçlı’ (kararsal veya kasti) örnekleme metodu ile seçilmişlerdir. Bu metod, araştırmacının; araştırma problemleri ile ilgili yeterli ve nitelikli bilgiler alacağına inandığı kişileri seçtiği, yargısal bir tekniktir (Altunışık vd., 2007 s.132).

Araştırmacının, araştırma alanına yönelik uzun süreli gezi ve gözlemler esnasında tanıştığı kişilerin yanı sıra anket uygulaması esnasında daha detaylı bilgiler alabileceğini gördüğü kişilerin tespiti, söz konusu mülakat kitlesinin oluşumundaki temel hususlar olmuştur. Görüşülmesi planlanan 4 kişi (iş yoğunluğu ve işyeri değişikliği nedeni) hariç, geriye kalan 18 kişi ile yüz yüze mülakat görüşmeleri tamamlanmıştır. Görüşülen kişilerin 6’sı kamu kurum/kuruluş çalışanı, 4 tanesi yerel konaklama işletme sahibi/yöneticisi, 4 tanesi özel işletme sahibi/yöneticisi, 2 tanesi yerel alan rehberi (kılavuz), 2 tanesi de sivil toplum kuruluşu yöneticisidir.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada hem birincil hem de ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. İkincil veri kaynakları olarak turizm ve konuyla ilgili diğer bilim dallarının alan yazınları kullanılmıştır. Cumhurbaşkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yükseköğretim Kurumu, Türkiye İstatistik Kurumu ve diğer kamu kurum-kuruluşları ile özel sektör kuruluşlarının yayınları, araştırmacıların yayınlamış olduğu basılı ve elektronik çalışmalardan ikincil veriler derlenip, analiz edilerek araştırmanın kavramsal çerçevesi ortaya konulmuştur.

Araştırmanın uygulama çalışmaları 12 ay sürmüştür. Bu aşamada ilgili kurum ve kuruluşlardan bilgiler sağlanmıştır. Araştırmanın konusuna ve amacına uygun olarak veri toplamayla ilgili ölçme materyalleri hazırlanmıştır. Kilit bilgi kaynakları bağlamında, Rize

Valiliği, Çamlıhemşin Kaymakamlığı, Çamlıhemşin Belediyesi, Rize Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü yetkilileri, Rize Orman ve Su İşleri Müdürlüğü yetkilileri, Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü yetkilileri, Kalkınma Bakanlığı Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA) ve Doğu Karadeniz Projesi (DOKAP) yetkili ve uzmanları, Sivil Toplum Kuruluşları yetkilileri, konuyla ilgili akademisyenler, Ayder Yaylası'ndaki işletme yetkilileri, seyahat acentaları yetkilileri ve Ayder yaylasında yaşayan yerel halk ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde derinlemesine bilgi elde edilmek amacıyla tasarlandığından “amaçlı örneklem” yönteminden yararlanılmıştır. Birincil verilerin temininde gözlem, mülakat ve anket uygulamaları kullanılmıştır.

Anket uygulaması, katılımcılardan önceden belirlenmiş bir düzen ve yapıdaki soruları yanıtlamaları yoluyla veri toplama tekniğidir (Altunışık vd. 2010 s. 78). Araştırmanın anketi, konu ile ilgili alan yazın kaynakları incelenerek geliştirilmiştir. Anketin tasarımında, araştırma hipotezi ve amaçlarına yönelik hedeflerin ölçülmesi için gerekli verilerin toplanması önemlidir. Bu nedenle, literatür taramalarında konuyla ilgili çalışmalardan doğrudan faydalandığı gibi, aynı zamanda başka araştırmalardan uyarlama ve özgün ifadeler de yer verilmektedir. Bu doğrultuda oluşturulan anket ölçek planı tablosu (Tablo 11) oluşturulmuştur.

Anket formunun oluşturulmasında sürdürülebilir turizmin boyutlarını ölçmeye yönelik yapılmış çalışmaların ölçeklerinden yararlanılmıştır. Aranılan her bilgi için, uygun ölçeklerden ilgili bilgiye uygun önermeler belirlenmiştir. Belirlenen önermeler, yayla turizminin ve Ayder yaylasının yapısal özellikleri göz önünde bulundurularak araştırma amaçlarına uygun bir anket formu oluşturmak üzere uyarlanmıştır.

Hazırlanan anket formunda, katılımcıların yayla turizminin çevre üzerindeki etkilerine dair görüşlerini değerlendirmek için Gilbert ve Clark (1997), Ap ve Crompton (1998), Choi ve Sırakaya (2005), Ovalı (2007), Gümüş vd. (2008), Günlü vd. (2008), Brida vd. (2011), Sırakaya-Türk vd. (2013), Muresan vd. (2016) tarafından geliştirilmiş ölçekler araştırmanın amacına uygun olarak uyarlanmış ve kullanılmıştır.

Tablo 11. Anket Ölçeği Uygulama Planı

Hedef/Amaç	Ölçek / İçerik	Referans(lar)
Katılımcılardan Tanımlayıcı Özelliklerine İlişkin Verilerin Temini	• Cinsiyet, • Medeni Hâl, • Eğitim Durumu, • Gelir Durumu • Turizm eğitimi durumu • Yayla ilişki düzeyi • Yayla ikamet süresi • Görev/meslek	
Katılımcıların, turizmin yayla üzerindeki çevresel etkilerine yönelik değerlendirmeleri	Sürdürülebilir turizm çevresel etki boyutu	• Gilbert ve Clark (1997) • Ap ve Crompton (1998) • Choi ve Sırakaya (2005) • Ovalı (2007) • Gümüş vd. (2008) • Günlü vd. (2008) • Brida vd. (2011) • Sırakaya-Turk vd. (2013) • Muresan vd. (2016)
Katılımcıların, turizmin yayla üzerindeki sosyo-kültürel etkilerine yönelik değerlendirmeleri	Sürdürülebilir turizm sosyo-kültürel etki boyutu	• Gilbert ve Clark (1997) • Ap ve Crompton (1998) • Gürbüz (2002) • Choi ve Sırakaya (2005) • Mansuroğlu (2006) • Günlü vd. (2008) • Brida vd. (2011) • Sırakaya-Turk vd. (2013) • Muresan vd. (2016)
Katılımcıların, turizmin yayla üzerindeki ekonomik etkilerine yönelik değerlendirmeleri	Sürdürülebilir turizm ekonomik etki boyutu	• Gilbert ve Clark (1997) • Ap ve Crompton (1998) • Choi ve Sırakaya (2005) • Baykan (2007) • Gümüş vd. (2008) • Günlü vd. (2008) • Brida vd. (2011) • Sırakaya-Turk vd. (2013) • Muresan vd. (2016)

Katılımcıların turizmin yayla üzerindeki sosyo-kültürel etkilerine yönelik değerlendirmelerini ölçmek için kullanılan önermeler, Gilbert ve Clark (1997), Ap ve Crompton (1998), Gürbüz (2002), Choi ve Sırakaya (2005), Mansuroğlu (2006), Günlü vd. (2008), Brida vd. (2011), Sırakaya-Türk vd. (2013), Muresan vd. (2016) tarafından geliştirilmiş ölçeklerden araştırmanın amacına uygun olarak uyarlanmış ve kullanılmıştır.

Katılımcıların turizmin yayla üzerindeki ekonomik etkilerine yönelik değerlendirmelerini ölçmek için kullanılan önermeler ise Gilbert ve Clark (1997), Ap ve Crompton (1998), Choi ve Sırakaya (2005), Baykan (2007), Gümüş vd. (2008), Günlü vd. (2008), Brida vd. (2011), Sırakaya-Türk vd. (2013), Muresan vd. (2016) tarafından geliştirilmiş ölçeklerden araştırmanın amacına uygun olarak uyarlanmış ve kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formu iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sürdürülebilirlik turizmin boyutları toplam 37 önermeden oluşmaktadır. Bu önermeler sürdürülebilir turizmin boyutlarının analizinin yapılabilmesi üç temel boyutta ele alınmıştır. Bu bağlamda, çevresel boyutu ölçmeye yönelik 12 önerme, sosyo-kültürel boyutu ölçmeye yönelik 15 önerme, ekonomik boyutu ölçmeye yönelik 10 önermeden oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. İkinci bölümde ise katılımcıların tanımlayıcı özelliklerini belirlemeye yönelik 8 soru soru bulunmaktadır. Bunlar; cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, turizm eğitimi, aylık gelir düzeyi, görev/meslek durumu, yayla ilişki düzeyi ve yaylada ikâmet süresinin tespitine yöneliktir.

Araştırmada çoklu ölçek gruplarından biri olan 5’li Likert ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte bulunan ifadeler (1) Kesinlikle Katılıyorum (2) Katılıyorum (3) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum (4) Katılmıyorum ve (5) Kesinlikle Katılmıyorum yargılarıyla eşleşmektedir.

Hazırlanan anket formu, son halini almadan önce, pilot test uygulaması yapılmıştır. Yapılan pilot test ile araştırma anketi eksikliklerden, hatalardan ve konuyla doğrudan ilgisi olmayan bilgi istemlerinden ve anlaşılamayan veya yanlış anlaşılan önermelerden arındırılmıştır. Bu kapsamda, araştırmacı tarafından araştırma alanında yüz yüze 20 pilot anket uygulaması yapılmıştır. Uygulanan anketler değerlendirilerek bazı önermeler anketten çıkarılırken, bazı önermelerin ifadeleri düzeltilerek ankete son şekli verilmiştir.

Araştırma problemi ve amaçları doğrultusunda hazırlanan anket formları; 2018 Temmuz – 2019 Ağustos ayları arasında yüz yüze yöntemle, Ayder yaylası turizm paydaşlarına uygulanmıştır. Daha sonra, araştırmanın mülakat aşamasına geçilmiştir. Mülakat, önceden belirlenmiş bir soru sorma ve yanıt alma düzenine dayanan, karşılıklı ve etkileşimli bir

iletişim süreci (Yıldırım ve şimşek, 2008 s. 119) olarak ifade edilen bu yöntem ile araştırma amaçlarına yönelik Ayder Yaylası paydaşlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Mülakat uygulaması; anketler ile ulaşılamayan derinlemesine bilgilere ulaşabilmek için temel bir araç olarak kullanılmıştır. Bu çerçevede; yayla turizminin sürdürülebilirliğinin boyutların analizine yönelik 3 temel sorudan oluşan yapılandırılmış mülakat formu hazırlanarak, önceden belirlenmiş paydaşlar ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşülen kişinin görev/unvanlarına ilişkin bilgiler alındıktan sonra sırasıyla;

- *Ayder Yaylasında turizmin çevresel etkileri hakkında düşünceleriniz nelerdir?*

(Betonlaşma, arpık yapılaşma, trafik yoğunluğu, gürültü, hava kirliliği, su kirliliği, kanalizasyon, bitki ve havan tahribatı, yn ve evre koruyucu levhalar vb.)

- *Ayder Yaylasında turizmin sosyo-kültürel etkileri hakkında düşünceleriniz nelerdir?*

(nüfus artışı, kalabalık ve izdiham, yerel kültürün ticarileşmesi, turistler ile yerel halk arasında uyuşmazlıklar, komşuluk ilişkileri, sosyal hayatın günlük yaşamın değişmesi, yabancı sayısının artması vb.)

- *Ayder Yaylasında turizmin ekonomik etkileri hakkında düşünceleriniz nelerdir?*

(fiyat artışları, yerel halkın alım gücünün azalması, yerel halkın gelirlerinin artması, rekabetin artması, sezonun kısalığı, yayla dışından yatırımcı sayısının artması vb.) soruları katılımcılara yneltiľmiřtir.

Katılımcıların ses kaydına izin vermedikleri durumlarda not tutma yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeler sırasında, önceden hazırlanan sorulara cevap aranırken, katılımcıların araştırma dışındaki konular hakkında da konuşmalarına olanak tanınmıştır. Bu sayede, mülakat sorularında yer almayan ve önceden öngörülemeyen konular hakkında da değerli veriler toplanabilmiştir.

Araştırmada yararlanılan bir diğer teknik de ‘gözlem’ olmuştur. Herhangi bir ortamda veya düzenlenmiş meknlarda katılımcıların davranışlarını ve tutumlarını gözlemlemek ya da araştırılan konunun formal yönlerini anlamak amacıyla uygulanmaktadır (Baltacı 2019 s.376) . Araştırmacı gözlemleri, tarafsız bir bakış açısıyla sürdürülebilir turizm gelişiminin boyutları doğrultusunda Ayder yaylada gerçekleştirmiş ve sonuçları raporlaştırmıştır.

Bir araştırmacının yerel dili anlaması ve konuşabilmesi, kültürel olarak hassas bir yaklaşım benimsemesi katılımcıların gözünde araştırmacının güvenilirliğini ve elde edilen verilerin kalitesini artırmaktadır (Pelzang, ve Hutchinson, 2017 s. 2). Araştırmacı Rize’de 7 yıl

yaşamıştır. Ayrıca çocukluğundan itibaren yaylada yaşamış olması, yayla kültürüne ve yaylaların bulunduğu Doğu Karadeniz coğrafyasına hâkim olması, çalışmanın bu yönteminin etkinliğine çok daha fazla katkı sağladığını söylemek, yanlış olmayacaktır. Ayder Yaylası'na, 2004 yılı sonrası düzenli olarak yapılan ziyaretlerle gözlemlerde bulunulmuş; mevcut durumu, yapılan yatırımlar ve gelişimi düzenli olarak takip edilmiştir. 2014 yılı sonrasında ise araştırmanın amaçları doğrultusunda sürdürülebilir turizm gelişiminin boyutları özelinde daha bilimsel gözlemler yapılarak, çalışmanın bu bölümünde elde edilen veriler derlenip, görüş ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma ile elde edilen nitel (mülakat-doküman/belge) ve nicel (anket) veriler düzenlenerek, araştırma problemleri ve amaçları doğrultusunda analiz edilmiştir. Araştırmanın nicel verileri, SPSS programına girilerek; istatistikî işlemlere hazır hale getirilmiştir. Araştırmalarda yararlanılan istatistik uygulamaları genelde betimleyici istatistik ve çıkarımcı istatistik olmak üzere iki kategoride incelenebilir. Betimleyici istatistiklerde, grafik, yüzde veya ortalama gibi göstergelerden yararlanılabilir. Çıkarımcı İstatistiklerde, temel ham verilerin toplandığı bir örneklemden yola çıkarak, daha geniş kitleler hakkında sayısal çıkarımlar yapılmaktadır (Gegez, 2005 s. 221).

3.4.1. Güvenirlilik Analizi

Anket formu oluşturulurken katılımcıların sürdürülebilirlik ile ilgili algılarını belirlemeye yönelik (çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik) önermelerin tamamı ters kodlanmış olup, analizlere geçilmeden önce önermeler SPSS programında ters çevrilmiştir.

Güvenilirlik testi, bir testin veya ölçeğin hedeflenen konuyu ne kadar tutarlı ve istikrarlı bir şekilde ölçtüğünü ifade etmektedir. Güvenilirliği ölçmeye yönelik olarak en yaygın kullanılan ölçüt ve ölçekte yer alan ifadelerin homojenliği ile ilgili olan Cronbach Alpha iç tutarlılık değeridir (Işık ve Tırak, 2016 s. 322). Cronbach's Alpha (α) katsayısının değerlerine göre nitelendirilmesi ise (Alpar, 2018 s. 548);

- “ $0,00 < \alpha < 0,39$ ise, geliştirilen test/ölçek güvenilir değildir”
- “ $0,40 < \alpha < 0,59$ ise, geliştirilen testin güvenilirliği düşüktür”
- “ $0,60 < \alpha < 0,79$ ise, geliştirilen test oldukça güvenilirdir”
- “ $0,80 < \alpha < 1,00$ ise, geliştirilen test yüksek güvenilirliğe sahiptir”

Tablo 12. Anket Formunda yer alan Ölçeğin ve Boyutlarının Cronbach’s Alpha Değerleri

Sürdürülebilirlik Boyutları	Önerme Sayısı	Cronbach’s Alpha Değeri
Çevresel Etki	12	0,892
Sosyo-Kültürel Etki	15	0,937
Ekonomik Etki	10	0,872
Toplam Etki	37	0,939

Katılımcıların sürdürülebilirlik algılarını belirlemeye yönelik anket formunda yer alan 37 ifadeye ve alt boyutlarına yapılan güvenilirlik testi sonucuna göre Cronbach Alpha değeri %5 hata payı ile %93,9 olarak hesaplanmıştır (Tablo 12). Ölçeği oluşturan alt boyutlar incelendiğinde 12 önermeden oluşan çevresel etkiler boyutu Cronbach Alpha değeri %89,2; 15 önermeden oluşan sosyo-kültürel etkiler boyutu Cronbach Alpha değeri %93,7; 10 önermeden oluşan ekonomik etkiler boyutu Cronbach Alpha değeri %87,2 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha güvenilirlik değerleri incelendiğinde $0,80 < \alpha < 1,00$ arasında değerlere sahip olmasından dolayı veriler yüksek güvenilirliğe sahip olduğu şeklinde yorumlanmakta araştırmanın analizlerinin yapılması hususunda güvenilirlik sorununun olmadığı tespit edilmiştir.

3.4.2. Geçerlilik Analizi

Faktör analizi, SPSS 24.0 analiz programı kullanılarak her bir ölçek için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Faktör analizine başlamadan önce veriler, Kaiser Meyer Olkin (KMO) ve Bartlett’s testlerine tabi tutulmuştur. Bartlett’s testi küresellik testi olarak bilinmesine rağmen, değişkenlerin tutarlılığını göstermektedir (Pett, Lackey ve Sullivan, 2003 s. 77).

KMO testi, verilerin faktör analitik modeliyle uygun şekilde modellenip modellenemeyeceğini değerlendiren bir ölçüt olarak kullanılır. Bu ölçüt, belirli aralıklarla ifade edilir. Bu aralıklar aşağıdaki gibidir (Pett, Lackey ve Sullivan, 2003 s. 77):

- “ $1.00 \leq KMO \leq 0.90$ ise mükemmel”
- “ $0.90 < KMO \leq 0.80$ ise iyi”
- “ $0.80 < KMO \leq 0.70$ ise orta düzey”
- “ $0.70 < KMO \leq 0.60$ ise zayıf”
- “ $0.60 < KMO$ ise kötü”

Tablo 13. Anket Ölçeğinin Faktör Analizine Uygunluğu

Kaiser- Meyer- Olkin Örneklem Yeterliliği	Ölçütü	0,807
	Yaklaşık Ki-Kare	3413,818
Bartlett Küresellik Testi	df	666
	Anlamlılık	0,000

Veri setine uygulanan testler sonucunda KMO değeri 0,807 olarak; Bartlett’s testi değeri 0,000 olarak hesaplanmıştır (Tablo 13). KMO ve Bartlett’s değerleri incelendiğinde değişkenler arasında yüksek korelasyonlar mevcut olduğu için verilerin faktör analizi yapılmasına uygun olduğu kabul edilmektedir.

SPSS 24.0 analiz programı aracılığıyla yapılan faktör analizi sonucunda 37 önerme 3 faktör altında toplanmıştır (Tablo 14). Önergelerin toplandığı faktörler ve faktör yükleri incelendiğinde “SK1” kodlu önerme çevresel sürdürülebilirlik boyutu altında toplanmıştır. Ayrıca Varimax dönüştürme yöntemi kullanılarak özdeğeri 1’in üzerinde binişiklik sorunu göstermeyen ve faktör yük kabul düzeyi 0,40’ın altında olmayan önermelerden meydana gelen faktör yapıları tercih edilmiştir (Büyüköztürk, 2014 s. 136).

Tablo 14. Faktör Analizi Sonuçları

Önermeler	Faktör1	Faktör2	Faktör3	Toplam
SK6. Turist sayısının artması, yerel halk ile turistler arasında uyumsuzluklara neden olmaktadır (izinsiz fotoğraf çekilmesi, evin içine bakmak istemek vb.)	,828			
SK5. Turizm, Ayder yaylasında kötü alışkanlıkların (sigara, alkol, uyuşturucu vb.) yaygınlaşmasına sebep olmaktadır	,799			
SK9. Turizm, Ayder yaylasında suç (asayiş) oranların artmasına sebep olmaktadır	,792			
SK7. Turizm, Ayder yaylasında yerel halkın dini vecibelerini yerine getirmemi engellemektedir	,782			
SK8. Turizm, yöredeki özgün sosyo-kültürel öğelerin (yiyecekler, el sanatları, hediyelik eşya, bal, vb) ucuz ve kalitesiz üretilmesine neden olmaktadır	,736			
SK13. El sanatları (yün çorap yerine orlon çorap yapılması gibi), folklor vb. yerel kültür unsurları; turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir	,730			
SK4. Ayder yaylasında yerel örf ve adetler, turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir	,711			
SK12. Ayder yaylasında trafik yoğunluğu son derece rahatsız edicidir	,677			
SK2. Ayder yaylasında, yaz aylarında nüfusun aşırı artması (kalabalık), rahatsız edici düzeylere ulaşmaktadır	,676			
SK11. Turizm, Ayder yaylasında sosyal hayatın (günlük yapılan işlerin ineklere bakmak, tarla-bahçe işleri, odun kırmak,) değişmesine neden olmaktadır	,656			
SK15. Turizm, Ayder yaylasında yaşayanların (turistik işletmelerde çalışanlar ile yaylacılar) birbirini <u>tanımamasına</u> neden olmaktadır	,652			
SK14. Turizm, Ayder yaylasında komşuluk ilişkilerini olumsuz yönde değişmesine neden olmaktadır. (otelde, restoranda çalışan komşuma gidemiyorum)	,640			52,653
SK10. Turizm; yöresel kılık ve kıyafetlerinin değişmesine neden olmaktadır	,584			
SK3. Turizm, Ayder yaylasında yerel kültürün ticarileşmesine ve yozlaşmasına neden olmaktadır	,570			
C4. Turizm, Ayder yaylasında suların (dere, ırmak, kaynak vb) kirlenmesine neden olmaktadır		,819		
C9. Ayder yaylasında biyolojik arıtma tesislerinin olmaması, çevre kirlenmesine (hava, su, toprak) neden olmaktadır		,727		
C6. Turizm, Ayder yaylasında doğadaki hayvanları (fauna) olumsuz yönde etkilemektedir		,714		
C8. Ayder yaylasında katı atık arıtma tesislerinin olmaması, çevre kirlenmesine (hava, su, toprak) neden olmaktadır		,712		
C11. Ayder yaylasına gelen turistlere, yayladaki korunan alanları gösteren basılı materyallerin (kitapçık, broşür vb.) verilmemesi sorunlara neden olmaktadır		,677		
C10. Ayder yaylasının alt yapısı (yol, su, kanalizasyon) turizm (turistlerin sayısı) için yetersizdir		,667		
C2. Turizm, Ayder yaylasında trafik yoğunluğuna neden olmaktadır		,619		
C5. Turizm, Ayder yaylasında doğadaki bitkilerin (flora) tahrip olmasına neden olmaktadır		,590		
C3. Turizm, Ayder yaylasında hava kirliliğine neden olmaktadır		,587		
SK1. Turizm, Ayder yaylasında kalabalık ve izdihama neden olmaktadır		,555		

Tablo 14 (devam)

Önermeler	Faktör1	Faktör2	Faktör3	Toplam
C7. Turizm, Ayder yaylasında aşırı ve çarpık yapılaşmaya (betonlaşmaya) neden olmaktadır		,536		
C12. Ayder yaylasında korunan alanları gösteren, ziyaretçilere yönelik uyarıcı ve yönlendirici işaret ve levhalar bulunmaması sorunlara neden olmaktadır		,535		
C1. Turizm, Ayder yaylasında gürültü kirliliğine neden olmaktadır		,464		
E1. Turizmin gelişmesi, Ayder yaylasında fiyat artışlarına neden olmaktadır			,896	
E8. Ayder yaylasındaki turistik tesislerde, daha çok çevre il ve ilçelerden gelen ürünler (peynir, tereyağ, bal, süt, yoğurt, sebze, meyve vb.) sunulmaktadır			,894	
E2. Turizmin gelişmesi, Ayder yaylasında yerel halkın alım gücünün azalmasına neden olmaktadır			,754	
E6. Turizm, Ayder yaylasında rekabeti artırarak, ürün ve hizmet fiyatlarının düşmesine neden olmaktadır			,697	
E5. Turizm, Ayder yaylasında kadınların iş hayatına katılımına (otellerde çalışması) katkı sağlamaktadır			,678	
E3. Turizm, Ayder yaylasında iş (istihdam) olanaklarını artırmaktadır			,643	
E9. Turizmin gelişimi, Ayder yaylasında dış yatırımcıların (yayla dışından) sayısını artırmaktadır			,546	
E10. Turizm, Ayder yaylasında yaşayan yerel halkın gelirlerinin artmasına neden olmaktadır			,469	
E4. Ayder yaylasındaki turizm işletmeleri, iş gücü ihtiyacını öncelikle yerel halktan (yerel halktan, Çamlıhemşin'in yukarisından) karşılamaktadır			,461	
E7. Ayder yaylasında turizm sezonunun kısalığı nedeniyle yatırımların geri dönüşümü çok uzun süre almaktadır			,360	
Özdeğer	12,135	3,817	3,530	
Açıklanan Varyans	32,798	10,315	9,540	

“SK1” ve “E7” kodlu önermeler analizlerden çıkartılarak tekrardan faktör analizi yapılmıştır.

Bu iki önerme analizlerden çıkarıldığı için KMO ve Bartlett testi de tekrar uygulanmıştır (Tablo 15).

Tablo 15. SK1 ve E7 Kodlu Önermeler Çıkarıldıktan Sonra Ölçeğin Faktör Analizine Uygunluğu

Kaiser- Meyer- Olkin Örneklem Yeterliliği	Ölçütü	,809
	Yaklaşık Ki-Kare	3227,846
Bartlett Küresellik Testi	df	595
	Anlamlılık	,000

Veri setine uygulanan testler sonucunda KMO değeri 0,809 olarak; Bartlett's testi değeri 0,000 olarak hesaplanmıştır. KMO ve Bartlett's değerleri incelendiğinde değişkenler arasında yüksek korelasyonlar mevcut olduğu için verilerin faktör analizi yapılmasına uygun olduğu kabul edilmektedir.

Tablo 16. SK1 ve E7 Kodlu Önergeler Çıkarıldıktan Sonra Faktör Analizi Sonuçları

Önergeler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Toplam
SK6	,822			
SK5	,800			
SK9	,787			
SK7	,779			
SK13	,739			
SK8	,738			
SK4	,704			
SK12	,691			
SK2	,687			
SK11	,664			
SK15	,650			
SK14	,649			
SK10	,573			
SK3	,568			
C4		,834		
C9		,736		
C8		,718		
C6		,709		
C10		,669		53,950
C11		,667		
C2		,615		
C5		,603		
C3		,601		
C7		,537		
C12		,510		
C1		,475		
E1			,881	
E8			,878	
E2			,745	
E6			,713	
E5			,704	
E3			,674	
E9			,542	
E10			,500	
E4			,485	
Özdeğer	11,721	3,717	3,444	
Açıklanan Varyans	33,489	10,620	9,841	

SK1 ve E7 kodlu önermeler çıkarıldıktan sonra SPSS 24.0 analiz programı aracılığıyla yapılan faktör analizi sonucunda 35 önerme 3 faktör altında toplanmıştır (Tablo 16). 14 önermeden oluşan sosyo kültürel sürdürülebilirlik bileşeni öz değeri 11,721 olup, ölçülmeye çalışan özelliğin %33,489'unu açıklamaktadır. 12 önermeden oluşan çevresel sürdürülebilirlik bileşeni öz değeri 3,717 olup, ölçülmeye çalışan özelliğin %10,620'sini

açıklamaktadır. 9 önermeden oluşan ekonomik sürdürülebilirlik bileşeni öz değeri 3,444 olup, ölçülmeye çalışan özelliğin %9,841'ini açıklamaktadır. Toplamda bu ölçek ölçülmeye çalışılan özelliklerin %53, 950'sini açıklamaktadır.

BÖLÜM 4

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmanın bulguları, nitel ve nicel veriler olmak üzere iki başlık altında değerlendirmiştir. Anket çalışmalarından elde edilen veriler istatistiki yöntemlerle analiz edilerek, nicel araştırma bulgularına ulaşılmıştır. Mülakatlar ve gözlemler ile elde edilen veriler de betimlenerek, çalışmanın nitel bulgularına ulaşılmıştır.

4.1. Nicel Araştırma Bulguları

Bu bölümde katılımcılara uygulanan toplam 105 adet anket verisinin SPSS istatistik paket programı ile frekans dağılımları incelenmiş ve araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan hipotezler test edilmiştir.

4.1.1. Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Ayder Yaylası'nda yaz döneminde yapılan anket çalışması neticesinde değerlendirmeye alınan 105 adet anketin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik soruların cevapları Tablo 17'de yer almaktadır.

Araştırmaya katılanların genel özelliklerinin yer aldığı Tablo 17 incelendiğinde, 105 katılımcının %68,6'sı erkek, %31,4'ü kadındır. 105 katılımcının medeni durumları incelendiğinde 105 katılımcının %61,9'u evli, %38,1'i bekârdır.

Araştırmaya katılan 105 katılımcının eğitim durumları incelendiğinde %12,4'ünün eğitiminin olmadığı, %15,2'sinin ilköğretim düzeyinde, %21'inin lise düzeyinde, %9,5'inin

önlisans düzeyinde, %27,6'sının lisans düzeyinde, %14,3'ünün ise lisansüstü düzeyde eğitim aldıklarını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan 105 katılımcının turizm eğitimi alıp almadıkları incelendiğinde %65,7'sinin turizm eğitimi almadığı, %18,1'inin turizm sertifika programlarına katıldığı (yaygın eğitim) ve %16,2'sinin de turizm eğitimi (örgün eğitim) aldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 17. *Katılımcıların Tanımlayıcı Özellikleri*

Değişken	Karakteristik Özellikler	n	%
Cinsiyet	Kadın	33	31,4
	Erkek	72	68,6
Medeni durum	Evli	65	61,9
	Bekâr	40	38,1
Eğitim durumu	Eğitim yok	13	12,4
	İlköğretim	16	15,2
	Lise	22	21,0
	Ön lisans	10	9,5
	Lisans	29	27,6
	Lisansüstü	15	14,3
Turizm eğitimi	Eğitim almayan	69	65,7
	Sertifika programı (yaygın eğitim)	19	18,1
	Eğitim alan (örgün eğitim)	17	16,2
Aylık gelir (TL)*	0-2020	26	24,8
	2021-3999	29	27,6
	4000-5999	17	16,2
	6000-7999	18	17,1
	8000-9999	7	6,7
	10000 ve üzeri	8	7,6
Yayla ilişki düzeyi (çalışma alanı)	Kamu	21	20,0
	Özel sektör	31	29,5
	Yayla sakini	32	30,5
	Hem özel sektör hem yayla sakini	21	20,0
Görev-Sorumluluk	İşletme Sahibi	30	28,6
	Yönetici	30	28,6
	Çalışan	15	14,3
	Diğer	30	28,6
İkamet süresi	Bir yıldan az	20	19,0
	1-5 yıl	15	14,3
	6-10 yıl	6	5,7
	11-15 yıl	6	5,7
	16-20 yıl	8	7,6
	21-25 yıl	9	8,6
	26 yıl ve üzeri	41	39,0

*Gelir durumu 2018 asgari ücret baz alınarak kademelendirilmiştir.

Araştırmaya katılan 105 katılımcının aylık gelirleri incelendiğinde %24,8'inin 0-2020TL, %27,6'sı 2021-3999 TL, %16,2'si 4000-5999 TL, %17,1'i 6000-7999 TL, %6,7'si 10000 TL ve üzeri ve %7,6'sı 8000-9999 TL aylık gelire sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların %30,5'nin yayla sakini olduğu, %29,5'nin özel sektörde çalıştığı, %20,0'ının hem özel sektörde çalışıp hem de yayla sakini olduğu ve %20,0'ının kamuda çalıştığı görülmüştür.

Araştırmaya katılan 105 katılımcının yayladaki ikamet süreleri incelendiğinde %19'u 1 yıldan az, %14,3'ü 1-5 yıl, %5,7'si 6-10 yıl, %5,7'si 11-15 yıl, %7,6'sı 16-20 yıl, %8,6'sı 21-25 yıl, %39'u 26 yıl ve üzeri süreyle ikamet ettiklerini belirtmişlerdir.

4.1.2. Sürdürülebilirlik Önermelerine İlişkin Frekans Bulguları

Araştırmaya katılan 105 katılımcının Ayder Yaylası ile ilgili çevresel, sosyo-kültürel, ve ekonomik olarak sürdürülebilirlik algılarını ölçmeye yönelik önermelerine verdikleri yanıtların frekans dağılımları, Tablo 18 verilmektedir.

Tablo 18. Katılımcıların Ölçeğe İlişkin İfadelere Katılım Durumları ve Dağılımları

Çevresel	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)	Art. Ort.	Std Sapma
Ç1.Turizm, Ayder yaylasında gürültü kirliliğine neden olmaktadır.	25,7	24,8	17,1	16,2	16,2	2,72	1,42
Ç2.Turizm, Ayder yaylasında trafik yoğunluğuna neden olmaktadır.	51,4	28,6	13,3	4,8	1,9	1,77	,983
Ç3.Turizm, Ayder yaylasında hava kirliliğine neden olmaktadır.	18,1	20,0	23,8	25,7	12,4	2,94	1,30
Ç4.Turizm, Ayder yaylasında suların (dere, ırmak, kaynak vb) kirlenmesine neden olmaktadır.	40,0	25,7	16,2	12,4	5,7	2,18	1,24
Ç5.Turizm, Ayder yaylasında doğadaki bitkilerin (flora) tahrip olmasına neden olmaktadır.	38,1	25,7	17,1	13,3	5,7	2,23	1,25
Ç6.Turizm, Ayder yaylasında doğadaki hayvanları (fauna) olumsuz yönde etkilemektedir.	37,1	22,9	17,1	16,2	6,7	2,32	1,30
Ç7.Turizm, Ayder yaylasında aşırı ve çarpık yapılaşmaya (betonlaşmaya) neden olmaktadır.	62,9	21,9	10,5	3,8	1,0	1,58	,896
Ç8.Ayder yaylasında katı atık arıtma tesislerinin olmaması, çevre kirlenmesine (hava, su, toprak) neden olmaktadır.	53,3	26,7	11,4	6,7	1,9	1,77	1,02
Ç9.Ayder yaylasında biyolojik arıtma tesislerinin olmaması, çevre kirlenmesine (hava, su, toprak) neden olmaktadır.	57,1	22,9	11,4	6,7	1,9	1,73	1,03

Tablo 18. (devam)

Ç10.Ayder yaylasının alt yapısı (yol, su, kanalizasyon) turizm (turistlerin sayısı) için yetersizdir.	53,3	24,8	14,3	5,7	1,9	1,78	1,01
Ç11.Ayder yaylasına gelen turistlere, yayladaki korunan alanları gösteren basılı materyallerin (kitapçık, broşür vb.) verilmemesi sorunlara neden olmaktadır.	50,5	31,4	11,4	5,7	1,0	1,75	,938
Ç12.Ayder yaylasında korunan alanları gösteren, ziyaretçilere yönelik uyarıcı ve yönlendirici işaret ve levhalar bulunmaması sorunlara neden olmaktadır.	41,9	32,4	17,1	6,7	1,9	1,94	1,01
Toplam						2,06	,764
Sosyo-Kültürel	1	2	3	4	5	Art.	Std
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	Ort.	Sapma
SK2.Ayder yaylasında, yaz aylarında nüfusun aşırı artması/kalabalık, rahatsız edici düzeylere ulaşmaktadır	24,8	13,3	23,8	21,9	16,2	2,91	1,41
SK3. Turizm, Ayder yaylasında yerel kültürün ticarileşmesine ve yozlaşmasına neden olmaktadır	36,2	21,0	16,2	15,2	11,4	2,45	1,40
SK4. Ayder yaylasında yerel örf ve adetler, turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir	22,9	19,0	22,9	21,9	13,3	2,84	1,36
SK5. Turizm, Ayder yaylasında kötü alışkanlıkların (sigara, alkol vb.) yaygınlaşmasına sebep olmaktadır	21,9	15,2	15,2	24,8	22,9	3,11	1,48
SK6. Turist sayısının artması, yerel halk ile turistler arasında uyumsuzluklara neden olmaktadır (izinsiz fotoğraf çekilmesi, evin içine bakmak istemek vb.)	20,0	19,0	19,0	27,6	14,3	2,97	1,36
SK7. Turizm, Ayder yaylasında yerel halkın dini vecibelerini yerine getirmemi engellemektedir	18,1	13,3	3,8	21,9	42,9	3,58	1,57
SK8. Turizm, yöredeki özgün sosyo-kültürel öğelerin (yiyecekler, el sanatları, hediyelik eşya, bal, vb) ucuz ve kalitesiz üretilmesine neden olmaktadır	22,9	27,6	21,0	15,2	13,3	2,69	1,34
SK9. Turizm, Ayder yaylasında suç (asayiş) oranların artmasına sebep olmaktadır	17,1	13,3	8,6	25,7	35,2	3,49	1,50
SK10. Turizm; yöresel kılık ve kıyafetlerinin değişmesine neden olmaktadır	7,6	14,3	15,2	41,0	21,9	3,55	1,20
SK11. Turizm, Ayder yaylasında sosyal hayatın (günlük yapılan işlerin ineklere bakmak, tarla-bahçe işleri, odun kırmak,) değişmesine neden olmaktadır	18,1	20,0	20,0	26,7	15,2	3,01	1,34
SK12. Ayder yaylasında trafik yoğunluğu son derece rahatsız edicidir	23,8	16,2	26,7	16,2	17,1	2,87	1,40
SK13. El sanatları (yün çorap yerine orlon çorap yapılması gibi), folklor vb. yerel kültür unsurları; turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir	19,0	9,5	15,2	27,6	28,6	3,37	1,46

Tablo 18. (devam)

SK14. Turizm, Ayder yaylasında komşuluk ilişkilerini olumsuz yönde değişmesine neden olmaktadır. (otelde, restoranda çalışan komşuma gidemiyorum)	19,0	13,3	15,2	32,4	20,0	3,21	1,41
SK15. Turizm, Ayder yaylasında yaşayanların (turistik işletmelerde çalışanlar ile yaylacılar) birbirini <u>tanımamasına</u> neden olmaktadır	15,2	14,3	20,0	27,6	22,9	3,29	1,37
Toplam						3,09	1,04
Ekonomik	1	2	3	4	5	Art.	Std
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	Ort.	Sapma
E1. Turizmin gelişmesi, Ayder yaylasında fiyat artışlarına neden olmaktadır	41,9	25,7	9,5	14,3	8,6	2,22	1,35
E2. Turizmin gelişmesi, Ayder yaylasında yerel halkın alım gücünün azalmasına neden olmaktadır	28,6	19,0	13,3	24,8	14,3	2,77	1,45
E3. Turizm, Ayder yaylasında iş (istihdam) olanaklarını artırmaktadır	25,7	12,4	11,4	27,6	22,9	3,10	1,53
E4. Ayder yaylasındaki turizm işletmeleri, iş gücü ihtiyacını öncelikle yerel halktan (yerel halktan, Çamlıhemşin'in yukarisından) karşılamaktadır	34,3	21,0	15,2	25,7	3,8	2,44	1,30
E5. Turizm, Ayder yaylasında kadınların iş hayatına katılımına (otellerde çalışması) katkı sağlamaktadır	24,8	10,5	15,2	33,3	16,2	3,06	1,44
E6. Turizm, Ayder yaylasında rekabeti artırarak, ürün ve hizmet fiyatlarının düşmesine neden olmaktadır.	24,8	19,0	12,4	24,8	19,0	2,94	1,48
E8. Ayder yaylasındaki turistik tesislerde, daha çok çevre il ve ilçelerden gelen ürünler (peynir, tereyağ, bal, süt, yoğurt, sebze, meyve vb.) sunulmaktadır	41,9	26,7	8,6	14,3	8,6	2,21	1,34
E9. Turizmin gelişimi, Ayder yaylasında dış yatırımcıların (yayla dışından) sayısını artırmaktadır	38,1	33,3	19,0	3,8	5,7	2,06	1,11
E10. Turizm, Ayder yaylasında yaşayan yerel halkın gelirlerinin artmasına neden olmaktadır	34,3	16,2	8,6	23,8	17,1	2,73	1,55
Toplam						2,61	1,00
Genel Toplam						2,61	,749

N= 105; Ölçek: 1= Kesinlikle Katılıyorum 2= Katılıyorum 3= Ne Katılmıyorum Ne Katılıyorum 4= Katılmıyorum 5= Kesinlikle Katılmıyorum

Araştırmaya katılan 105 katılımcının Ayder Yaylası ile ilgili çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik sürdürülebilirlik algılarını ölçmeye yönelik verdikleri yanıtların frekans dağılımları çeşitli boyutlarda incelenmiştir. Çevresel boyutta, katılımcılar turizmin gürültü kirliliği, trafik yoğunluğu, hava kirliliği, su kaynaklarının kirlenmesi ve bitki örtüsünün tahrip olması gibi olumsuz etkilerini vurgulamışlardır. Özellikle turizmin Ayder Yaylası'nda aşırı ve çarpık yapılaşmaya neden olduğunu belirten katılımcıların oranı oldukça yüksektir. Ayrıca, turistlere yönelik korunan alanları gösterir basılı materyal eksiklikleri ve arıtma tesisi yokluğu gibi sorunlar da öne çıkmıştır. Genel çevresel değerlendirme ortalaması, katılımcıların bu konuda olumsuz görüşlere sahip olduklarını göstermektedir.

Sosyo-kültürel boyutta, katılımcılar turizmin yerel kültürün ticarileşmesi ve yozlaşması, kötü alışkanlıkların yaygınlaşması, nüfus artışı ve trafik yoğunluğunun rahatsız edici boyutlara ulaşması gibi olumsuz etkilerini dile getirmişlerdir. Ancak, turizmin yerel halkın dini vecibelerini yerine getirmesini engellemediği, yerel kılık-kıyafet değişimine neden olmadığı ve asayiş olaylarını artırmadığı yönündeki değerlendirmeler de dikkat çekicidir. Genel sosyo-kültürel değerlendirme, katılımcıların bu boyutta da belirgin olumsuz etkiler algıladıklarını ortaya koymaktadır.

Ekonomik boyutta ise, katılımcılar turizmin fiyat artışlarına neden olduğunu, yerel halkın alım gücünü azalttığını ve dış yatırımcıların sayısını artırdığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, turizmin iş olanaklarını artırdığı ve yerel ekonomiye katkı sağladığı yönünde de olumlu görüşler bildirilmiştir. Turistik tesislerde çevre il ve ilçelerde üretilen ürünlerin satışının yapıldığı ve turizm nedeniyle artan fiyatlara yapılan vurgular da öne çıkmaktadır. Genel ekonomik değerlendirme, katılımcıların bu boyutta daha olumlu algılara sahip olduğunu göstermektedir.

Genel olarak, katılımcıların sürdürülebilirlik algıları çevresel ve sosyo-kültürel boyutlarda daha olumsuzken, ekonomik boyutta daha olumlu değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bulgular, Ayder Yaylası'ndaki turizmin sürdürülebilir olmadığı, turizmin sürdürülebilirliğinin geliştirilmesinde çevresel ve sosyo-kültürel etkilerin daha dikkatli yönetilmesi gerektiğini göstermektedir. Konuya ilişkin detaylı değerlendirmeler sonuç bölümünde yer aldığı için tekrara düşülmemesi adına bu bölümde kısa tutulmuştur.

Normallik Testi

Veri setinin analizlere geçilmeden önce normal dağılım gösterip göstermediğini ölçmek için 30'un üzerindeki veri setlerine uygulanan Kolmogorov-Smirnov normallik testi ve Skewness (çarpıklık), Kurtosis (basıklık) değerleri incelenmiştir (Tablo 19).

Tablo 19. Ölçeğe Uygulanan Kolmogorov-Smirnov Normallik Testi Sonuçları

Kolmogorov-Smirnov				
	Önerme Sayısı	İstatistiki Değer (Sta.)	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Derecesi (Sig.)
Çevresel	12	,154	105	,000
Sosyo-Kültürel	14	,076	105	,159
Ekonomik	9	,085	105	,061
Toplam	35	,052	105	,200

Sürdürülebilirlik algı değişkenleri için Kolmogorov-Smirnov normallik testi sonuçlarına göre ölçeğin toplam etki anlamlılık (significant) değeri 0,05'ten büyük olduğu için veriler normal dağılım göstermektedir. Ölçeği oluşturan boyutlardan sosyo-kültürel etki ve ekonomik etki boyutları significant değeri 0,05'ten büyük olduğu için normal dağılım göstermektedir. Çevresel etki boyutu anlamlılık (significant) değeri 0,05'ten küçük olduğu için bu boyut normal dağılım göstermemektedir. Bu nedenle veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan bir başka test ise Skewness (çarpıklık), Kurtosis (basıklık) değerlerinin incelenmesi yapılmıştır (Tablo 20).

Tablo 20. Ölçeğin Skewness (Çarpıklık), Kurtosis (Basıklık) Değerleri

Boyutlar	n	Min	Maks.	$\bar{X}$	ss	Kurtosis	Skewness
Çevresel Etki	105	1,00	5,00	2,06	,764	-,724	,637
Sosyo-Kültürel Etki	105	1,00	5,00	3,09	1,04	-,928	-,108
Ekonomik Etki	105	1,00	5,00	2,61	1,00	-,623	,062
Toplam Etki	105	1,00	5,00	2,61	,749	-,616	-,098

Tablo 20 incelendiğinde Kurtosis ve Skewness değerleri -1.5 ile +1.5 arasında değerlere sahip olduğu için normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir (Erbay ve Beydoğan, 2017 s. 250). Veri setinin normal dağılım göstermesinden dolayı analizlerde t-testi ile Anova testi kullanılarak ölçekler arasındaki farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.1.3. Cinsiyet Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Katılımcıların sürdürülebilirlik ile ilgili algı düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla t-testi uygulanarak tüm değişkenler için değerlendirilmiştir (Tablo 21). t-testi yapabilmek ve değerlerini incelemek için t-testi ile yürütülen varyansların eşitliğini ifade eden Leneve testi de uygulanmıştır. Çevresel sürdürülebilirlik (0,403) ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik (0,178) Leneve testi sonuçları 0,05'ten büyük olduğu için varyanslar eşittir. Ekonomik sürdürülebilirlik (0,007) leneve testi sonucu 0,05'ten küçük olduğu için varyanslar eşit değildir.

Yapılan t- testi sonucuna göre katılımcıların çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,026 çıkmış ve bu değer 0,05'ten küçük olduğu için katılımcıların çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili algıları cinsiyet durumlarına göre farklılık göstermektedir.

“**H_{1.1}**. Katılımcıların cinsiyetleri ile çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre çevresel sürdürülebilirlik algıları daha yüksektir (Erkek: 1,81; Kadın: 2,17).

Tablo 21. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	p
Çevresel	Erkek	33	1,81	,026*
	Kadın	72	2,17	
Sosyo-Kültürel	Erkek	33	2,53	,000*
	Kadın	72	3,35	
Ekonomik	Erkek	33	2,30	,054
	Kadın	72	2,75	

Yapılan t- testi sonucuna göre katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,000 çıkmış ve bu değer 0,05'ten küçük olduğu için katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik ile ilgili algıları cinsiyet durumlarına göre farklılık göstermektedir.

“**H_{1.2}**. Katılımcıların cinsiyetleri ile sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algıları daha yüksektir (Erkek: 2,53; Kadın: 3,35).

Yapılan t- testi sonucuna göre katılımcıların ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,054 çıkmış ve bu değer 0,05'ten büyük olduğu için katılımcıların ekonomik sürdürülebilirlik ile ilgili algıları cinsiyet durumlarına göre farklılık göstermemektedir.

“**H_{1.3}**. Katılımcıların cinsiyetleri ile ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmemiştir.

4.1.4. Medeni Durum Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutları ile ilgili algı düzeylerinin medeni durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla t-testi uygulanarak tüm değişkenler için değerlendirilmiştir (Tablo 22).

Uygulanan Leneve testi sonucuna göre çevresel sürdürülebilirlik (0,796) ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik (0,124), ekonomik sürdürülebilirlik (0,539) değerleri 0,05’ten büyük olduğu için varyanslar eşittir.

Tablo 22. Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Boyutlar	Medeni Durum	n	$\bar{x}$	p
Çevresel	Evli	65	2,12	,292
	Bekar	40	1,96	
Sosyo-Kültürel	Evli	65	2,97	,125
	Bekar	40	3,29	
Ekonomik	Evli	65	2,57	,643
	Bekar	40	2,67	
Toplam	Evli	65	2,57	,521
	Bekar	40	2,67	

Yapılan t- testi sonucuna göre katılımcıların çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,292; sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,125; ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,643 çıkmış ve bu değerler 0,05’ten büyük olduğu için sürdürülebilirlik boyutları ile ilgili algı düzeyleri medeni durumlarına göre farklılık göstermemektedir. Bu durumda:

“**H_{2.1}**. Katılımcıların medeni durumları ile çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmemiştir.

“**H_{2.2}**. Katılımcıların medeni durumları ile sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmemiştir.

“H_{2.3}. Katılımcıların medeni durumları ile ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmemiştir.

4.1.5. Turizm Eğitim Durumu Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algılarının turizm eğitimi alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla One Way Anova testi yapılmıştır (Tablo 23). Katılımcıların sürdürülebilirlik ile ilgili algı düzeylerinin turizm eğitimi alma durumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla tek yönlü varyans (Anova) testi uygulanarak tüm değişkenler için değerlendirilmiştir. Post-hoc test olarak ise Tukey testi kullanmış ve araştırmada hata payı üst sınırı 0.05 olarak kabul edilmiştir.

Tablo 23. *Turizm Eğitimi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları*

Boyutlar	Değişkenler	n	$\bar{x}$	F	p
Çevresel	Turizm Eğitimi Almayan	69	1,93	3,751	,027*
	Sertifika Programı	17	2,45		
	Turizm Eğitimi Alan	19	2,14		
Sosyo-Kültürel	Turizm Eğitimi Almayan	69	2,83	7,869	,001*
	Sertifika Programı	17	3,78		
	Turizm Eğitimi Alan	19	3,38		
Ekonomik	Turizm Eğitimi Almayan	69	2,44	3,217	,044*
	Sertifika Programı	17	3,07		
	Turizm Eğitimi Alan	19	2,77		

Yapılan Anova testi sonucuna göre katılımcıların çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,027; sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,001; ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,044 çıkmış ve bu değerler 0,05’ten küçük olduğu için katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, turizm eğitimi alma durumlarına göre farklılık göstermektedir. Bu durumda:

“H_{3.1}. Katılımcıların turizm eğitimi alma durumu ile çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“H_{3.2}. Katılımcıların turizm eğitimi alma durumu ile sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“H_{3.3}. Katılımcıların turizm eğitimi alma durumu ile ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Kabul edilen bu hipotezlerdeki anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlara göre, çevresel sürdürülebilirlik alt ölçeğinde turizm eğitimi sertifikasıyla alan katılımcılar ($\bar{x}=2,45$), turizm eğitimi almayan katılımcılara ($\bar{x}=1,93$) göre çevresel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,023).

Sosyo- kültürel sürdürülebilirlik alt ölçeğinde turizm eğitimi sertifikasıyla alan katılımcılar ($\bar{x}=3,78$), turizm eğitimi almayan katılımcılara ($\bar{x}=2,83$) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,001).

Ekonomik sürdürülebilirlik alt ölçeğinde turizm eğitimi sertifikasıyla alan katılımcılar ($\bar{x}=3,07$), turizm eğitimi almayan katılımcılara ($\bar{x}=2,44$) göre ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,044).

4.1.6. Yayla ile İlişki Düzeyi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Araştırmaya katılanların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algılarının yayla ile ilişki düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla One way Anova testi yapılmıştır (Tablo 24).

Yapılan Anova testi sonucuna göre katılımcıların çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,000; sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,000; ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,000 çıkmış ve bu değerler 0,05’ten küçük olduğu için katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algılarının yayla ile ilişki düzeyine göre farklılık göstermektedir. Bu durumda:

“H_{4.1}. Katılımcıların yayla ile ilişki durumu ve çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“H_{4.2}. Katılımcıların yayla ile ilişki durumu ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“H_{4.3}. Katılımcıların yayla ile ilişki durumu ve ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 24. *Yayla ile İlişki Düzeyi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları*

Boyutlar	Değişkenler	n	$\bar{x}$	F	p
Çevresel	Kamu	21	2,42	7,373	,000*
	Özel Sektör	31	2,17		
	Yayla Sakini	32	1,59		
	Hem Özel Sektör Hem Sakin	21	2,25		
Sosyo-kültürel	Kamu	21	3,45	18,411	,000*
	Özel Sektör	31	3,52		
	Yayla Sakini	32	2,16		
	Hem Özel Sektör Hem Sakin	21	3,52		
Ekonomik	Kamu	21	2,62	14,524	,000*
	Özel Sektör	31	3,08		
	Yayla Sakini	32	1,82		
	Hem Özel Sektör Hem Sakin	21	3,09		

Kabul edilen bu hipotezlerdeki anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlara göre, çevresel sürdürülebilirlik alt ölçeğinde kamuda çalışan katılımcılar ($\bar{x} = 2,42$), yayla sakini olan katılımcılara ($\bar{x} = 1,59$) göre çevresel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000). Özel sektörde çalışan katılımcılar ($\bar{x} = 2,17$), yayla sakini olan katılımcılara ($\bar{x} = 1,59$) göre çevresel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,007). Hem özel sektör hem de yayla sakini olan katılımcılar ($\bar{x} = 2,25$), sadece yayla sakini olan katılımcılara ($\bar{x} = 1,59$) göre çevresel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,006).

Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik alt ölçeğinde kamuda çalışan katılımcılar ($\bar{x} = 3,45$), yayla sakini olan katılımcılara ($\bar{x} = 2,16$) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000). Özel sektörde çalışan katılımcılar ($\bar{x} = 3,52$), yayla sakini olan katılımcılara ($\bar{x} = 2,16$) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000). Hem özel sektör hem de yayla sakini olan katılımcılar ($\bar{x} = 3,52$), sadece yayla sakini olan katılımcılara ($\bar{x} = 2,16$) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000).

Ekonomik sürdürülebilirlik alt ölçeğinde kamuda çalışan katılımcılar ($\bar{x}= 2,62$), yayla sakini olan katılımcılara ($\bar{x}=1,82$) göre ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,006). Özel sektörde çalışan katılımcılar ($\bar{x}= 3,08$), yayla sakini olan katılımcılara ($\bar{x}=1,82$) göre ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000). Hem özel sektör hem de yayla sakini olan katılımcılar ($\bar{x}= 3,09$), sadece yayla sakini olan katılımcılara ($\bar{x}=1,82$) göre ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000).

Elde edilen bu bulgular yayla sakinleri açısından incelendiğinde turizmin Ayder Yaylası özelinde çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan sürdürülebilirliğine yönelik algıları yayla ile ilişki düzeyi değişkeni açısından diğer gruplara göre olumlu katkılarının aksine olumsuz etkilerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yani yayla sakinleri Ayder Yaylası'ndaki turizmi kamu, özel sektör ve hem özel sektör hem yayla sakinlerine göre daha sürdürülemez bulmaktadırlar.

4.1.7. Yaylada İkamet Süresi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Araştırmaya katılanların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algılarının yaylada ikamet süresine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla One Way Anova testi yapılmıştır (Tablo 25). Yapılan Anova testi sonucuna göre katılımcıların çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,052; ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,155 çıkmış ve bu değerler 0,05'ten büyük olduğu için katılımcıların bu bağımsız değişkenler ile ilgili algıları ikamet sürelerine göre farklılık göstermemektedir.

Sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,000 çıkmış ve bu değer 0,05'ten küçük olduğu için katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları yaylada ikamet süresine göre farklılık göstermektedir. Bu durumda:

“H_{5.1}. Katılımcıların ikamet süreleri ile çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmemiştir.

“H_{5.2}. Katılımcıların ikamet süreleri ile sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“H_{5.3}. Katılımcıların ikamet süreleri ile ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmemiştir.

Tablo 25. *Yaylada İkamet Süresi Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları*

Boyutlar	Değişkenler	n	$\bar{x}$	F	p
Çevresel	1 Yıldan Az	20	2,11	2,176	,052
	1-5 Yıl	15	2,28		
	6-10 Yıl	6	2,44		
	11-15 Yıl	6	1,61		
	16-20 Yıl	8	2,59		
	21-25 Yıl	9	2,12		
	26 Yıl ve Üzeri	41	1,84		
Sosyo-kültürel	1 Yıldan Az	20	3,38	6,318	,000*
	1-5 Yıl	15	3,70		
	6-10 Yıl	6	3,50		
	11-15 Yıl	6	2,41		
	16-20 Yıl	8	3,83		
	21-25 Yıl	9	3,61		
	26 Yıl ve Üzeri	41	2,51		
Ekonomik	1 Yıldan Az	20	2,55	1,601	,155
	1-5 Yıl	15	2,85		
	6-10 Yıl	6	3,44		
	11-15 Yıl	6	2,44		
	16-20 Yıl	8	3,09		
	21-25 Yıl	9	2,54		
	26 Yıl ve Üzeri	41	2,37		

Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik ilgili kabul edilen hipotezin anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlara göre; 1 yıldan az ikamet eden katılımcılar ($\bar{x}$ = 3,38), 26 yıl ve üzeri ikamet eden katılımcılara ($\bar{x}$ =2,51) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,013). 1 – 5 yıl arasında ikamet eden katılımcılar ($\bar{x}$ = 3,70), 26 yıl ve üzeri ikamet eden katılımcılara ($\bar{x}$ =2,51) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,001). 16 ile 20 arasında ikamet eden katılımcılar ($\bar{x}$ = 3,83), 26 yıl ve üzeri ikamet eden katılımcılara ($\bar{x}$ =2,51) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,006).

4.1.8. Eğitim Durumları Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Araştırmaya katılanların sürdürülebilirlik boyutları algılarının, eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla One Way Anova testi yapılmıştır (Tablo 26). Yapılan Anova testi sonucuna göre katılımcıların çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,025; sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,000; ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,014 çıkmış ve bu değerler 0,05'ten küçük olduğu için katılımcıların sürdürülebilirlik boyutları algılarının, eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Bu durumda:

“**H_{6.1}**. Katılımcıların eğitim durumu ile çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“**H_{6.2}**. Katılımcıların eğitim durumu ile sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“**H_{6.3}**. Katılımcıların eğitim durumu ile ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Kabul edilen bu hipotezlerdeki anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlara göre, çevresel sürdürülebilirlik alt ölçeğinde lise eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ($\bar{x}= 2,48$), eğitimi olmayan katılımcılara ($\bar{x}=1,63$) göre çevresel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,016). Lise eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ($\bar{x}= 3,38$), eğitimi olmayan katılımcılara ($\bar{x}=1,89$) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000). Önlisans eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ($\bar{x}= 3,23$), eğitimi olmayan katılımcılara ($\bar{x}=1,89$) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,008).

Tablo 26. Katılımcıların Eğitim Durumları Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Boyutlar	Değişkenler	n	$\bar{x}$	F	p
Çevresel	Eğitim yok	13	1,63	2,703	,025*
	İlköğretim	16	1,85		
	Lise	22	2,48		
	Ön lisans	10	1,90		
	Lisans	29	2,06		
	Lisansüstü	15	2,11		
Sosyo-kültürel	Eğitim yok	13	1,89	7,924	,000*
	İlköğretim	16	2,52		
	Lise	22	3,38		
	Ön lisans	10	3,23		
	Lisans	29	3,47		
	Lisansüstü	15	3,47		
Ekonomik	Eğitim yok	13	1,72	3,040	,014*
	İlköğretim	16	2,47		
	Lise	22	2,87		
	Ön lisans	10	2,74		
	Lisans	29	2,66		
	Lisansüstü	15	2,95		

Lisans eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ($\bar{x}$ = 3,47), eğitimi olmayan katılımcılara ($\bar{x}$ = 1,89, p = 0,000) ve ilköğretim eğitim düzeyine sahip olan katılımcılara (p = 0,014) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir. Lisansüstü eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ($\bar{x}$ = 3,49), eğitimi olmayan katılımcılara ($\bar{x}$ = 1,89, p = 0,000) ve ilköğretim eğitim düzeyine sahip olan katılımcılara ($\bar{x}$ = 2,52, p = 0,043) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir. Lise eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ($\bar{x}$ = 2,87), eğitimi olmayan katılımcılara ($\bar{x}$ = 1,72) göre ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p : 0,012). Lisans eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ($\bar{x}$ = 2,66), eğitimi olmayan katılımcılara ($\bar{x}$ = 1,72) göre ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p : 0,047). Lisansüstü eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ($\bar{x}$ = 2,95), eğitimi olmayan katılımcılara ($\bar{x}$ = 1,72) göre ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p : 0,013).

Elde edilen bu bulgular eğitim durumu açısından incelendiğinde turizmin herhangi bir eğitimi olmayan katılımcıların, Ayder Yaylasında çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan sürdürülebilirliğine yönelik algıları açısından incelendiğinde, turizmin olumlu katkılarının aksine olumsuz etkilerinin daha yüksek olduğunu düşünmektedirler. Eğitim

almayan katılımcıların çoğunluğunu 60 yaş üzerindeki yayla sakileri oluşturmaktadır. Bu grubun yayladaki turizm faaliyetlerin sürdürülebilir bulmadıkları görülmektedir. Mülakat bulguları da bu durumu desteklemektedir.

4.1.9. Görev/Meslek Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Araştırmaya katılanların sürdürülebilirlik boyutları algılarının görev/meslek durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla One Way Anova testi yapılmıştır (Tablo 27).

Tablo 27. Katılımcıların Görev-Sorumluluk Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Boyutlar	Değişkenler	n	$\bar{x}$	F	p
Çevresel	İşletme Sahibi	30	2,15	3,719	,014*
	Yönetici	30	2,27		
	Çalışan	15	2,17		
	Diğer	30	1,68		
Sosyo-kültürel	İşletme Sahibi	30	3,40	15,484	,000*
	Yönetici	30	3,61		
	Çalışan	15	3,24		
	Diğer	30	2,19		
Ekonomik	İşletme Sahibi	30	3,11	10,852	,000*
	Yönetici	30	2,82		
	Çalışan	15	2,68		
	Diğer	30	1,86		

Yapılan Anova testi sonucuna göre katılımcıların çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,014; sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,000; ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,000 çıkmış ve bu değerler 0,05'ten küçük olduğu için katılımcıların sürdürülebilirlik boyutları algıları, görev/meslek durumlarına göre farklılık göstermektedir. Bu durumda:

“**H_{8.1}**. Katılımcıların görev/meslek durumları ile çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“**H_{8.2}**. Katılımcıların görev/meslek durumları ile sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“**H_{8.3}**. Katılımcıların görev/meslek durumları ile ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Kabul edilen bu hipotezlerdeki anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlara göre, çevresel sürdürülebilirlik alt ölçeğinde yönetici olan katılımcılar ($\bar{x}=2,27$), diğer grubundaki katılımcılara ($\bar{x}=1,68$) göre çevresel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,013).

İşletme sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=3,40$), diğer grubundaki katılımcılara ($\bar{x}=2,19$) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000). Yönetici olan katılımcılar ($\bar{x}=3,61$), diğer grubundaki katılımcılara ($\bar{x}=2,19$) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000). Görev ve sorumluluğu çalışan olan katılımcılar ($\bar{x}=3,24$), diğer grubundaki katılımcılara ($\bar{x}=2,19$) göre sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000).

İşletme sahibi olan katılımcılar ($\bar{x}=3,11$), diğer grubundaki katılımcılara ($\bar{x}=1,86$) göre ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000). Yönetici olan katılımcılar ($\bar{x}=2,82$), diğer grubundaki katılımcılara ($\bar{x}=1,86$) göre sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,000). Görev ve sorumluluğu çalışan olan katılımcılar ($\bar{x}=2,68$), diğer grubundaki katılımcılara ($\bar{x}=1,86$) göre ekonomik sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,022).

Yaylıdan ekonomik olarak olumlu etkilenen işletme sahibi, çalışan ve yönetici olan kişiler turizmi sürdürülebilir görürken ekonomik olarak olumlu yönde etkilenmeyen ve çoğunluğunu yayla sakinlerinin oluşturduğu diğer grubundaki bireyler turizmin sürdürülemez olarak algılamaktadır.

4.1.10. Gelir Durumları Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları

Araştırmaya katılanların sürdürülebilirlik boyutları algılarının gelir durumlarının göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla One Way Anova testi yapılmıştır (Tablo 28). Yapılan Anova testi sonucuna göre katılımcıların çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,140; ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,089 çıkmış ve bu değerler 0,05’ten büyük olduğu için katılımcıların

sürdürülebilirlik boyutları algıları gelir durumlarının göre farklılık göstermemektedir. Sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe ilişkin anlamlılık düzeyi 0,022 çıkmış ve bu değer 0,05'ten küçük olduğu için katılımcıların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik ile ilgili algıları gelir düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Bu durumda:

Tablo 28. *Katılımcıların Aylık Gelir Durumları Değişkeni Açısından Sürdürülebilirlik Boyutları Algıları*

Boyutlar	Değişkenler*	n	$\bar{x}$	F	p
Çevresel	0-2020	26	1,98	1,708	,140
	2021-3999	29	1,85		
	4000-5999	17	2,14		
	6000-7999	18	2,46		
	8000-9999	7	1,83		
	10000 ve üzeri	8	2,13		
Sosyo-kültürel	0-2020	26	2,63	2,768	,022*
	2021-3999	29	2,90		
	4000-5999	17	3,30		
	6000-7999	18	3,63		
	8000-9999	7	3,22		
	10000 ve üzeri	8	3,50		
Ekonomik	0-2020	26	2,17	1,973	,089
	2021-3999	29	2,57		
	4000-5999	17	2,67		
	6000-7999	18	3,04		
	8000-9999	7	2,73		
	10000 ve üzeri	8	2,97		

“H_{7.1}. Katılımcıların gelir düzeyleri ile çevresel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmemiştir.

“H_{7.2}. Katılımcıların gelir düzeyleri ile sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

“H_{7.3}. Katılımcıların gelir düzeyleri ile ekonomik sürdürülebilirlik algı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi kabul edilmemiştir.

Kabul edilen hipotezdeki anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonuçlara göre, sosyo-kültürel sürdürülebilirlik alt ölçeğinde 6000-7999 TL gelir düzeyine sahip olan katılımcılar ($\bar{x}$ = 3,63), 2020 TL ve altında gelir düzeyine sahip katılımcılara ($\bar{x}$ = 2,63) göre çevresel sürdürülebilirliğe yönelik algıları daha yüksektir (p: 0,020).

4.2. Nitel Araştırma Bulguları

Çalışmada, nicel bulguların yanında nitel bulgular da araştırmanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bölümde, yerel turizm paydaşlarıyla yapılan mülakatlar ile katılımcı gözlemlerden elde edilen nitel araştırma bulguları ayrı bölümler halinde sunulmaktadır.

4.2.1. Mülakat Bulguları

Araştırmanın mülakatları 18 katılımcı ile tamamlanmıştır. Katılımcıların profiline ilişkin bilgiler, Tablo 29’da verilmiştir. Katılımcıların 6’sı kamu kurum/kuruluşları çalışanı, 4’ü konaklama işletmesi sahibi/yöneticisi, 4’ü yayladaki diğer özel (restoran, kafeterya) işletme sahibi/yöneticisi, 2’si sivil toplum kuruluşu temsilcisi, 2’si de yerel rehber’dir.

Tablo 29. *Mülakat Katılımcıları Profili*

Kişi Sayısı	Görüşülen Kişi Hedef Grubu	Cinsiyet
1	Konaklama İşletmecisi/Sahibi	Erkek
2		Erkek
3		Kadın
4		Kadın
5	Kamu Kurumu Çalışanı	Erkek
6		Erkek
7		Erkek
8		Erkek
9		Erkek
10		Erkek
11	Diğer İşletme (Restoran, Kafeterya vb.) Sahibi / Yöneticisi	Kadın
12		Erkek
13		Kadın
14	Sivil Toplum Kuruluşu Temsilcisi	Erkek
15		Erkek
16		Erkek
17	Yerel Rehber	Erkek
18		Erkek

Mülakat sonuçlarına dayalı olarak, yayla turizminin doğal çevre üzerine etkileri, sosyo-kültürel yapı üzerine etkileri ve ekonomik etkileri ile ilgili bulgular, belirli alt temalara göre tasnif edilerek verilmiştir.

4.2.1.1. Çevresel Etki Boyutu İle İlgili Mülakat Bulguları

Katılımcıların, Ayder yaylasındaki turizm faaliyetlerinin ortaya çıkardığı çevresel etkiler hakkında verdikleri yanıtlar; Trafik, Atıklar, Üstyapı, Altyapı ile Flora & Fauna (Bitki Örtüsü & Hayvan Yaşamı) temaları ile gruplandırılmıştır. Söz konusu temalar ve katılımcılar ile mülakatlarında önce çıkan vurgular; aşağıda belirtilmiştir.

Trafik

Katılımcılar; trafik kaynaklı (insan ve araç) hem kalabalık/sıkışıklık hem de ortaya çıkan gürültü boyutundan şikâyetçi olmakta ve bu durumun olumsuzluklarından bahsetmektedir. Ayrıca; yolun niteliğinin yetersizliği, işaret-yönlendirme levhalarının eksikliği, egzoz dumanı, balata kokusu ve özellikle yoğun trafikte veya olumsuz hava şartlarında araç şoförlerinden kaynaklı sorunlarda öne çıkan diğer hususlardır.

“Zaman zaman bölgede yaşanan trafik sıkıntısı dolayısıyla gürültü kirliliği olmaktadır (K1).”

“Şimdi öyle bir durum ki on beş dakika öncesinde temizlendikten sonra az sonra bakıyorsunuz yol eski vaziyetine gelmiş. Artı o yolda araç sürebilecek şoförün bulunması çok zor. Hadi bulduk diyelim o yola çıkacak deneyimli direksiyona geçecek insan yok (K2).”

“Trafik yoğunluğu çok fazla rahatsız ediyor beni. Gürültü kirliliği var. Çok gürültülü (K2).”

“Yollar yaptık herkes gelsin diye şimdi yetmez oldu. Çok rahatsız ediyor. Bir araç sınırlaması yok bayramda konaklamalarından fazla gelenler oldu çoğu geriye döndü (K4).”

“Ayder’in otoparkı yok (K5).”

“Yollar yetersiz trafik oldukça zor ilerliyor. Bu yüzden gürültü kirliliği oluşmaktadır (K6).”

“Belli zamanlar toplu taşıtlarda kapasite yetersizliği sıkıntısı oluyor”

“Kış turizmi açısından oldukça zor bir bölge çünkü ulaşım zor (K7).”

“Trafik yoğunluğu çok fazla, korna sesleri rahatsız edici düzeydedir (K8).”

“Özellikle yoğun günlerde park sorunu olmakta ve büyükşehirlerdeki gibi trafik tıkanmaktadır. Büyük bir trafik sorunu vardır (K9).”

“Yayla yollarımız düzgün değil ulaşım sıkıntılı bir durumdadır (K10).”

“Akşam dolmuş seferi yok araban olsa bile yollarda ışıklandırma ve yön tabelaları bulunmamaktadır (K11).”

“Trafik yoğunluğu bizi rahatsız ediyor. Trafik çok fazla (K12).”

“Kış döneminde Ayder’e gereken özenin gösterilmesi yollar kapanıyor mu hayır yollar gezilecek vaziyette kalıyor mu hayır. Artı o yolda yürüyecek araç yani sürebilecek şoförün bulunması çok zor. Çünkü özellikle aşağıda sis otelin girişindeki o yamaç orayı çıkmak zaten kışın apayrı bir dert orayı çıktın Ayder’e geldin tamam orayı çıkmışsan Ayder’e gelmişsindir ama orda kalmışsan işte orada büyük bir yardıma ihtiyacın var. Çünkü yani burada bu büyük bir sorun ve milli parklar da bir yer açmayacağı kesin (K13).”

“Ayder’de trafik sıkışık. Tam bir işkence. Araba park edecek yer yok (K14)”

“Turizm Ayder yaylasında gürültü kirliliğine yol açar. Bayramda yani temiz hava yoktu egzoz havası vardı balata kokusu vardı (K15)”

“Yön tabelalarının yetersizliği gibi benzer sorunlar var (K16)”

“Hafta sonu ve bayramlarda Ayder’e gelmek istemiyorum. Çok yoğun ve trafik çileye dönüyor (K17)”

“Burada trafik İstanbul’dan bile daha kötü oluyor. Otobüsler yolda kaldım mı, ambulans bile gidemiyor. Nasıl gitsin ki yol iki taraflı doluyor (K18).”

Atıklar

Katılımcılar; Ayder’e gelen ziyaretçilerden ve hizmet veren işletmelerden kaynaklı olarak gördükleri ‘atık’ sorununun; toprağın ve suların kirlenmesine, kötü koku yaymasına, zararlı hayvanların (sinekler gibi) artmasına neden olduğunu ifade ederek; atıkların daha düzenli toplanması, arıtım tesisinin olmayışı, işletmecilerin ve ziyaretçilerin dikkati ile bu sorunun aşılabileceğini vurgulamışlardır.

“Çöp toplamaktan bıktım. Muhtar bakmıyor ateş yakıyorlar ot bile büyümüyor (K1).”

“Sular kirleniyor dereler kirleniyor otellerin atık suları derelere gidiyor (K2).”

“Eskiden her yer tertemizdi şimdi ise insanlar her yere çöp atıyorlar”

“Turistler ve piknikçiler çöplerini etrafa atıyorlar (K10).”

“Kapımızda mangal yakıyorlar ve çöplerini öyle bırakıp gidiyorlar (K3).”

“Çöp toplayan elemanlarımız var ama ceza yazmaya yetkileri yok. Ceza yazmaya gidiyoruz. Uyarıyoruz ters yapıyorlar kafa tutuyorlar kavga çıkarıyorlar hoyrat bir yapı var (K5).”

“Önceden çöp bidonları varken park eden araçlar nedeniyle sorunlar oluyordu ama artık belirli saatlerde çöpler toplanıyor işletmelerde o saatte çöplerini çıkartıyorlar (K6).”

“Çöp ayrıştırma yapılmıyor (K4).”

“Çevrenin kirlenmesiyle beraber sivrisinek gittikçe artıyor rahatsız ediyor insanları (K9).”

“Çöpler toplanıyor ama çevreyi temizleyecek elemanlar oldukça az bu yüzden çevreyi temizlemenin sorumlulukları işletmelere vermek lazım (K7).”

“Kamplarda çöplerimizi katırlarla aşağıya getiriyoruz profesyonel dağcılarla çalışıyoruz (K17).”

“Ama turlar sırasında daha önceki gezenlerin doğaya kontrolsüzce attıkları bira kutuları topladığımız zamanlar oluyor (K18).”

“Kamp alanlarımızda geri dönüşümümüz vardır (K8).”

“Otellerin kanalizasyon ve çamaşırhaneler, kaplıca suları olduğu gibi dereye akıyor. Eskiden mayısta dereye girerdik şimdi pislik akıyor (K16).”

“Ayder’in göbeğindeki akan bir çeşme var simsiyah olmuş artık suyun rengini göremiyorsunuz. Turizm suların kirlenmesine neden olmaktadır (K11).”

“Havalar değişti eskisi gibi değil sularda bulunuyor kirleniyor”

“Kanalizasyon dereye gidiyor. İşletmelerin atık suları dereye akıyor. Tuvalet giderleri doğaya salınıyor. Yaptırım ceza uygulanmalıdır (K15).”

“Kışın doğru düzgün çöpümüzü bile toplayamıyoruz (K12)”

Üstyapı

Katılımcıların; Ayder’in artan ziyaretçi yoğunluğu ve ilgi nedeni ile hızla ve aşırı derecede betonlaştığı, çarpık yapılaşmanın arttığı, denetimlerin yeterli olmadığı, yerel halk kendi arazilerine yeni bir ev yapma veya var olanı tadilat etmek için zorluklar yaşarken ticari işletmelerin özellikle kış döneminde eklentilerle büyüdükleri, özgün mimari dokunun yok olmaya yüz tuttuğu konularına ilişkin vurguları öne çıkmaktadır.

“Turizm ile iç içe olan Ayder yaylasının oteller doğaya ve yöreye uygun mimaride olması gerekmektedir (K17).”

“Kaçak yapılaşma çok fazla oteller kışın tesislerini büyütüyorlar. Ama vatandaş eski yayla evini yapmak veya tapulu yerine, eskisi gibi yaşamak için ev yapmak istediğinde, izin verilmiyor (K18).”

“İdareciler şunu yapması gerekiyor; devlet standart koyup sen buraya Otel mi yazdın standartlara uyulup uyulmadığı konusunda denetleme yapmalıdır. Bana şimdi devlet gelip dese ki burası olmamış kardeşim bizim turizm standartlarına uygun değil burayı

derhal yıkıyorsun şu standartlarda yapıyorsan yap ya ben o standartlara uyarım ya da yarın bu oteli yıkarım (K15)”

“Akrabamın evinde tuvalet yoktu bu yüzden iki sene milli parkla davalık oldular. Yani biz bir tuvalet yaptıramazken bir sürü otel yapıldı. Turizm bilinçsizce yayıldı (K16)”

“Her yeri betonarme yapılar aldı. Eski ahşap evler artık yapılmıyor (K12).”

“Çarpık yapılaşma çoğaldı her yer betonarme oldu (K1, K3)”

“Yönlendirme tabelaları yetersiz. Bilinçli insan yok burada (K4)”

“Yürüme yollarındaki tabelaları kar kırıyor. Küçük fosforlu tabela yapılması gerekiyor (K2)”

“Her yere bir otel yapıldı. Hala yapılmaya devam ediyor (K13)”

“Betonlaşmalar oluyor ama yasakladılar (K9)”

“Ahşap evlerde kaloriferden dolayı kirlilik oluyor yangın çıktığı oluyor”

“Ruhsatsız yapılaşmalar oluyor (K5)”

“Ayder eskiden çok güzel bir yaylaydı fakat şuan sadece Ayder yaylasının üst noktaları eski Ayder’i andırmaktadır (K6)”

“Çarpık yapılaşma oldu eski yeşillik güzellik kalmadı (K8)”

“Turizm çok çarpık bir yapılaşmayı beraberinde getirdi. Her yer otel kocaman binalar yapıldı (K11)”

“Yolun kenarında bütün tesisler üç katlı dört katlı beş katlı sur şeklinde dizilmeye başladı yavaş yavaş aşağı doğru iniyor (K7)”

“Yani şuraya baktığımızda eski Ayder var mı? Yok. Çünkü Ayder değişti. Eski Ayder fotoğraflarına bakınca ne demek isteğimi görürsünüz (K14)”

“Ayder de doğal güzellik tahrip olmaktadır. Aşırı yapılaşma ve kirlilik mevcuttur (K10)”

Altvapı

Katılımcıların; Ayder’in artan ziyaretçi yoğunluğu ve ilgi nedeni ile hızla ve aşırı derecede betonlaştığı, çarpık yapılaşmanın arttığı, denetimlerin yeterli olmadığı, yerel halk kendi arazilerine yeni bir ev yapma veya var olanı tadilat etmek için zorluklar yaşarken ticari işletmelerin özellikle kış döneminde eklentilerle büyüdükleri, özgün mimari dokunun yok olmaya yüz tuttuğu konularına ilişkin vurguları öne çıkmaktadır.

“Kanalizasyon için arıtma tesisi yok (K1, K12)”

“Kanalizasyon sorunu var arıtma tesisi yapılmalıdır (K6, K11, K14)”

“Arıtma yok dere çok kötü durumda yerel yönetim hiç ilgilenmiyor (K)”

“Turizm için alt yapı uygun değil (K5, K7, K8, K18).”

“Bu alt yapı yol sıkıntısı ve otopark sorunu varken kış turizmi yapamayız (K10, K2).”

“Teleferik çok istiyoruz gelsin ama bu alt yapı ile yapamayız (K3)”

“Ayder de ki alt yapı kötü bir durumda kanalizasyon hattı var diyorlar bende bilmiyorum bağlı diye düşünüyorum (K11), ”

“Aynı zamanda internet alt yapısı da oldukça zayıf bir durumdadır (K4)”

“Ayder yaylasının alt yapısının turizm için yeterli değil (K9, K13, K16, K17).”

“Burada gelen insanlara yetecek temiz su bile bulunmayacak. O kadar çok insan geliyor ki, günde 4000-5000 insan geliyor buraya, her birinin sadece bir defa tualete gittiğini düşünün..! Nereye gidecek? Alt yapı yok burada, derelerden fosseptik kokuları geliyor artık, sular sapsarı akıyor. Müşteriler sorunca bir şey diyemiyoruz (K15).”

Flora & Fauna

Katılımcılar; Ayder’de bitki örtüsünün ve yaban hayatının tahrip olmaya başladığı, geçmişe nazaran olumsuz anlamda etkilerin görülmeye başladığı hususlarına vurgu yapmışlardır. Özellikle o bölgenin geçmişini de bilen yerel işletmeciler, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ve yerel rehberler tarafından bu olumsuzluklar daha net bir şekilde dile getirilmektedir.

“Bitkiler tahrip oluyor (K2)”

“Arılar kendi kendine ölmeye başlıyor (K3)”

“Doğadaki bitkiler hep tahrip oluyor (K4)”

“Fırtına vadisinde çakıl çıkarılıyor (K6, K10)”

“Düzensiz piknik yapıyorlar düzensiz ateş yakıyorlar çimleri bozuyorlar (K12)”

“Eskiden çimenlere bastırmazlardı korucular şimdi çimen bile yok”

“Çevre ve doğa tahribatı olmaktadır (K1, K5, K7, K8, K9, K13, K17, K18)”

“Doğa tahrip oldu eskisi gibi değil meyve toplayamıyoruz eskiden daha çoktu (K14)”

“Hayvanların olumsuz yönde etkilendi (K11)”

“Burada oturur karşıdan geçen ayıları geyikleri izlerdik. Kuşlar çok güzel öterdi yankılanırdı buralarda, şimdi kuş sesini duymuyoruz. Horoz sesi bile yok artık (K15)”

“Eskiden burada dereden balık tutardık. Şimdi yasak zaten balıkta yok derede (K16)”

4.2.1.2. Sosyo-Kültürel Etki Boyutu İle İlgili Mülakat Bulguları

Katılımcıların, Ayder yaylasındaki turizm faaliyetlerinin artması ile ortaya çıkan sosyo-kültürel etkileşim hakkında verdikleri yanıtlar; Yerel Mutfak (Gastronomi), Yaşam Tarzı & Kültür, Turist – Yerel Halk İlişkileri (Etkileşim) temaları ile gruplandırılmıştır. Söz konusu temalar ve katılımcılar ile mülakatlarında önce çıkan vurgular; aşağıda belirtilmiştir.

Yerel Mutfak (Gastronomi)

Katılımcılar; Ayder’de hizmet veren işletmelerin menülerinde yöresel lezzetlere az yer vermediklerini; yerelden gıda ürünleri tedariki yapmadıklarını, yerel ürün diye satılan bal-tereyağı vb. ürünlerin başka şehirlerden getirilip satıldığı öne çıkarken bazı işletmecilerin bunun nedenleri olarak yörede hayvancılık ve yöresel ürün yetiştiriciliğinin yetersiz olduğu, pahalı olduğu veya üreticilerine güven duymadıklarını ifade etmektedir.

“Ayder yaylasında ki otellerin bir kısmı yöresel yemekleri yansıtırken bir kısmı yansıtmamaktadır (K5)”

“Yöreye özgü ürünlerin Ayder yaylasında ki bütün işletmelerde kullanılması gerekir. Ama çoğu işletme kullanmıyor. Zaten yöresel üründe kalmadı (K6)”

“Ayder’e özgü olan bir çok bal ve tereyağı vb. organik ürünlerinin kullanımı çok az, ekonomik rant için Trabzon vb. dışarı yerlerden almaktadırlar (K7)”

“Dışarıdan gelen bal, yağ vb. ürünlerin birçoğu Ayder yaylasının adıyla satış yapılmaktadır (K15)”

“Süt ürünlerinde hazır süt tedarikçi firma sebze meyve tedarikçi firma meşrubat içecekler tedarikçi firmadan alıyoruz. Marul maydanoz nane gibi sebzeleri bahçeden kendimiz yetiştiriyoruz. Reçel, marmelat, yumurta tedarikçi firmalardan karşılanıyor (K11)”

“Başka balları Ayder balı diye satıyorlar (K8)”

“Eski Ayder balı da kalmadı. Burada üretilen balda organik değil. Arılar çöplerden karpuzdan üzümden bal çiçekten çamdan bal alırdı eskiden. Kahvaltıda müşteriler arılardan kahvaltı yapamıyor (K1)”

“Otellerin kullandığı süt ve bal ürünleri hepsi dışarıdan gelmektedir (K2)”

“Bal ve süt ürünleri tedarikçi firmalardan sağlanmaktadır (K3)”

“Et ve süt ürünleri meyveler hepsi dışarıdan tedarikçi firmalardan alınmaktadır (K4)”

“Yöresel yemek kültürünü en iyi şekilde yansıtılması gerekmektedir (K9)”

“Ayder Organik balı diye dışarıdan getirilen ballar satılmaktadır. Kahvaltılarda paket bal ve tereyağı kullanılmaktadır (K10)”

“Trabzon’dan gelen tereyağı Ayder tereyağı diye satılmaktadır (K16)”

“Yemeklerde kullanılan yağın yerelden temin edilmesi gerekirken lezzeti ve kalitesi daha yüksek olması gerekirken mutfaklarda hep Trabzon yağı kullanılmaktadır (K13)”

“Süt ürünleri ve meyve çay ürünleri dışarıdan tedarikçilerden alınmaktadır. Çoğu ürün pahalı ve yerel tedarikçilere güvenemiyorum (K12)”

“Bütün ürünler dışarıdan geliyor Ayder ürünü diye satışı yapılıyor (K17)”

“Ayder balı Sadece isim bence (K18)”

“Ama bu niye bana her gün biri yayladan kaymak getirse yoğurt getirse peynir getirse alırım ama şuan yaylacılık da yok, bunu karşılayacak hayvan da yok (K14)”

Yaşam Tarzı (Kültür)

Katılımcılar; Ayder’de yaylacılığın ve yayla kültürüne göre geçmişte sürdürülen hayatın son yıllarda yok olmaya başladığına vurgu yaparken; çoğunluğu duydukları özlemi ve bundan rahatsızlığını dile getirmektedir. Bazı katılımcılar da eskiye göre daha az çalışmanın kendilerine yaşam rahatlığı sağladığını belirtmektedir. Bazı işletmeciler de yerel kültürü, gelen ziyaretçilerin beğeneceği ürünler şeklinde sunduklarına vurgu yapmaktadır.

“Eskiden horan vururduk, gündüz ot biçer akşamları horan vururduk, kültür kalktı yerini kafeler turistler aldı (K18)”

“Eskisi gibi hayvancılık kalmadı. Eskiden inek çok olurdu herkes gurbete artık hayvan bakan yok. Hala hayvanına bakan üç beş aile kaldı (K13)”

“Eskiden çalışmaktan komşu gezmesine vakit bulamazdık şimdi daha iyi oldu (K12)”

“Eskiden Ayder’de eski evler vardı her şey değişti. Komşuluk falan kalmadı (K11)”

“Hayvancılık arıcılık olmadığı için burada üretilen ürünler kalmadı. Olanlar da oldukça pahalı bir durumdadır (K5)”

“Eskiden Ayder yaylasına gelen yabancılar garipsenirdi şimdi bizi garipsiyorlar (K3)”

“Rize sahildeki insanlar Ayder’i içilecek. Silah kullanacak yer sanıyorlar sahil halkı kavga çıkarıyor rahatsız ediyorlar (K1)”

“20 Ağustostan sonra (hoduç zamanı) sabahlara kadar horonumuz vardı ama eskide kaldı şuan unutuldu. Hoduç zamanı buralar çok güzel olurdu. Gündüz ot biçer akşamları kadınlar ahırlarda horon vururduk. Erkekler giremezdi. Aşağı ve orta mahallenin erkekleri buraya gelemezdi. Şimdi hiç biri kalmadı (K2)”

“Eskiden nasıl yük taşınır vb. çevre şartlarını yeni nesiller bilmiyor. Yayla kültürümüz artık yaşanmıyor (K8)”

“Eskinden insanlar hayvanlarını burada otlatmaktaydı. Şimdi turizmle beraber onlarda kalmadı. “Turizm gelmesiyle birlikte, hayvanları kaldırım koku yapıyor diye yasak geldi (K14)”

“Yayla halkı yok sayılıyor ve sayıları iyice azılıyor bütün evler turizm tesisi oluyor Kaplıcalarda hamam kısmında eksiklikler var. Kültürel açıdan Osmanlı kültürünü yansıtmamaktadır (K10)”

“Yaylacılık oldukça azaldı ve Ayder’in üst kısımlarına çıkmaktadır. Hayvancılık tamamen bitmiş durumda organik ürün üretimi yapamıyoruz (K15)”

“Yöresel müziklerimiz tanıtımlarımızı yapmaktayız. Yerel kültür animasyonunu yapıyoruz. Şive taklitleri yapıyoruz herkes pankartlarımız ile resim çekiniyor (K4)”

“Karadeniz bölgesinde var zaten birlik beraberlik sıkıntısı bir araya gelip bir şeyler yapamıyoruz. Örnek mesela burada Laz Hemşin ayrımı vardır (K17)”

“Mesela ben çok eskiden 3- 4 yıl önce akşamları 11-12’de saatlerinde çıkardık eve giderken bir tur atardık, bakardık herkes bir branda örtmüş o kadar bir örtü örtmüş sebzenin meyvenin üzerine hırsızlıktan kimse korkmazdı ama şimdi öyle değil herkes kilitliyor (K16)”

“Sosyal yapıda bir yozlaşma ortaya çıktı. Mesela horon buralarda oynanıyor ama asıl hareketleriyle asıl koordinatlarıyla değil de turizme göre yapılıyor (K7)”

Turist -Yerel Halk İlişkileri

Katılımcılar; Ayder’e gelen ziyaretçilerin yerel halkın özel hayatına/mahremiyetine dikkat etmediğini hatta saygısızlık denilecek söz/tutum/davranışlar sergilediğini, bu durumun yerel halkın turiste, turistin de yerel halka bakışını olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Bazı katılımcılar da kendi yaşam alanlarında kendilerini ‘yabancı’ gibi hissettiklerini vurgulamışlardır.

“Bugün aşağıda teyzelerle konuştum. Kendi yaylamda rahat değilim diyor. Yayla başkasının oldu benim yaylam değil. Artık burası bizim değil artık diyor (K18)”

“Otobüsten inenler habersiz gelip evimizin fotoğrafını çekmeye çalışıyorlar hiç müsaade istemiyorlar. Çamaşır yıkarken gelip fotoğrafımı çekiyor yapma deyince ben senin doğal halini görüntülemek istiyorum diyor. Ben istemiyorum. Evimizin içine izinsiz girmeye çalışıyorlar (K16)”

“Turizm gelişti ama kimse bize bir şey sormadı (K11, K13)”

“Yolunu kaybeden turistler çok fazla ve kalabalık oluyor (K17)”

“Turizmden sonra kötü alışkanlıklar arttı eskisi gibi değil (K2, K14)”

“Hele hiç sormadan fotoğraf çekiyorlar (K3)”

“Turistlerin yerel halkı aşağılayıcı küçük görmesi bizi çok rahatsız ediyor (K4, K12)”

“Kalabalık olması bizi rahatsız ediyor kültür gitti eski tadı kalmadı (K15)”

“İnsanlar şey zannediyor tamam buraya gezmeye geldik para verdik geldik bizi de satın aldı gibi düşünüyorlar (K1)”

4.2.1.3. Ekonomik Etki Boyutu İle İlgili Mülakat Bulguları

Katılımcıların, Ayder yaylasındaki turizm faaliyetlerinin artması ile ortaya çıkan ekonomik etkileşime ilişkin yanıtları; Turistik Etki, Yasal (Mevzuat) Durum ve İstihdam temaları ile gruplandırılmıştır. Söz konusu temalar ve katılımcılar ile mülakatlarında önce çıkan vurgular; aşağıda belirtilmiştir.

Turistik Etki

Katılımcılar genel olarak Ayder’de turistik yoğunluğun artması ile birlikte hayat pahalılığının da arttığını, doğal-kültürel ve sosyal yapıda bozulmaların olduğu, plansız/kontrolsüz genişlemenin tüm paydaşlar üzerinde olumsuz etkilerinin olumlu etkilerinden fazla olduğunu ifade etmektedir. Bazı katılımcılar da turizm ile birlikte belli kesimlerin refahını artırdığını, planlı bazı ilave destek ve yatırımlarla birlikte turizmin olumlu katkılarının daha fazla öne çıkacağına vurgu yapmaktadır.

“Yatırımcıların çoğu Ayder dışından Turizm plansız büyümektedir. Yani şunu diyebiliyoruz bir kapasite sınırlamasının olması gerekiyor (K6)”

“Geneline bakılınca evet güzel bir tabiat var ama o tabiatı değerlendirecek gerçekten bizim memleketimizde insan yok. Ayder’in doğasını ve çevresini turizm kirletti. Turizm olan bir yerde yapıların doğaya uygun bir şekilde yapılması gerekmektedir (K11)”

“Konaklama tesisinde sıkıntılar var. Tesislerin yetersiz ve düzensiz olduğu gibi şikâyetler alıyoruz (K5)”

“Acenteler potansiyeli karşılamıyor. Turlar geliyor yaylaları gezmeden gidiyorlar. Kültür turları yapmayı denediler ama yeterli yoğunluğu bulamadıkları için bıraktılar. Rehberlik tanıtım bürosu yok kendi imkânlarımızla çevreyi anlatıyoruz (K17)”

“Ayder de turizm danışma merkezi yok fiyatlar oldukça tutarsız. Kontrol edecek bir idare maalesef yok. Alım gücümüz düştü turizmle beraber buradaki ürünler turizmin gelmesiyle beraber pahalandı (K13)”

“Turizm açısından Ayder yayla değil. Büyük bir hata! İnsanlar soruyor yaylalar nerede? Yukarıda diyoruz. Biz yukarıda deyince, Ayder yayla değil mi diyorlar. Ayder Yayla değil turizm merkezi oldu. Yayla demek bu mu? Binalar evler arabalar marketler cep telefonu internet, yayla demek bu olmamalı. Yayla demek biraz daha sınır telefonunuzun çekmemesi demek Facebooktan yer bildirimi yapamamamız gerekiyor. Market bina araba yerine biraz daha koyun keçi inek görebilmek gerek (K15)”

“Yılbaşında kar festivalinde bütün oteller ful oluyor. Yaz sezonunda ki fiyatları aynı oluyor. Kışın sadece sabah kahvaltısı veriyoruz. Ramazan aylarında alkol verilmiyor. Turizm de dini durumlar öne geçmektedir (K2)”

“Ayder’deki çoğu işletmeci yeterince turizm bilgisine sahip değildir. Dernek var ama birlik beraberlik yoktur. Bölgede gücü yetecek bir işletme olmadığı için insanlar bireysel çabaları bir şey yapamıyorlar (K10)”

“Ayder yaylasına giriş çıkış konusundaki ücretlendirme fiş kesme uygulamasında gelen misafirler sıkıntı çıkarmamaktadır (K7)”

“Başka bölgede rehber olan insanlar burayı da tanıtmaya çalışıyor bu hoş bir durum değildir. Yüksek yaylaları gezdiriyoruz, çadır kampları vb. aktiviteler uyguluyoruz. Minik jeneratör ile telefon şarj ediyoruz. Yabani hayvanlarla karşı karşıya kalıyoruz bu durumdan dolayı ön bilgilendirme yapıyoruz. Milli parklarında yabani hayvanlar hakkında yeterli bir bilgilendirme yok (K18)”

“10 yıl öncesinde birçok ülkeden misafir gelirken şuanda daha çok orta doğu Arap müşteriler yerel turistler ziyaretimize gelmektedir. Ayder herhangi bir pazarlama kanalına ihtiyacı yok zaten gelen taleplerin karşısında Ayder yaylasındaki tesisler yetersiz kalmaktadır. Mesela kaplıca tesisi yeterli değildir ve gelen turistler kaplıcadan yeteri oranda faydalanamamaktadır. Tesisin kalitesi çok iyi değildir (K12)”

“Üç ay sezon mantığını beğenmiyorum ben her ay çalışıyorum ve işimi yapıyorum. Sektör de aktif olup çaba gösterdikçe iş yapmaya ve para kazanmaya devam ediyorum. Sezonun kısalığı nedeniyle yatırımların geri dönüşümleri çok uzun zaman alıyor (K3)”

“Ayder turizm merkezi olamamış, köy kalamamış ortada kalmıştır. Çok küçük kapasiteye sahip tesisler vardır. Her geçen yıl yenisi yapılmaktadır. Fuarlarda turizmi temsil edecek kaliteli tesisler, yapılaşmalar Ayder’de yoktur. Teleferik yapılırsa, Helisik yapılırsa, kayak merkezi yapılırsa mutlaka çok süper olur. Bunlara uygundur bu bölge (K16)”

“Buraya ne için geldiklerini bilmiyorlar. Ayder çok çok kulaklarına aşına oldukları ve görmek istediklerini söylüyorlar ve herhangi bir bilgileri yok geldiklerinde ilk sordukları şeyde burada biz ne yapabiliriz? Gördüğüm tek bir şey gelecekler

konaklayacaklar iki üç tane resim çekecekler yemekleri iyi mi konakladılar mı gidiyorlar mı gittiler bu. Öyle aman Ayder de şuraya gidelim buraya gidelim öyle bir durum yok. Acentelerin olduğu bu gezi işlerini yaptığı buradaki turistlerinizi yönlendireceğiniz veya pazarlarken ona göre pazarlayacağınız bir sistem yok. Burada turizm sabah saat 8, 9 gibi gelip veya otellerde kalanlar sabahleyin 7 gibi çıkıp yalnızca Gelintülü Şelalesi'nde bir fotoğraf çekip bir düdük çalıp geri dönüş şekline dönmüş (K14)”

“Yüzde seksen bir günlük konaklama yüzde onluk on beşlik kısmı üç günlük konaklamalar dördüncü güne geçmiyor. Kalan kısmı da bir haftalık dağ yürüyüşü gruplarda onlarda en fazla işte yüzde beş civarındadır. İşletme olarak bir araya gelip veya bir resmi kuruluşun veya bir sivil toplum kuruluşunun bu yönde bir çabası yok (K4)”

“Ayder deki sistem, oteller bu kadar filizlenmeden önce, evler kiralıktı yani çoğunluk teyze işte biz buraya geldik konaklamakta istiyoruz varsa bir odan bize verir misin derken öyle bir konaklama başladı. Turizm sayesinde millet karnını doyurdu (K1)”

“İstanbul'dan çıkmış geziye geliyor neden sadece Ayder'de 7 gün kalasın ki? Bunun Uzungöl'ünü de, Artvin'i de, Trabzon'u, Rize merkezide görmek istiyor. Gününbirlik turlar ile gelenler bölgeyi tanımıyorlar ve getirisi düşük daha fazla kalan kişiler daha yüksek gelir sağlıyorlar. Erken gidenlerin kalmaları için fotoğrafçılık, trekking vb. aktivitelerle kalış sürelerini uzatılabilir (K9)”

“Ayder yaylasına gelen turistlere öncelikle çevre, sosyo-kültürel yapıyı koruma konusunda eğitimler verilebilir (K8)”

Yasal (Mevzuat) Durum

Katılımcılar, Ayder'in turizm merkezi, milli park statüsünde olması vb. durumların getirdiği yasal düzenleme ve gerekliliklerin özellikle yerel halkın hayatında bazı zorlukları da beraberinde getirdiğine, bunların çözümüne olan ihtiyaca dikkat çekmektedirler. Ayrıca, yapılacak denetim ve kontroller ile mevzuata aykırı yapılaşmaların da önüne geçilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

“Ayder Yayla değil turizm merkezi oldu. Ayder'in sit alanı ilan etmesinden vatandaş mağdur oldu. 300 metre kare altına imar vermiyorlar (K15)”

“Yasal izin olmadığı zaman çarpık yapılaşma oluyor. Yaz sezonunda inşaat yasak kış aylarında yapılıyor. İnşaat olan yerlere inşaat yaptık (K11)”

“Sit alanı ilan edildikten sonra yerel halk önemli sorunlar yaşanmaktadır (K2, K3, K4, K5, K6, K8, K9, K12, K14, K17, K18)”

“Yerel halkın tapulu yeri olmasına rağmen kendi yerine ev yapamamaktadır. Bu nedenle kaçak bina yapmaktadır Sonucunda çarpık yapılaşma ortaya çıkmaktadır (K16)”

“İmar izini yok o nedenle devlet gelmeden ben evimi yapayım mantığıyla hareket ediliyor. Bu yüzden çarpık yapılaşmalar meydana geliyor (K1, K7, K10, K13)”

İstihdam

Katılımcılar genel olarak turizmin Ayder’de yeni işler ve yeni istihdam olanakları sunduğu, bu istihdamın yerelden olduğu kadar dışarıdan da karşılandığını, istihdamın niteliğinde sorunlar olduğunu ifade etmektedir.

“Çalışanlar yabancı. Yurt dışından gelen masörler de çalışmaktadır (K2, K15)”

“Yayladaki kaplıcalarda yurt dışından gelenlerin çalıştırılması nedeniyle ücretlendirme normal fiyatın iki katı uygulanmaktadır (K10)”

“Ayder’li olmayan işletmeciler var (K13)”

“Sezon kısa. İşletmeler kaliteli eleman bulamıyorlar (K4, K14) ”

“Ev hanımlarına turizm eğitimi verdik (K5, K9)”

“Çalışanlara eğitim verilmelidir (K3, K18)”

“Kalifiye personel sıkıntısı bulma sıkıntısı yaşıyoruz (K1, K11)”

“İstihdam olanakları artıyor ama turizm bilgisine sahip otel işletmecisi sayısı oldukça düşük bir sayıda (K17)”

“Turizmle beraber yeni iş imkânları da oluştu. İstihdam oranını artırdı (K8)”

“Bizden elaman kimse yok dışarıdan adam getiriyorlar (K16)”

“Kadınların iş hayatına katılımını artırdı (K6, K7, K12)”

4.2.2. Katılımcı Gözlem Bulguları

Bu bölümde; araştırmacının Ayder’de katılımcı gözlem sonuçlarına dayalı olarak, yayla turizminin doğal çevre üzerine etkileri, sosyo-kültürel yapı üzerine etkileri ve ekonomik etkileri ile ilgili bulguları verilmiştir.

4.2.2.1. Çevresel Etki Boyutu İle İlgili Katılımcı Gözlem Bulguları

Doğal çevre ile ilgili katılımcı gözlemler araştırmacı tarafından yapılmıştır. Ayder yaylasında turizm faaliyetlerinin doğal çevre üzerine etkileri ile ilgili gözlemlerden elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir;

- Araştırma alanı Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde olmasına rağmen herhangi bir taşıma kapasitesi çalışmasının yapılmadığı gözlemlenmektedir. Bu durum yaylada aşırı kalabalığın oluşmasına ve buna bağlı olarak yaylanın doğal eko sisteminin bozulmasına neden olmaktadır.
- Aşırı ve çarpık yapılaşmanın yaylanın doğal peyzajını bozmaktadır. Yapılaşmanın özellikle 1990 yılı sonrasında yaylanın doğal mimarisine uygun olmadığı, bu bağlamda yapı kütlelerinin doğal mimariden çok daha büyük olduğu, yapıların dış cephe iç cephelerinin ahşap kaplama zorunluluğu getirilmesine bağlı olarak ahşap ile kaplandığı ancak yapılan bu işlemlerde bir yeknesaklığın oluşmadığı ve özgün, yerel yayla mimarisi ile aralarında uyumsuzlukların olduğu bir kısım yapının kargir betonarme yapılar olduğu ve Ayder yaylasındaki yerel mimari incelendiğinde altta duvarları taştan yapılmış ve genellikle ahır olarak kullanılan yarım veya bir katın üzerine tamamen ahşaptan yapılmış genellikle 1 veya 2 odalı evler olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 13).

Şekil 13. Yerel (Özgün) Ayder Evleri (Araştırmacı Arşivi)

- Ayder yaylasında kaplıca nedeniyle yapılan ve yörenin en eski otelleri olan iki yapı gezilmiş ve işletme sahipleri ile görüşülmüştür. Yapıların tamamen ahşap

olduğu ve odalarda banyo ve tuvaletlerin bulunmadığı gözlenmiştir. Tuvaletlerin ve mutfakların ortak kullanıldığı günümüz apart otellerine benzer bir yapıda işletilen tesiste banyonun neden olmadığı sorulduğunda bu tesise gelenlerin kaplıcada banyo yapmak için geldiğini bu nedenle banyo talebinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda yaylanın ilk otelleri olan bu tesisler ile mevcut konaklama tesislerinin uyumlu olmadığı görülmektedir.

- Doğal çevre üzerine en önemli baskının katı ve biyolojik atıklar oluşturmaktadır. Yaklaşık 3500 toplam yatak kapasitesinin bulunduğu konaklama işletmelerinin hiç birinde arıtma tesisinin olmadığı, atıkların fosseptik çukurlarına aktığı, gün içerisindeki yoğun kullanıma bağlı olarak fosseptikteki suların taşarak derelere karıştığı, derenin renginin değiştiği köpüklerin oluştuğu ve ağır bir koku etrafa yayıldığı, ziyaretçiler ve işletmelerin durumdan çok rahatsız olduğu gözlenmiştir (Şekil 14).

Şekil 14. Dere Kirliliği (Araştırmacı Arşivi)

- Tesislerde bir dönem doğaya zararı daha az olan sabunların kullanılması çabası olmuşsa da, kontrolsüz bir şekilde deterjan kullanımı yapılmakta ve bu deterjanlar arıtılmadan doğaya zarar verecek düzeyde salınmaktadır.
- Yayla havasının korunması için herhangi bir önlem alınmamakta, isteyen istediği gibi gezip havayı kirleten ateş ve mangal yakabilmektedir.
- Isınma için odun veya kömür kullanılmaktadır.

- Tesislerin kış turizmi kapsamında kullanımı durumunda önemli ölçüde çevre kirliliğine neden olabilmektedir.
- Yoğun araç trafiğine bağlı olarak egzoz ve gürültü kirliliği oluşmaktadır.
- Kontrolsüz bir şekilde yaylanın kullanımı (piknik, eğlence horon vb.) flora ve fauna üzerine olumsuz etkileri olmaktadır.
- Ziyaretçilerin bilinçsizliği nedeniyle yaylada ve su kenarlarında katı atıkların (poşet, ambalaj vb.) olduğu gözlemlenmektedir. Bazı duyarlı halk ve işletme sahiplerinin zaman zaman temizlik yaptığı gözlenmesine rağmen genel anlamda bir bilincin ve örgütlenmenin olmadığı görülmektedir.
- Kaplıcanın atık suyunun doğrudan dereye bırakıldığı sıcak ve kirli olan bu suyun dere ekosistemini bozduğu, Ayder'den geçtikten sonra Fırtına Deresi'nin bulanık ve sarı aktığı gözlemlenmektedir. Özellikle bu durum Tar Deresi ile birleştiği yerde net bir şekilde görülmektedir.
- Gelişi güzel yol kenarlarında kurulan satış birimleri yer yer görsel kirliliğe neden olmaktadır.
- Ziyaretçilere yönelik çevre bilinci ve doğa koruma ile ilgili yeterli çalışma bilgilendirme levhaları afiş, broşür vb. yapılmamaktadır.
- Çevreyi kirleten kişi veya kuruluşlara yönelik yerel yaptırım mekanizmaları işletilmemektedir.
- Yabani hayvanlarla karşılaşılması durumunda ziyaretçilerin nasıl davranması gerektiği hususunda yeterli ve doğru bilgilendirme yapılmamaktadır,
- Araçların yol kenarlarına gelişi güzel park etmesi, buna bağlı olarak da devamlı olarak trafiğin sıkışması, insanların yaylalara seyahat etmesindeki temel güdü doğa ile iç içe olmak, sakinlik ve dinginlik olmasına karşın, yaylanın özellikle hafta sonları büyük şehirlerden daha yoğun bir araç trafiğinin olduğu, trafiğin tıkanıdığı zamanlarda 1-2 saat açılmadığı ambulans ve kolluk kuvvetlerinin dahi ilerleyemediği ve trafikte tıkanıp kaldığı ve konukların bu duruma tepki gösterdiği görülmektedir (Şekil 15),

Şekil 15. Ayder Yaylasında Trafik Yoğunluğu (Araştırmacı Arşivi)

- Eski yayla evlerinin hepsinin önünde küçük bir bahçe bulunmakta ve işlenmektedir. Yoğun ziyaretçi talebi sonrası kurulan tesislerin bahçelerinin olmadığı olanların ise herhangi bir şekilde işlemediği bu bağlamda daha önceden yetiştirilen birçok tarımsal üretimin yaylacılık faaliyetleri için gelenler tarafından yapıldığı yani yaylanın orijinal peyzajının değiştiği gözlenmiştir.
- Ziyaretçilerden ekonomik olarak faydalanan yani gelir elde edenlerin, yerel halka (yaylacılara) göre çevre duyarlılığının daha az olduğu, daha önce yaylacılık yapan ancak gelişen turizm talebine bağlı olarak evini tesise dönüştürenlerinde, işletmeci olanlara göre çevre duyarlılığının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.
-

4.2.2.2. Sosyo-Kültürel Etki Boyutu İle İlgili Katılımcı Gözlem Bulguları

Ayder yaylasında turizm faaliyetlerinin sosyo-kültürel yapı üzerine etkileri ile ilgili katılımcı gözlemlerden elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir;

- Yoğun turizm talebi öncesindeki yayla yaşantısı ile günümüz yayla yaşantısının tamamen değiştiği, yaylada yaylacılık yapanların yabancılaştığı,
- Yaylada yöresel ürünlerin satışını yapan yerlerde orijinal yöre ürününün oranının çok az olduğu, özellikle yaylacı bayanların ve/veya civar köylerdeki

bayanların yaptıkları çorap vb. el işi ürünlerin ticari kaygılarla ucuz ve kalitesiz malzemelerden yapıldığı,

- Restoranlarda sunulan yiyeceklerin ham maddelerinin Ayder ve Rize dışından genellikle Erzurum, Samsun ve Trabzon'dan tedarik edildiği,
- Yörede özgün sosyo-kültürel öğelerin yiyecek, el sanatları, hediyelik eşya, bal vb. ucuz kalitesiz üretilmesine neden olduğu, özellikle satışı yapılan ve kahvaltıda konuklara sunulan balların büyük bir kısmının dışarıdan geldiği özellikle Gürcistan'dan getirildiği,
- Ürünlerin satışları yapılırken tamamen yerel üretim şeklinde sunulmakta ve piyasanın değerinin üzerinde bedeller ile satış yapılmaktadır. Yani kültürün ticarileştiği ve yozlaştığı,
- Genellikle yerel halk ve tesislerde çalışan bayanların yerel kıyafetler giymeye özen gösterdiği özellikle yerel baş bağlama şeklinin genellikle kullanıldığı, ancak kot pantolon ve tişört üzerine bağlandığı, her ne kadar tam olarak yöresel kıyafetin giyilmemesine rağmen yöreye has baş bağlama şeklinin kullanılması turistlerinde ilgisini çektiği, kadınların ve kız çocuklarının çoğunun bu ürünleri aldığı ve başlarına bağladığı,
- Yayladaki aşırı ticarileşmeye bağlı olarak bir kısım lokanta ve yöresel ürün satan dükkânların misafirlere karşı tutumlarının oldukça kaba ve sert olduğu, az pişmiş, soğuk vb. müşteri şikâyetleri karşısında oldukça kaba ve misafirlere karşı saldırıların olduğu, burası bizim siz yabancısınız tavrıyla misafirler üzerinde psikolojik baskı ve yıldırma çabalarının olduğu,
- Bir kısım konaklama, yeme-içme tesisi ve yöresel ürün ve hediyelik eşya yapan dükkânların standart bir fiyat politikalarının bulunmadığı, kişiye veya gruba göre farklı günlerde farklı fiyat söyleme gibi durumların olduğu,
- Yaylalar ile ticari faaliyette bulunan işletme sahip yönetici ve çalışanlarının birbirlerini tanımadığı aşırı ticari faaliyetler ve yoğun talep nedeniyle yaylada kültürel faaliyetlerin ve komşu ilişkilerinin ortadan kalktığı,
- Yaylanın geleneksel yaşantısının değiştiği, geleneksel yayla etkinliklerinin artık yapılmadığı, özellikle Ağustos ayı sonlarında yapılan hoduç gündüzleri ot biçme ve akşamları horon oynama (horon vurma) etkinliklerinin artık yapılamadığı,

- Turistler ile yayla sakinleri arasında uyumsuzlukların olduğu, özellikle ziyaretçilerin sınırsız istek ve taleplerini özgürce gerçekleştirmek istemeleri (izinsiz fotoğraf veya video çekimi, evlere izinsiz girmek istenmesi vb.) yayla sakinlerini rahatsız ettiği ve tartışmalara neden olduğu,
- Yerel halkın dini vecibelerini yerine getirme ile ilgili herhangi bir olumsuzluk görülmediği, ancak Ayder kaplıcası soyunma-giyinme odasında (erkekler bölümü) yabancı konukların rahat üst değiştirmeleri (çıplak) nedeniyle sakallı yaşlılar tarafından yabancı turistlere tepki gösterdiği, yabancı turistlerin tepki karşısında gerek söylenenleri anlamadıkları, olayın taraflarına durum izah edildiğinde yerel halk “turistte olsa benim inancıma saygısızlık yapamaz” şeklinde tepki gösterdiği, turistlerin ise bilmediklerini ifade ederek, tepkiyi anlamsız olarak değerlendirdikleri,
- İşletme çalışanları ve yöneticilerinin yanlış tutum ve davranışlarının neden olduğu asayiş olaylarının olduğu, özellikle kalite ve farklı fiyat uygulamalarına bağlı olarak misafir şikâyetlerine karşı bazı işletme sahipleri ve çalışanlarının kavgacı bir tutum ortaya koydukları “biz buranın sahibiyiz siz kim oluyorsunuz burada biz ne dersek o olur” şeklinde sözler sarf ettikleri, eğitim ve kültürel yetersizlikler nedeniyle bu şekilde bazı tesislerde genel olarak sorunların yaşandığı, komşusu olan tesislerin de bu durumdan rahatsız olduğu ve müşteriler lehine olayları çözmeye çalıştığı,
- Aşırı kalabalığın yaylanın kültürel kimliğine zarar verdiği ve yerel halkın olumsuz yönde etkilendiği,
- Turizm hareketliliğinin artmasıyla birlikte yaylanın özgün sosyo-kültürel yapısının değiştiği ve bu değişimden turizm faaliyetlerinden gelir elde edemeyen yerel yayla sakinlerinin son derece olumsuz yönde etkilendiği; diğer taraftan ekonomik olarak gelir elde edelerin bu değişimi fark etmediği ve/veya fark etmek istemediği gözlemlenmiştir.
-

4.2.2.3. Ekonomik Etki Boyutu İle İlgili Katılımcı Gözlem Bulguları

Ayder yaylasında turizm faaliyetlerinin ekonomik yapı üzerine etkileri ile ilgili katılımcı gözlemlerden elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir;

- Ayder yaylasında turizm talebindeki artışa bağlı olarak özellikle yerli seyahat acentelerinin yöreye olan ilgisini artırdığı, beraberinde plansız bir tesisleşme hareketinin yaşanmasına neden olduğu, başlangıçta yerel halkın evlerini pansiyona çevirmesiyle birlikte turizm gelirlerinden yerel halkın da pay aldığı, acentelerin bölge turu için getirdiği müşterilerini konaklatabilmek için yerel nitelikteki konaklama yerleri dışında, daha büyük ölçekli tesislerin yapımında dış yatırımcıların Ayder yaylasında tesisleştiği, artan talep beraberinde yeni dış yatırımcıları çekmeye devam ettiği, bu durumun da yerel halkın turizm gelirlerinden yeterince pay alamaması sunucunu ortaya çıkardığı,
- Turizm talebindeki artış bakkal, market ve manavda satılan temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının artmasına ve yerel halkın alım gücünün düşmesine neden olduğu,
- Yaylada konaklama yiyecek içecek işletmelerinde sunulan gastronomi ürünlerinin çoğunluğunun dışardan tedarik edildiği,
- Turist sayısındaki hızlı artışa rağmen yerel istihdamın artmadığı sadece işletme sahibi olan yayla sakinlerinin gelirlerinde ve istihdamına katkı sağladığı, küçük aile işletmesi olarak hizmet veren tesislerde genel olarak aile bireylerinin çalıştığı,
- Büyük kapasiteli ve dışardan yatırımcıların çalıştırdığı işletmelerde çalışanların dışardan geldiği özellikle düşük profilli işlerde 2018 yılı öncesinde daha çok Gürcistan'dan gelen yabancı iş görenlerin çalıştığı, sonrasında ise Orta Doğu'dan gelen yabancı turistlerin sayısının artmasına bağlı olarak dışarıdan Arapça bilen personeller getirildiği gözlenmiştir.

BÖLÜM 5

SONUÇ ve ÖNERİLER

Katılımcıların Ayder Yaylası ile ilgili çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik olarak sürdürülebilirlik algılarında; çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerinin çoğunlukla olumsuz yönde olduğu görülmektedir. etki boyutu çok daha öne çıktığını, onu, son olarak da etkilerin geldiğini görmekteyiz. Sonuç olarak, Ayder Yaylası'nın sürdürülebilir turizm gelişiminde, doğal çevrenin koruma-kullanma dengesini gözetken planlama ve uygulamalar kritik öneme sahiptir. Bu süreçte elde edilecek ekonomik katkıların yerel halkın refahını artıracak nitelikte olması sağlanmalıdır. Aynı zamanda, yerel halkın gündelik yaşamına ve kültürel değerlerine olumsuz etkilerin en aza indirilmesi ve ziyaretçi etkileşimlerinin etkin bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir.

Araştırmacıların problemleri doğrultusunda oluşturulan hipotezlerin (H1 – H8) test edilmesinden elde edilen sonuçlar da hem Tablo 30'da hem de aşağıdaki değerlendirmelerde özetlenmiştir. Buna göre; Araştırmaya katılanların sürdürülebilirlik algıları üzerine yapılan incelemede, cinsiyetin önemli bir değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle çevresel ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik algıları açısından, kadın katılımcıların erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde bir farkındalığa sahip olduğu tespit edilmiştir (H.1a-b). Bu durum kadınların sürdürülebilir turizm konularında daha duyarlı ve bilinçli olduğunu göstermektedir.

Yayla turizminin sürdürülebilirliği bağlamında bu bulgular, turizm politikaları ve uygulamalarının cinsiyete duyarlı bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, yayla turizminin sürdürülebilirliğine yönelik politika ve uygulamaların geliştirilmesinde, kadınların çevresel ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik konularındaki yüksek algılarından yararlanmak için liderlik ve karar verme süreçlerine dâhil edilmesi

gerekli görülmektedir. Bu, hem yayla turizminin sürdürülebilirliğine katkı sağlayacak hem de cinsiyet eşitliğini teşvik edecek stratejik bir yaklaşım olarak gerekli görülmektedir.

Tablo 30. Araştırma Hipotezleri Kabul/Kabul Edilmeme Durumları

Hipotezler	Alt Hipotezler	Değişkenler	Kabul-/ Kabul Edilmedi
H.1. Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Büyük Ölçüde Kabul Edildi.	H.1a-Çevresel	Kadın+	Kabul
	H.1b-Sosyo Kültürel	Kadın+	Kabul
	H.1c-Ekonomik	Kadın=Erkek	Kabul Edilmedi
H.2. Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir vardır. Kabul Edilmedi	H.2a-Çevresel	Evli=Bekâr	Kabul Edilmedi
	H.2b-Sosyo Kültürel	Evli=Bekâr	Kabul Edilmedi
	H.2c-Ekonomik	Evli=Bekâr	Kabul Edilmedi
H.3. Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, turizm eğitimi alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Kabul Edildi.	H.3a-Çevresel	Sertifika Programı+	Kabul
	H.3b-Sosyo Kültürel	Sertifika Programı+	Kabul
	H.3c-Ekonomik	Sertifika Programı+	Kabul
H.4. Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, yayla ile ilişki düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Kabul edildi.	H.4a-Çevresel	Çalışan Kesim+	Kabul
	H.4b-Sosyo Kültürel	Çalışan Kesim+	Kabul
	H.4c-Ekonomik	Çalışan Kesim+	Kabul
H.5. Katılanların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, yaylada ikamet sürelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Büyük Ölçüde Kabul Edilmedi	H.5a-Çevresel	-	Kabul Edilmedi
	H.5b-Sosyo Kültürel	26 yıl altı +	Kabul
	H.5c-Ekonomik	-	Kabul Edilmedi
H.6. Katılanların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Kabul Edildi.	H.6a-Çevresel	Lise ve üstü+	Kabul
	H.6b-Sosyo Kültürel	Lise ve üstü+	Kabul
	H.6c	Lise ve üstü+	Kabul
H.7. Katılanların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, görev/sorumluluk durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Kabul edildi.	H.7a-Çevresel	Yönetici+	Kabul
	H.7b-Sosyo Kültürel	Yönetici +, İşletme Sahibi +	Kabul
	H.7c-Ekonomik	İşletme Sahibi + Yönetici +	Kabul
H.8. Katılanların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, gelir durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Büyük Ölçüde Kabul Edilmedi	H.8a-Çevresel	-	Kabul Edilmedi
	H.8b-Sosyo Kültürel	6000 +	Kabul
	H.8c-Ekonomik	-	Kabul Edilmedi

Katılımcıların sürdürülebilirliğin ‘ekonomik’ boyutuyla ilgili algılarının, cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği (H.1c) görüldüğünden, H.1 ‘büyük ölçüde’ (çevresel ve sosyo-ekonomik boyutları ile) kabul edilmiştir.

Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, medeni durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği görüldüğünden H.2 tamamıyla kabul edilmemiştir.

Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, turizm eğitimi alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görüldüğünden, H.3, tüm boyutları ile kabul edilmiştir. Turizm eğitim almış bireylerin, eğitimsiz bireylere göre çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik sürdürülebilirlik konularında daha gelişmiş bir algı düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, yayla turizmi bağlamında özellikle önem taşımaktadır. Turizm eğitimi almış bireylerin, yayla turizminin çevresel ve sosyo-kültürel etkileri hakkında daha derin bir bilgi ve farkındalığa sahip oldukları belirlenmiştir. Bu durum, yayla turizminin doğal ve kültürel mirasın korunması ile olan yakın ilişkisini göz önünde bulundurduğunda, turizm eğitimi almış bireylerin turizmin doğal çevre üzerindeki etkilerini daha iyi kavrayarak, turizm faaliyetlerini daha sorumlu bir şekilde yürütebileceklerini ortaya koymaktadır. Ekonomik sürdürülebilirlik açısından, turizm eğitimi almış bireylerin, yerel ekonomiye katkı sağlayacak ve uzun vadeli faydalar elde edilmesini destekleyecek turizm projelerine yönelik daha bilinçli ve stratejik yaklaşımlar geliştirebilecekleri öngörülmektedir. Sonuç olarak, bu araştırma, turizm eğitiminin, bireylerin sürdürülebilir turizm anlayışını derinleştirmede ve yayla turizmi gibi özel turizm türlerinin sürdürülebilir gelişimine ve yönetimine katkıda bulunmada önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Turizm eğitimi almış bireylerin, yayla turizmi faaliyetlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi süreçlerinde sürdürülebilir turizm ilkelerini etkin bir şekilde entegre edebilecekleri ve bu sayede sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşılmasında katkı sağlayabilecekleri ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yaylalarda özellikle yönetici olarak görev alan kişilerin turizm eğitimi almış olmaları yayla turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanması yönünde stratejik bir öneme sahiptir. Yaylalarda yönetici ve çalışanların turizm eğitimi almış kişilerden seçilmesi mevcut çalışan ve işletme sahiplerine turizm eğitiminin verilmesi önerilmektedir.

Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algılarının, yayla ile ilişki düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görüldüğünden H.4, kabul edilmiştir. Farklılığın Ayder’de ‘Çalışan’ katılımcılardan kaynaklandığı, çalışanların sürdürülebilir turizm gelişiminin

çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutları itibarı ile hassasiyetlerinin daha fazla olduğu görülmüştür.

Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algılarının, yaylada ikamet sürelerine göre sadece sosyo-kültürel boyutu (H.5b) ile yaylada 26 yıl ve üzeri ikamet edenler yönünden anlamlı bir farklılık gösterdiği, diğer boyutları ile bir farklılık göstermediğinden H.5, ‘büyük ölçüde’ kabul edilmemiştir. Bu durum yaylada ikamet süresinin turizmin sürdürülebilir gelişiminde önemli bir etken olmadığını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, eğitim durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görüldüğünden H.6 kabul edilmiştir. Lise ve üstü eğitime sahip katılımcılar çevresel etki, sosyo-kültürel etki ve ekonomik etki boyutlarında diğer eğitim düzeyindekilerden farklılaşmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça, sürdürülebilirlik konusunda bilincin de arttığını söylemek mümkündür.

Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algıları, görev/sorumluluk durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görüldüğünden H.7 kabul edilmiştir. Farklılığın, çevresel etki (H.7a) boyutunda ‘yönetici’ konumundaki katılımcılardan, sosyo-kültürel etki (H.7b) ve ekonomik etki (H.7c) boyutlarında ise ‘yönetici’ ve ‘işletme sahibi’ katılımcılardan kaynaklandığı görülmüştür. Katılımcıların görev ve sorumluluk düzeyi arttıkça Ayder yaylasında sürdürülebilirlik konusunda hassasiyet ve endişelerinin de arttığını söylemek mümkündür.

Katılımcıların sürdürülebilirlik boyutlarıyla ilgili algılarının, gelir durumlarına göre sadece sosyo-kültürel etki (H.8b) boyutu ile farklılık gösterdiği, farklılığın ise asgari ücretin üç misli ve üzerinde geliri olan katılımcılardan kaynaklandığı görülmüştür. Çevresel etki boyutu (H.8a) ve ekonomik etki boyutu (H.8c) ile ilgili herhangi bir farklılık görülmediğinden, H.8 ‘büyük ölçüde’ kabul edilmemiştir.

Araştırmada, nicel bulguların yanında nitel bulgular da araştırmanın önemli bir parçasını oluşturmuştur. Farklı kesimlerden seçilmiş yerel turizm paydaşlarıyla yapılan mülakatlar ile katılımcı gözlemlerden elde edilen nitel araştırma sonuçları, aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Araştırmanın doğal çevre üzerine etkileri başlığı altında elde edilen bulgular, turizmin yayla ekosistemine yönelik çok yönlü baskıların oluştuğunu ortaya koymaktadır. Aşırı kalabalık ve kontrolsüz turizm faaliyetleri, yaylanın taşıma kapasitesinin aşılmasına ve dolayısıyla ekosistemdeki denge unsurlarının bozulmasına yol açmaktadır. Betonlaşma ve çarpık

yapılaşma, doğal peyzajın tahribatına neden olmaktadır. Trafik yoğunluğu ve buna bağlı olarak artan gürültü ve hava kirliliği, yaylanın sakin ve temiz atmosferinin bozulmasına neden olmakta, bu durum hem yerel halkın yaşam kalitesini düşürmekte hem de yaylanın turizm değerini azaltmaktadır.

Atık yönetimi konusunda yaşanan eksiklikler, biyolojik atıkların ve temizlik için kullanılan kimyasalların yayladaki doğal su kaynaklarının kirlenmesine neden olduğu araştırma bulguları ile ortaya konulmaktadır. Atık suların kontrolsüz bir şekilde doğaya salınımı ve akarsulara karışması, su ekosistemlerinin bozulmasına neden olmaktadır. Katı atıklar ayrıştırılmadan toplanmaktadır. Arıtma tesislerinin olmaması atık yönetimi sistemlerinin bulunmaması bu problemlerin temel sebebi olarak görülmektedir.

Bitki örtüsü ve habitat, aşırı kullanım ve insan müdahalesi nedeniyle olumsuz yönde etkilenmektedir. Kontrolsüz piknik, kamp rekreasyonel faaliyetler ve taşıma kapasitesinin üzerindeki yoğunluk, yerel ekosistemin dengesini bozmakta, flora ve faunanın korunmasını zorlaştırmaktadır.

Yön ve çevre koruyucu levhaların eksikliği veya yetersizliği, ziyaretçilerin doğru bilgilendirilmesini ve yönlendirilmesini engelleyerek, olumsuz çevresel etkilerin daha da artmasına sebep olmaktadır.

Sonuç olarak araştırma bulguları yayla turizminin doğal çevre üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Olumsuz çevresel etkileri azaltabilmek için;

- Yayla taşıma kapasitesinin belirlenerek bu kapasitenin aşılması,
- Yapılaşmanın sınırlanması ve yerel mimariye uygun yapılaşmanın benimsenmesi,
- Atık yönetim sisteminin kurulması,
- Trafik ve gürültü kirliliğini azaltacak önlemlerin alınması,
- Su kaynaklarının korunması,
- Bitki ve hayvan yaşamının korunmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi
- Çevre bilincinin artırılmasına yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerin yapılması gerekmektedir.

Araştırmanın sosyo-kültürel etkileri başlığı altında elde edilen bulguların, yoğun turizm hareketliliğinin yayla yaşamı üzerinde olumsuz sosyo-kültürel değişimlere yol açtığını göstermektedir. Yöresel el sanatları ve el işi ürünlerin ticari kaygılarla orijinal olmayan malzemelerden yapılmaya başlanmıştır. Restoranlarda sunulan yiyeceklerin yaylalarda

Üretilen rnler olmaması ve yerel kaynaklardan tedarik edilmemesi, yöresel sosyo-kültürel ögelerin öz değerinin düşmesi, turizmin yöresel ürünlerin üretimine yönelik yayla kültürüne olan olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, turizm talebinin artmasıyla sosyal ilişkiler ve geleneksel etkinlikler azalmakta veya ticari bir faaliyet olarak sunulmaktadır. Turist sayısındaki artış beraberinde zaman zaman yerel halk ve turistler arasında çatışmalar yaşanmasına sebep olmaktadır. Ziyaretçi sayılarındaki artış, yaylanın sosyo-kültürel yapısı üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu, yayla sosyal yaşantısının olumsuz yönde etkilendiğini ve yayla sosyal yaşantısının orijinalliğinin kaybolmasına neden olmaktadır. Yerel kültürün ekonomik baskılar nedeniyle ticarileşmektedir. Kadınlar ve özellikle geńç kızlar tarafından bazı yerel kıyafetlerin çalışırken veya yayla yaşantısı içerisinde kullanılması ise turizmin olumlu kültürel etkileri olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, yaylalarda turizmin sosyo-kültürel açıdan sürdürülebilir olmadığı araştırma bulgularıyla ortaya konulmaktadır.

Araştırmanın ekonomik etkileri başlığı altında elde edilen bulgulara bakıldığında; Ayder Yaylası'na yönelik turizm talebindeki artış, seyahat acentelerinin Doğu Karadeniz Bölgesine olan ilgisi aşırı talebin oluşmasına sebep olmuştur. Bu talebin karşılanabilmesi ve daha fazla gelir elde edebilmek için, yayla taşıma kapasitesinin üzerinde, yaylanın doğal mimarisine uygun olmayan çarpık bir yapılaşmaya yol açmıştır. Yerel halkın evlerini pansiyona dönüştürerek turizm gelirlerinden pay alması, başlangıçta yerel ekonomiye katkı sağlamış olsa da, 2000 yılı sonrasında seyahat acentelerinin büyük grupları hedefleyen Doğu Karadeniz turlarının nicel artışına bağlı olarak, özgün yerel mimariye uygun pansiyonların kapasitesini aşan büyüklükte tesislere olan talebi artırmıştır. Bu durum, bir taraftan daha büyük kapasiteli tesis yatırımlarını artırırken diğer taraftan dış yatırımcıların bölgeye yatırım yapmasına bağlı olarak yerel halkın turizm gelirlerinden yeterince faydalanamamasına sebep olmuştur.

Turizm talebindeki bu hızlı artış, temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının yükselmesine ve yerel halkın alım gücünün düşmesine yol açmıştır. Ayrıca, yiyecek-içecek işletmelerinde sunulan gastronomi ürünlerinin yerel yerine çoğunluğunun dışarıdan tedarik edilmesine sebep olmuştur. Ayrıca yöresel ürün satışı yapan işletmelerin yöresel ürün olarak turistlere dışarıdan tedarik etikleri ürünleri satması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Turist sayısındaki artışa rağmen, yerel istihdamın artmadığı ve sadece işletme sahibi olan yayla sakinlerinin gelirlerinde artış olduğu gözlemlenmiştir. Aile işletmelerinde genellikle

aile bireylerinin çalıştığı, büyük kapasiteli ve dış yatırımcılar tarafından işletilen tesislerde ise çalışanların çoğunlukla dışarıdan geldiği araştırma bulguları ile ortaya konulmaktadır. Özellikle düşük profilli işlerde, 2018 yılı öncesinde Gürcistan'dan gelen yabancı işçilerin çalıştırıldığı 2018 yılı sonrasında Orta Doğudan gelen misafir sayılarındaki artış nedeniyle Arapça bilen personel ihtiyacını karşılayabilmek için dışarıdan personel çalıştırılmasına sebep olmuştur.

Sonuç olarak, Ayder Yaylası'ndaki turizm talebinin artması, bölgede çeşitli ekonomik ve sosyal değişimlere sebep olmuştur. Başlangıçta, yerli seyahat acentelerinin artan ilgisi ve yerel halkın evlerini pansiyona dönüştürmesi, turizm gelirlerinden pay almalarını sağlamıştır. Ancak, 2000 yılı sonrası gelişen büyük grupları hedefleyen tur paketleri, daha büyük tesislere olan talebi artırmış ve dış yatırımcıların bölgeye ilgisini çekmiştir. Bu durum, yerel halkın turizm pastasından daha az pay almasına ve plansız tesisleşmeye yol açmıştır. Turizm talebinin yükselmesi, bakkal ve marketlerde temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarını artırmış, yerel halkın alım gücünü düşürmüştür. Yayla turizminin büyümesi yerel istihdamı doğrudan artırmamış, çoğunlukla işletme sahipleri ve ailelerine fayda sağlamıştır. Dış yatırımcıların işlettiği büyük tesislerde ise çalışanlar genellikle dışarıdan gelmiş, bu da yerel iş gücü pazarının bu büyümeden yeterince faydalanamadığını göstermiştir.

Bu durum, Ayder Yaylası'nda turizmin sürdürülebilir yönetimi ve yerel toplulukların entegrasyonu için stratejik planlamaların önemini ortaya koymaktadır. Turizm gelirlerinin adil dağılımı, yerel mimari ve kültürel değerlerin korunması, yerel üretimin desteklenmesi ve yerel istihdamın artırılması, sürdürülebilir yayla turizminin gelişiminin sağlanabilmesi için gerekli görülmektedir.

5.1. Araştırma Sonuçlarına İlişkin Genel Değerlendirilme

Yayla turizminin sürdürülebilirliği, doğal çevrenin korunması, sosyo-kültürel mirasın muhafazası ve ekonomik faydaların adaletli bir şekilde dağıtılmasını içeren iç içe geçmiş bir süreç olarak ifade edilebilir. Yayla turizminin doğal çevre üzerindeki olumsuz etkileri, sosyo-kültürel yapıya yönelik tehditler ve ekonomik getirilerin adaletsiz dağılımı, yayla turizminin sürdürülebilirliği konusunda ciddi endişelere yol açmaktadır. Bu nedenle yayla turizminin doğal çevre, sosyo-kültürel yapı ve ekonomik dinamikler üzerindeki etkilerinin belirlenmesi, turizmin sürdürülebilir bir biçimde geliştirilip yönetilmesi ile mümkün olabilmektedir.

Yayla turizminin doğal çevreye etkileri, ekosistemlerin bozulması, biyoçeşitliliğin azalması, su kaynaklarının kirlenmesi ve atık yönetimi sorunları gibi çeşitli boyutlarda kendini göstermektedir. Yaylaların doğal habitatları, artan turizm faaliyetleri ve bu faaliyetlere hizmet vermek amacıyla yapılan aşırı yapılaşmalar sonucunda hassas ekosisteme sahip yaylalar ciddi bir baskı altındadır. Bu baskı, yerel flora ve faunanın zarar görmesi, endemik türlerin yaşam alanlarının daralması ve ekosistem dengesinin bozulması gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Ayrıca, turistlerin ve turizm tesislerinin oluşturduğu atıkların uygun şekilde yönetilememesi, su kaynaklarının kirlenmesine ve toprağın erozyonuna sebep olmaktadır. Bu olumsuz etkiler, yaylaların hassas ekosistemlerinin korunmasını ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda araştırma sonuçları turizmin yaylanın doğal çevresini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Turizm hareketliliğinin ortaya çıkardığı aşırı baskının sürdürülemez olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Turizmin sosyo-kültürel yapı üzerindeki etkileri; yerel toplulukların geleneksel yaşam biçimlerinin değişmesi, sosyal yapının bozulması ve kültürel değerlerin ticarileştirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Turizmin getirdiği ekonomik kazançlar, yerel halkı geleneksel uğraşlarından uzaklaştırarak turizme yönelmelerine sebep olmaktadır. Bu durum sosyal ve kültürel yapının değişimine yol açmaktadır. Yerel kültürlerin turistler için gösteriye dönüştürülmesi, geleneksel değerlerin ve yaşam tarzlarının yozlaşmasına, kültürel homojenleşmeye ve toplumsal değerlerin erozyona uğramasına neden olmaktadır. Ayrıca, turizm faaliyetleri yerel topluluklar arasında sosyal dengesizlikler ve kültürel çatışmalar gibi birçok olumsuz sonucu ortaya çıkmaktadır. Araştırma bulguları yayla turizminin plansız ve kontrolsüz bir şekilde büyümesine bağlı olarak sosyo-kültürel açıdan sürdürülebilir bir turizm hareketliliğinin olmadığını göstermektedir.

Ekonomik açıdan ise, yayla turizminden elde edilen gelirlerin adaletsiz bir şekilde dağılımı, yerel halk arasında ekonomik eşitsizliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Turizm faaliyetlerinden doğrudan faydalanabilen işletmeler ve bireyler, turizmin getirdiği ekonomik fırsatları olumlu bir şekilde değerlendirirken, bu faaliyetlerden yeterince yararlanamayan yerel halk, turizmin sürdürülebilirliği konusunda ciddi kaygılarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum, yerel topluluklar arasında sosyal adaletsizliği artırmakta ve turizmin sürdürülebilir kalkınmaya olan katkısını sınırlamaktadır. Uzun yıllardır yaylada yaylacılık yapan ve aynı şekilde yaşamaya devam etmeye çalışan toplulukların turistlere ve yayladaki işletmelere karşı tepkisel davranışlar geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu durum sosyal çatışmaların oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Yayla turizminin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla, çevresel koruma, sosyal adalet ve ekonomik faydaların dengeli bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, çevresel etki değerlendirmelerinin yapılması ve ekosistemlerin korunması için tedbirlerin alınması, turizm faaliyetlerinin çevresel taşıma kapasitesi dikkate alınarak planlanması, atık yönetimi ve su kaynaklarının korunması için etkin sistemlerin kurulması öncelikli adımlar olmalıdır. Yerel flora ve faunanın korunması, doğal alanların sürdürülebilir kullanımı ve turizm faaliyetlerinin ekolojik dengeleri bozmaması için gerekli düzenlemelerin yapılması ve uygulanması gerekmektedir.

Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik açısından, yerel toplulukların turizm planlama ve yönetim süreçlerine aktif olarak katılımının sağlanması, yerel kültürlerin ve geleneklerin korunması için çalışmalar yapılması, kültürel mirasın ticarileştirilmesinin önüne geçilmesi ve yerel halkın kültürel değerlerin korunması ve aktarılmasında önemli bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Kültürel mirasın ticarileşmesinin önüne geçilerek gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarılması öncelikli hedef olarak belirlenmelidir. Yerel halkın turizm faaliyetlerinden adil bir şekilde faydalanması ve turizm gelirlerinin yerel toplulukların ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak bir sistemin kurulması, sosyo-kültürel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için gerekli görülmektedir.

Ekonomik sürdürülebilirlik için, turizm gelirlerinin yerel ekonomiye entegre edilmesi, yerel işletmelerin ve üreticilerin desteklenmesi, yerel istihdamın artırılması ve turizm gelirlerinin adaletli bir şekilde dağıtılması kritik önem taşımaktadır. Turizmin getirdiği ekonomik fırsatların yerel halka eşit şekilde dağıtılması, özellikle ticari faaliyetlerde bulunmayan yayla sakinlerinin ekonomik olarak fayda sağlaması, ekonomik eşitsizliklerin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için sürdürülebilir yayla yönetim modellerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Yayla turizminin sürdürülebilirliği; yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği ve koordinasyon gerektiren kapsamlı bir çaba olup, tüm paydaşların; yerel halk, turizm işletmecileri, sivil toplum kuruluşları, yerel ve merkezi yönetimler ile uluslararası kuruluşların(UNESCO vb.) katılımı ve desteği ile mümkün olabilmektedir. Sürdürülebilir turizm uygulamalarının benimsenmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi devamlı bir süreç ve bu sürecin başarılı olması için sürekli eğitim, farkındalık ve en iyi uygulamaların paylaşımı önem taşımaktadır. Yayla turizminin özünü oluşturan doğal ve kültürel kaynakların, hem bugünün hem de gelecek nesiller için mümkün olan en az zarar ile aktarılabilmesi için

korunması, kollanması ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi, doğru planlama ve yönetim ile mümkün olabilmektedir. Sürdürülebilir bir yayla turizminin oluşabilmesi için ‘öneriler’ kısmında detaylandırılan “*Sürdürülebilir Yayla Turizm Gelişim ve Yönetim Modelinin*” oluşturulması ve uygulanmasının, yaylalarda turizmin sağlıklı bir şekilde gelişmesi için gerekli olduğu düşünülmektedir. Aksi takdirde yaylaların aşırı ve bilinçsiz kullanımı sonucunda çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik soruların ortaya çıkması kaçınılmaz olduğu bir gerçektir.

5.2. Tartışma

1990 yılından itibaren Türkiye’de birçok yayla turizm merkezi ilan edilmiştir. Bu yaylalar için mastır planlar hazırlanmıştır. Ancak bu planların uygulanması ile ilgili çoğu zaman sorunlar yaşanmış ve değişikliklere gidilmek zorunda kalınmıştır. Geçen süre içerisinde turizm merkezi ilan edilen yaylaların herhangi birinde gerçek anlamda planlara uygun bir turizm merkezi kurulduğu söylenemez. Bu durum Türkiye’de yayla turizmi kapsamında en yoğun turizm ve turist hareketliliğinin yaşandığı Ayder Yaylası’nda yapılan araştırma bulguları ve sonuçları ile durumu ortaya koymaktadır. Mastır planlar, merkezi ve yerel yönetimlerce hazırlanmış ve yerel paydaşların bu planlara uyması beklenmiştir. Ancak, 30 yıl boyunca bu planları yayla turizm paydaşlarının sahiplendiği ve uygulanması için çaba harcadığı söylenemez. Çünkü yerel paydaşlar, özellikle yayla sakinleri, planlama süreçlerine yeterince dâhil edilerek sahiplenmesi sağlanamamıştır. Araştırma sonuçları da bu durumu desteklemektedir. Mastır planlarının etkinliği, yerel paydaşların aktif katılımına bağlıdır. Mevcut durumda, planlara uyum eksikliği ve yerel toplulukların süreçlere yeterince dahil edilmemesi, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada engeller oluşturmaktadır. Ayder Yaylası’nda olduğu gibi ortaya çıkan çevresel sorunların çözümü için merkezi yönetimin kapsamlı bir yeniden yapılanma ve dönüşüm (kentsel dönüşüm) projesi uygulaması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu tür projelerin hayata geçirilmesi yüksek maliyetli (ekonomik-çevresel) çalışmaların içerisine girmesine sebep olmaktadır. Yeni yapılan dönüşüm projeleri ortaya çıkan çevre sorunlarını çözüp çözmeyeceği de ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü bu tür dönüşüm projelerinin yapımı sırasında, projeyi uygulayanlar çevre sorunlarının oluşmasına sebep olabilmektedir. En basitinden yeni inşaatlarının yapıldığı dönemlerde ortaya çıkan kirlenme bile hassas ekosistemleri olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan dönüşüm projelerinin tüm süreçleri doğaya en az zarar

vererek tamamlanması durumunda bile beklenen sonuçlara ulaşılamaması durumu ile karşı karşıya kalabilmektedir. Her iki durumda da dönüşüm projeleri yapmak yerine, yerel paydaşların katılımı ile sürdürülebilir turizm gelişimi ilkeleri doğrultusunda uygulanabilir planlar ile yaylaların turizme açılması gerekmektedir.

Ayder Yaylası özelinde bakıldığında, TOKİ tarafından yapılan dönüşüm projeleri, yayladaki kaçak veya standartlara uygun olmayan mimari yapıların doğal çevreye uyumlu bir şekilde yeniden inşa edilmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir. Sürecin sonucunda yaylanın sürdürülebilir turizm gelişimi ilkeleri doğrultusunda bir yönetim sisteminin kurulmaması durumunda, sürdürülebilirlik ile ilgili sorunların oluşması kaçınılmaz görülmektedir. Ayrıca Türkiye’deki turizme açılan veya açılması planlanan diğer yaylalarda da benzer sorunlar ortaya çıkabilir. Bu durum geri dönüşmesi güç çevre, sosyo-kültürel ve ekonomik sorunlar ile yüksek maliyetli dönüşüm projelerinin uygulanması sonucunu doğurabilir. Bu tür projelerin olumsuz sonuçlanma ihtimali ayrıca dikkate alınması gereken bir durumdur.

Yaylalarda turizmin sürdürülebilir gelişimi için kapsamlı bir yaklaşım gerekmektedir. Turizme açılması planlanan veya hali hazırda turizme açılmış olan yaylaların sürdürülebilir turizm gelişimi ve yönetimi, doğru bir sistem dâhilinde gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda her yaylanın tüm paydaşların katılımı ile bir merkezden yönetilmesi yani Yayla Turizm Yönetim Merkezi’nin kurulması, yönetim ve sürdürülebilirlik ilkelerini destekleyen bir yapının oluşturulmasına yardımcı olabileceği öngörülmektedir. Bu merkez, turizm faaliyetlerini koordine ederek, çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerin dengeli bir şekilde yönetilmesini sağlayabilir.

Öncelikle Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yayla turizm gelişiminin değerlendirilmesi gerekmektedir. 1990 yılından sonra yaylaların turizme açılmasıyla ortaya çıkan turizm hareketliliği incelendiğinde, yaylaların klasik kitle turizmi anlayışıyla turizme hizmet ettiği görülmektedir. Özellikle “Doğu Karadeniz Yayla Turları” adı altında yapılan turların bölgeyi tümüyle gezdirme odaklı olduğu görülmektedir. 40-45 kişilik otobüsler ile 5 ile 10 gün arasında değişen sürelerde yapılan bu turların bir yaylada ki yaylalarda konaklama süreleri 1-3 gün arasında olduğu bir yaylada en fazla 1 gece konaklanma yapmaktadırlar. Bu turların bazıları ise birçok yaylayı gününbirlik ziyarette bulundukları konaklamalarını ise şehir merkezlerindeki otellerde yaptığı görülmektedir. Yaylalarda bu turların konaklama yapabilmesi için tesislerin en az 50 kişi kapasiteye ihtiyaç duyması nedeniyle yaylalardaki konaklama tesisleri bu turlara hizmet verebilmek için kapasite artırma cabası içerisine girmiş

sonuçta da Ayder Yaylası'nda olduğu gibi aşırı ve düzensiz bir yapılaşmanın oluşmasına sebep olmuştur. Günübirlik veya konaklamalı olarak yaylalara gelen turların yaylanın tüm imkânlarından kontrolsüz bir şekilde kullanma hakkı varken, ekonomik olarak konaklama yapmayan turların yayla koruma alanı içerisinde ise (milli park vb.) sadece giriş ücreti verdikleri bunun dışında yaylada verilen serbest zamanda bireysel harcamalar nispetinde harcama yaptıkları görülmektedir. Kısaca kitle turizminin hakim olduğu deniz turizminden daha sert bir turizmin yaylalarda yapıldığı söylenebilir. Bu durum araştırma alanı olan Ayder Yaylası içerisinde aşırı trafik yoğunluğu, kalabalık, gürültü kirliliği, eksoz emisyonunun artması, doğanın kirlenmesi gibi birçok sorununun oluşmasına neden olmaktadır. Kısaca yayla eko sisteminin aşırı baskı sonucunda zarar görmesine neden olmaktadır. Yoğun turizm baskısı gelen ziyaretçileri bile bezdirmekte (İstanbul'daki gibi trafik olması aşırı kalabalık vb) yayla sakinlerinin turizme karşı olumsuz algı oluşturmaları sonucunu doğurmaktadır. Özellikle yayla içerisindeki trafiğe büyük tur otobüsleri girdiği zaman saatlerce ilerlemeyen trafik, herkes için çileye dönüşmektedir. Şehrin gürültüsünden uzaklaşmak için yaylaya gelen insanlar kitle turizminin yoğun olarak yaşandığı Akdeniz kıyılarında bile görülmeyen bir manzara ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Yayla turizmi kavramı ve yayla turizmi motivasyonu ile taban tabana zıt bir durum ortaya çıkmaktadır. Yaylalara olan aşırı talebin kontrol altına alınmaması yaylaların koruma-kullanma dengesi gözetilerek yönetilememesi kısaca sürdürülebilir turizm gelişimi ve yönetimi ilkelerinin uygulanamaması doğal ve kültürel çevrenin zarar görmesine ve ekonomik olarak yerel halkın yeterli ve/veya eşit pay alamamasına neden olmaktadır. Mansuroğlu (2006; 39-40) tarafından yapılan çalışmada, yayla turizmi klasik kitle turizmi anlayışıyla ele alınmaması gerekliliği yönünde önerilerde bulunulmasına karşın geçen zaman içerisinde problemin çözülemediği gibi aşırı ve kontrol edilemeyen talep karşısında işletmelerin daha çok kazanma arzusu, arz kapasitesinin artırılmasına sebep olmuştur. Bu durum kontrolsüz bir büyümeye ve yaylaların doğal ve sosyo-kültürel yapısının zarar görmesine sebep olmuştur.

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü Ordu-Trabzon-Rize-Giresun Gümüşhane-Artvin Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı Plan Açıklama Raporu (2017;116) *“Ayder yaylasında yaşanan yoğun yapılaşma baskısına karşı, geleneksel yapının ve ekolojik kaynakların sürdürülebilirliği açısından alan katılımcı/korumacı bir alan yönetimi planlaması hazırlanmalıdır”* şeklindedir. 2018 yılına gelindiğinde ise Ayder Yaylası'ndaki oluşan olumsuz gelişimin önüne geçmek için, T.C. Cumhurbaşkanlığı'nın talimatlarıyla beş bakanlık bir araya gelerek Toplu Konut İdaresi

(TOKİ), tarafından Ayder Yaylasına Kentsel Dönüşüm Projesi hazırlanmış ve uygulamaya başlanmıştır.

Sonuç olarak, yerel paydaşların katılımı ile uygulanabilir bir sürdürülebilir yayla turizmi gelişim ve yönetim sisteminin oluşturulmamasından dolayı birçok yaylada kitle turizminden daha sert bir turizm hareketliliği yaşanmaktadır. Bu sorunların ve eksikliklerin giderilebilmesi için “*Sürdürülebilir Yayla Turizm Gelişim Modelinin*” oluşturulması gerekli görülmektedir.

5.3. Öneriler

Yaylalar doğal güzellikleri ve kültürel mirası ile Türkiye'nin önemli turizm destinasyonları arasında yer almaktadır. Ancak, 1990 yılından sonra artan turizm talebine bağlı olarak ortaya çıkan doğal ve kültürel kaynakların üzerindeki yıpratıcı baskılar ile gelirlerin yeteri düzeyde eşit paylaşılamaması gibi olumsuzluklar, yaylalarda sürdürülebilir turizm açısından çeşitli sorunlar oluşturmuştur. Bu bağlamda yayla turizminin sürdürülebilirliğinin artırılabilmesi için sunulan öneriler aşağıdaki gibidir;

- **Doğal Çevrenin Korunması ve Ziyaretçi Sayısının Kontrolü:** Doğal alanların koruma altına alınması, özellikle hassas ekosistemlere sahip bölgelerde korumanın sağlanabilmesi için yaylalar için günlük ziyaretçi kapasitesinin belirlenmesi ve bu kapasitenin aşılmasının önlenmesi. Yaylaya girişlerin kontrol altına alınması için rezervasyon zorunluluğunun uygulanması.
- **Kritik Alanların Korunması:** Erozyon riski taşıyan ve biyoçeşitlilik açısından zengin alanlar belirlenerek, bu bölgelere girişlerin kısıtlanması ve denetiminin yapılması.
- **Ziyaretçi Akışının Yönlendirilmesi:** Yoğun noktalardaki kalabalığı azaltmak için bu noktalarda belirli saatlerde ziyaret kısıtlamalarının yapılması.
- **Toplu Taşıma ve Alternatif Ulaşım Seçeneklerinin Geliştirilmesi:** Yoğun turizm sezonlarında, yaylalara araçla turist girişlerinin sınırlandırılması için çevreye duyarlı ulaşım sistemlerinin kurulması, toplu taşıma seçeneklerinin genişletilmesi, elektrikli araç kullanımının teşvik edilmesi, atlı doğa yürüyüşleri ve doğa yürüyüşleri için patika yolların oluşturulması gibi çevre dostu ulaşım alternatiflerinin geliştirilmesi.
- **Yapılaşmanın Sürdürülebilirliğinin Sağlanması:** Mevcut yapıların ve özellikle yeni yapılaşmalar için çevre dostu malzemelerin kullanılması ve enerji verimliliğine önem

verilmesi. Örneğin; işletmelerin güneş panelleri, rüzgâr enerji santralleri ve yağmur suyu toplama sistemleri gibi enerji verimliliğine yönelik projelerinin desteklenmesi,

- İşletmelerde Çevresel Etki Azaltmaya Yönelik Önlemlerin Alınması: İşletmelerin su ve enerji tasarrufu sağlayan teknolojilerin kullanması, atıkların azaltılması ve geri dönüştürülmesi gibi çevre dostu uygulamaların teşvik edilerek zorunlu hale getirilmesi.
- Atık Yönetiminin Sağlanması: Biyolojik atıklar için kompostlama tesisleri ve çöp ayrıştırma merkezleri kurularak, ziyaretçilerin ve işletmelerin organik atıklarını geri dönüşümünün sağlanması. Yaylalarda kullanılan deterjan ve temizlik kimyasallarının çevreye duyarlılığı yüksek olan ürünlerden seçilmesi, biyolojik olarak parçalanabilir ve çevreye zarar vermeyen temizlik ürünlerinin kullanılması için işletmelerin ve ziyaretçilerin bu tür ürünlerin kullanımını zorunlu kılan düzenlemelerin yapılması.
- Doğal Yaşamın Korunarak Kullanılması: Yaban hayatı gözlem noktaları kurularak, turistlerin doğal yaşamı rahatsız etmeden izlemelerinin sağlanması.
- Yerel Folklorik Değerlerin Korunarak Gelecek Nesillere Aktarılması: Yaylalarda yaşayan yerel halkın ürettiği el sanatları ve geleneksel ürünlerin orijinalliyi korunarak pazarlanması için kooperatiflerin kurulması. Bu kooperatiflerin, turistlere yönelik atölyeler düzenlenerek, kültür aktarımı yapılması ve yerel halkın ekonomik gelir elde etmesinin sağlanması,
- Kültürel Etkinliklerin Yapılması: Yerel kültür ve geleneklerin turistlere tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması amacıyla kültürel merkezlerin kurulması ve etkinliklerin düzenlenmesi için müze, kültür evi gibi kültür merkezlerinin kurulması, yayla şenlikleri, müzik ve dans gösterileri gibi kültürel etkinlikler düzenlenerek, turistlerin bölgenin kültürünü deneyimlemelerinin sağlanması.
- Turistlere Yönelik Çevre Eğitim Çalışmalarının Yapılması: Yaylada kalmak üzere gelen ziyaretçilere yönelik, çevresel etkiyi azaltma yolları hakkında bilgilendirici eğitimlerin verilmesi, broşürlerin dağıtılması ve interaktif eğitim noktalarının kurulması.
- Yayla Sakinlerinin Eğitimi: Yerel halka yönelik sürdürülebilir turizm, müşteri hizmetleri ve işletme yönetimi eğitimleri verilerek, yaylalarda doğal ve sosyo-kültürel çevrenin korunması ve hizmet kalitesinin artırılması.
- Yayla Çalışanlarının Eğitimi: Turizm eğitimi almış bireylerin sürdürülebilir turizm konularında daha bilinçli olduğu araştırma sonuçları ile ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, her düzeyde yaylada çalışan veya çalışmayı düşünenler için zorunlu sürdürülebilir turizm eğitimlerinin yapılması.

- Bilgilendirme Materyalleri ve Dijital İzleme Sistemlerinin Kurulması: Doğal çevrenin korunması, yerel kültür ve ekonomik sürdürülebilirlik için ziyaretçilere yönelik broşürler, kiosklar, dijital ekranlar, cep telefonu uygulamaları, karekodlar gibi bilgilendirici materyallerin hazırlanması. Ayrıca çevresel etkileri izlemek için sensörler ve uydu görüntüleme teknolojilerinin kullanılması. Örneğin; su ve hava kalitesi sensörlerinin kurulması vb.
- Sürdürülebilir Turizm Sertifikasyon Programlarının Teşvik Edilmesi: Yaylalardaki işletmelerin çevre dostu uygulamaları benimsemelerinin sağlanması ve teşvik edilmesi. Türkiye’de, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türkiye Turizm ve Geliştirme Ajansı işbirliği ile Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı Kriterleri, Dünya Sürdürülebilir Turizm Konseyi (GSTC) kriterlerine uyumlu olarak geliştirilmiş Türkiye Sürdürülebilir Turizm Endüstri Kriterlerinin (TR-1) 3 aşamadan oluşan sertifikasyon programının uygulaması.
- Kadınların Yönetim ve Çalışma Hayatına Katılımlarının Sağlanması: Kadınların çevresel ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik konularında daha yüksek düzeyde farkındalığa sahip olduğunu göz önünde bulundurarak, kadınların turizmle ilgili karar alma süreçlerinde daha fazla temsil edilmesi, yönetim pozisyonlarında daha fazla kadına yer verilmesi ve kadın girişimcilerin desteklenmesini sağlayacak stratejilerin geliştirilmesi.
- Yerel Üretimin Desteklenmesi: Yerel ürünlerin ve hizmetlerin turizm sektöründe kullanılmasını teşvik eden politikaların geliştirilmesi, yöresel yiyeceklerin restoranlarda sunulması, yöresel ürünlerin üretiminde yerel ürünlerin kullanılması zorunluluğunun getirilmesi gibi bir takım kurallar getirilerek yayla sakinleri ve civardaki yerel üreticilerin turizm gelirlerinden daha fazla pay almasının sağlanması.
- Ekonomik Faydaların Adil Dağılımının Sağlanması: Dış yatırımcıların bölgeye hakim olmasının önüne geçebilmek, turizm gelirlerinin yerel halk arasında adil bir şekilde dağıtılmasını sağlayan ve ticari faaliyette bulunmayan yayla sakinlerinin elde edilen gelirden pay alma imkanı sunan sistemlerin kurulması,
- Geliştirme Fonlarının Oluşturulması; Turizm gelirlerinin bir kısmı, yerel toplulukların eğitimi, sağlık ve altyapı gibi temel ihtiyaçlarını desteklemek üzere ayrılması.
- Yerel İstihdamın Artırılması: Turizm sektöründe yerel halkın istihdam edilmesini teşvik eden politikaların benimsenmesi. Örneğin; turizm sektörü için gerekli bilgi ve beceriye sahip çalışanlar yetiştirebilmek için eğitim programlarının düzenlenmesi.

- **Yayla Sakinlerinin Karar Alma Süreçlerine Katılımının Sağlanması:** Yayla yönetiminde yerel toplulukların aktif rol alması, politika ve uygulamaların yerel ihtiyaçlar ve öncelikler doğrultusunda şekillendirilmesinin sağlanması.
- **Paydaşlar Arası İşbirliğinin Sağlanması:** Yayla sakinleri, merkezi yönetim, yerel yönetim, turizm ajansları, yerel işletmeler, sivil toplum kuruluşları ve akademik kurumlar arasında sürdürülebilir turizm hedeflerini destekleyecek işbirliklerinin kurulması.
- **Sürdürülebilir Turizm Gelişim ve Yönetim Sisteminin Kurulması:** Fonksiyonel bir yönetim yaklaşımı benimsenerek, yerel, bölgesel ve ulusal düzeydeki paydaşlar arasındaki koordinasyon ve işbirliğini kurulabilmesi için yayla yönetim merkezlerinin kurulması. Yaylanın sürdürülebilir turizm gelişim ve yönetimi ile ilgili planlama, organizasyon, koordinasyon ve denetimin bu yapı tarafından yürütülmesi önerilmektedir.

Bu önerilerin uygulanması, Yaylalarda turizmin sürdürülebilir turizm gelişimi ve yönetimini sağlayarak, doğal ve kültürel kaynakların korunmasına, yerel ekonominin güçlendirilmesine ve sosyal uyumun artırılmasına katkıda bulunabilir. Bu sayede, orta ve uzun vadede yaylalarda turizme bağlı olarak ortaya çıkabilecek olumsuz etkiler azaltılarak, olumlu etkilerin artırılması sağlanabilir.

Sürdürülebilir Yayla Turizmi Gelişim ve Yönetim Modeli (SÜRYAY) Önerisi

Sürdürülebilir yayla turizmi yönetim modelinin uygulanması, yaylaların hassas ekosistemlerinin korunmasında kritik bir öneme sahiptir. Bu model, çevresel sürdürülebilirlik, sosyo-kültürel bütünlüğün korunması ve ekonomik adaleti bir araya getirerek, yayla turizminin uzun vadeli faydalarını maksimize etmeyi amaçlamaktadır. Yayla turizminin yönetiminde karşılaşılan temel zorluklar arasında, artan ziyaretçi sayısı ve bu ziyaretçilerin yaylanın doğal ve kültürel kaynakları üzerindeki baskısı yer almaktadır.

Sürdürülebilir yayla gelişim ve yönetim modelinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, yerel halkın, ziyaretçilerin ve ilgili tüm paydaşların dikkate alındığı kapsamlı bir planlama yönetim yapısının kurulması önerilmektedir. Bu süreçte, yerel toplulukların ihtiyaçları ve beklentileri ile ziyaretçilerin yayla deneyimleri arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Bu bağlamda “Sürdürülebilir Yayla Turizmi Gelişim ve Yönetim Modelinin” ortaya koyduğu uygulanabilecek stratejiler şunlardır;

- **Kapasite:** Yaylanın taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve bu kapasiteye uygun şekilde ziyaretçi sayısının düzenlenmesi, yaylanın aşırı kullanımını önlemek için hayati öneme sahiptir. Kapasite yönetimi, doğal kaynakların korunmasını ve ziyaretçi deneyiminin

kalitesinin artırılması ve yayla turizminin temel bileşeni olan sakinliğin ve dinginliğin sağlanabilmesi için son derece önemlidir.

- *Yerel Katılım:* Unutulmaması gereken en önemli konu, yaylaların gerçek sahipleri yayla sakinleridir ve onların onaylamadığı hiçbir uygulamanın başarılı olması mümkün değildir. Yayla sakinleri turizm planlama ve yönetim sürecine aktif olarak katılımı, sürdürülebilir turizm uygulamalarının başarısında önemli yer tutmaktadır. Yayla sakinlerinin kültürel mirasının ve geleneklerinin korunması, turizm faaliyetlerinin bir parçası olarak ekonomik kazanımlar elde etmelerinin sağlanması gerekmektedir.
- *Sürdürülebilir Turizm İlkeleri:* Yayla turizmi faaliyetlerinin, doğal ve kültürel kaynaklara minimum zarar verecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu, sürdürülebilir konaklama, yeme-içme hizmetlerinin sunulması, çevreye duyarlı ulaşım alternatifleri ve yayla sakinlerinin ekonomik fayda sağlamasını destekleyen turizm ürünleri geliştirilmesini gerekmektedir.
- *Yönetim ve Denetim:* Sürdürülebilir yayla turizmi yönetim modelinin başarılı bir şekilde uygulanması için etkin bir yönetim ve denetim mekanizmasının kurulması gerekmektedir. Doğal ve kültürel kaynakların korunması, yerel halkın ekonomik faydalarının artırılmasını ve ziyaretçilerin kaliteli bir turizm deneyimi yaşanabilmesi etkili bir yönetim ve denetim mekanizmasının kurulması ile mümkün olabilmektedir. Yönetim ve denetimin etkinliğinin sağlanabilmesi için yaylanın bir merkezden yönetilmesi ve yalaya yapılan tüm giriş ve çıkışların bu merkezden kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda paydaşların yönetime kalımları yayla yönetim merkezinin rolünü güçlendirerek, yaylalarda sürdürülebilir turizm uygulamalarının yerel ve ulusal düzeyde koordinasyonu ile paydaşların sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun bir şekilde turizm faaliyetlerinin yürütülmesi ve denetiminin sağlanmasında yetkili ve sorumlu olmalarını ve alınan kararlara aktif katılımlarını sağlayacaktır. Bu kapsamda, yönetim ve denetim mekanizmasının başarısı için yönetim merkezinin rolü ve sorumlulukları önem taşımaktadır:

Yönetim Merkezinin Rolü ve Sorumlulukları:

- *Politika ve Strateji Geliştirme:* Sürdürülebilir turizm ilkelerine uygun olarak yayla turizmi ile ilgili politika ve stratejilerin geliştirilmesi ve güncellenmesi, çevresel koruma, sosyo-kültürel değerlerin muhafazası ve ekonomik faydanın yerel halka adil bir şekilde dağıtılması sağlamak.

- *Paydaşların Katılımı:* Politika ve uygulamaların yerel ihtiyaç ve beklentilere uygun olarak şekillendirebilmek için yerel halk, turizm işletmecileri, sivil toplum kuruluşları ve diğer ilgili paydaşların karar alma süreçlerine aktif olarak katılımını sağlanmak.
- *Kaynakların Etkin Kullanımı:* Yönetim merkezi, mevcut kaynakların etkin ve verimli kullanımını sağlamak için finansal planlama ve yönetim konularında etkin ve yetkin olmalı, sürdürülebilir turizm faaliyetleri için ihtiyaç duyulan finansmanı ve koruma projelerini hazırlayabilecek kaynakları oluşturmak.
- *Eğitim ve Farkındalık:* Paydaşlara yönelik eğitim programları, yayla ekosistemlerinin önemi ve korunması gerekliliği konusunda farkındalık oluşturma ve yaylanın koruma kullanma dengesi içerisinde nasıl kullanılacağını öğretilmesi için gerekli görülmektedir. Bu programlar, yaylaların doğal çevresini, sosyo-kültürel yapısının korunarak gelecek nesillere aktarılması için anahtar niteliğindedir.
- *Denetim ve Gözetim:* Yaylanın aşırı kullanımını önleyecek doğal kaynakların korunmasına katkı sağlayacak, yayla kullanımı ile ilgili kuralların, düzenlemelerin ve taşıma kapasitesinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlayacak denetim ve gözetim mekanizmaları kurulmasını sağlamak.
- *Sürdürülebilir Altyapı ve Hizmetler:* Yayla turizminin desteklenmesi için gerekli altyapı ve hizmetlerin sürdürülebilir ilkeler doğrultusunda planlanması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, atık yönetimi, su kaynaklarının korunması, enerji verimliliği, çevre dostu ulaşım, flora ve faunanın korunması ve sosyo-kültürel yapının korunarak gelecek nesillere aktırılması ile ilgili çalışmaların yapılmasını sağlamak.
- *İzleme ve Değerlendirme:* Yayla turizmi ile ilgili politikaların, programların ve uygulamaların etkinliğini sürekli olarak izlemek ve değerlendirmek, yönetim merkezinin temel görevlerinden biridir. Bu süreç, sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığını belirlemek, mevcut stratejilerin ve uygulamaların iyileştirilmesi için gerekli verileri toplaması ve gerektiğinde yeni stratejiler geliştirilmesini sağlamak.
- *Çatışma Yönetimi ve Arabuluculuk:* Yayla turizmi ile ilgili çeşitli paydaşlar arasında çıkar çatışmaları yaşanabilir. Bu tür çatışmaların çözümünde arabuluculuk yaparak, tüm tarafların memnuniyetini sağlayacak adil ve sürdürülebilir çözümler üretmesini sağlamak.
- *Acil Durum Planlaması ve Risk Yönetimi:* Yayla turizmi ile ilgili olası risklerin ve acil durumların önceden belirlenmesi, bu durumlara karşı etkili planlamaların yapılması ve

gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Doğal afetler, yangınlar veya diğer olası acil durumlar karşısında hızlı ve etkili müdahale kapasitesinin ve acil durum eylem planlarının oluşturulmasını sağlamak.

- *Teknoloji ve İnovasyonun Entegrasyonu:* Yayla turizmi yönetiminde teknoloji ve inovasyonun entegrasyonu, verimliliği artırabilir ve yönetim süreçlerini kolaylaştırabilir. Örneğin, ziyaretçi sayısının izlenmesi, rezervasyon sistemlerinin yönetimi ve çevresel gözetim için teknolojik araçların kullanılması, yönetim merkezinin işlevselliğini önemli ölçüde iyileştirebilir. Bu tür hizmetlerin sunulması için gerekli çalışmaların yapılmasını sağlamak.

Etkili bir yönetim ve denetim mekanizması, bu unsurları bütüncül bir yaklaşımla ele alarak, yaylaların doğal alanların sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde korunmasını ve geliştirilmesini sağlayabilir. Bu yaklaşım, yayla turizminin uzun vadeli faydalarını maksimize ederken, ekosistemin korunmasını ve yerel toplulukların refahının artırılmasını amaçlamaktadır. Sürdürülebilir yayla turizmi gelişim ve yönetim ile ilgili bir modelin kurulması, yaylaların çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu modelin yaylaların korunma kullanma dengesinin sağlanması ve bugünün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillere aktarılması sağlayabileceği ön görülmektedir.

Modelin temelini yaylanın tamamını bir turistik tesis gibi bir merkezden yönetilmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda yayladan faydalananları 3 gruba ayırmak gerekmektedir. Bunlar (1) günübirlikçiler, (2) yaylada konaklama yapan turistler ve (3) yayla sakinleridir

1. *Günübirlikçiler:*

Günübirlikçiler yaylada 24 saatten az kalan herhangi bir konaklama yapmayan tatil dinlenme piknik ve benzeri amaçlarla yaylalara gelip kısa süreli yayla deneyimi yaşayıp ayrılan kişi ve gruplardır. Günübirlikçilerin en önemli özelliği, yaylanın tüm imkânlarından faydalanırken yaylaya ekonomik girdisi en az olan kesimdir.

Yaylalara günübirlik ziyaretler gerçekleştiren bu gruplar, kendi özel araçları ya da turlar ile yaylalara gelip ve konaklama yapmadan vakit geçirip ayrılmaktadırlar. Bu ziyaretçilerin yayla ziyaretlerindeki temel motivasyonu genellikle fotoğraf çekimi, kısa süreli doğa deneyimi ve piknik yapmak olup, yaylalarda önemli bir yoğunluğa ve doğal ve sosyo-

kültürel çevre üzerinde aşırı baskı oluşmasına neden olmaktadır. Bu grupların yayla içerisinde oluşturduğu yoğunluk, özellikle trafik akışında ciddi sıkışıklıklar meydana getirmekte ve otobüs turlarının yaylalara ulaşımı bu yoğunluğu daha da artırmaktadır. Otobüslerle gelen ziyaretçiler, genellikle organizasyon eksikliği ve kontrolsüz hareket etmeleri sebebiyle yerel halk arasında rahatsızlıkların oluşmasına neden olmaktadır. Yaylaya gelip kontrolsüz bir şekilde piknik, mangal vb. aktiviteler yapan ziyaretçiler için özel alanlar oluşturulmaması ve kapasite sınırlandırılmaması önemli sıkıntıların oluşmasına sebep olmaktadır.

Bu bağlamda, yaylalara günübirlik ziyaretlerin yönetilmesi ve kontrol altına alınması gerekmektedir. Yaylalara erişim ve kullanımın sürdürülebilirliğini sağlamak adına, ziyaretçilerin yaylalara girişlerinin önceden planlanması ve yönetilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, yaylaları gezip görmek ve yaylalarda piknik vb aktiviteler yapmak isteyen ziyaretçilerin yaylalara gelmeden önce giriş için rezervasyon yaptırmaları ve belirli bir kullanım ücretinin alınmasını sağlayacak bir sistemin kurulması, koruma-kullanma dengesi için belirlenen kapasitesinin aşılmaması ve her gelen ziyaretçinin ekonomik katkısının artırılması açısından etkili bir yöntemdir. Bu işlemlerin “Yayla Yönetim Merkezi” tarafından koordine edilmesi, günlük ziyaretçi kapasitesinin belirlenmesi ve kontrolsüz girişlerin önlenmesi, rezervasyonların takibi gibi konularda kritik bir rol oynayacaktır. Bu yaklaşım, yaylaların doğal ve kültürel değerlerinin korunmasına ve yerel toplulukların yaşam kalitesinin sürdürülmesine katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda “Sürdürülebilir Yayla Gelişim ve Yönetim Modeli”nin bir parçası olarak günübirlikçilerin yayla kabul ve kullanım döngüsünü ortaya koyan sistem aşağıdaki gibidir;

Günübirlikçiler Kabul-Kullanım Sistemi

1990 yılından sonra Ayder Yaylası’na olan talebin arttığı özellikle 2000’li yıllardan sonra yaz aylarında her geçen yıl katlanarak büyüdüğü görülmektedir. Yaylaların bilinirliğinin ve tanınırlığının artmasına bağlı olarak, yaylalara olan talep artışı sonucunda günübirlik kullanımlarının da arttığı görülmektedir. Talepteki artış beraberinde birçok sorunun oluşmasına sebep olmuştur. Bu sorunların ortaya çıkmasında günübirlikçilerin kontrolsüz bir şekilde yayla alanına girmesinin oldukça etkili olduğu araştırma bulgularıyla ortaya konulmaktadır. Genel olarak bakıldığında arabasına mangalını atan herkesin bir ağaç altında veya boş bulduğu meranın bir köşesinde gelişigüzel yerleşip mangallını yapıp veya taşların arasında ateş yaktığı, çöplerini dahi toplamadan yayladan ayrıldıkları gözlemlenmiştir. Bu

durum ile ilgili herhangi bir yaptırım ise bulunmamaktadır. Doğal olarak daha sonra aynı amaç için gelen günübirlikçiler daha önceki kullanıcılar tarafından alan kirli bırakıldığı için yeni kullanılmamış bir yer bulmakta ve kullanmaktadır. Bu döngü sonuçta çok geniş bir alanın kontrolsüz bir şekilde kullanılmasına ve kirletilmesine sebep olmaktadır. Çoğu zaman yaylada bulunan hayvanlar (inek, arı vb.) tarafından piknikçilerin doğal atıkları (karpuz, kavun kabukları vb.) tüketilmektedir. Hatta hayvanlar piknik yapan insanları atıklarından beslenebilmek için rahatsız etikleri görülmektedir. Sonuç olarak kontrolsüz bir şekilde yapılan günübirlik ziyaretler doğal yayla yaşamının bozulmasına ve yaylanın doğal çevre ve çehresinin tahrip olmasına sebep olmaktadır.

Araştırma sonuçları, turlar veya kişisel araçlarla yaylaya gelen günübirlik ziyaretçilerin sayısındaki artışın, yayla içerisinde trafik yoğunluğuna (1-2 saat araçların trafikte ilerleyememesi gibi) ve aşırı kalabalıklara yol açtığını göstermektedir. Bu durum, hem yaylanın doğal ortamına hem de yayla yaşam tarzına zarar vermektedir. Sonuç olarak, yayla sakinleri turizme karşı olumsuz bir tutum geliştirmekte, bu da bölgenin kültürel ve çevresel dokusunun korunmasında zorluklara sebep olmaktadır.

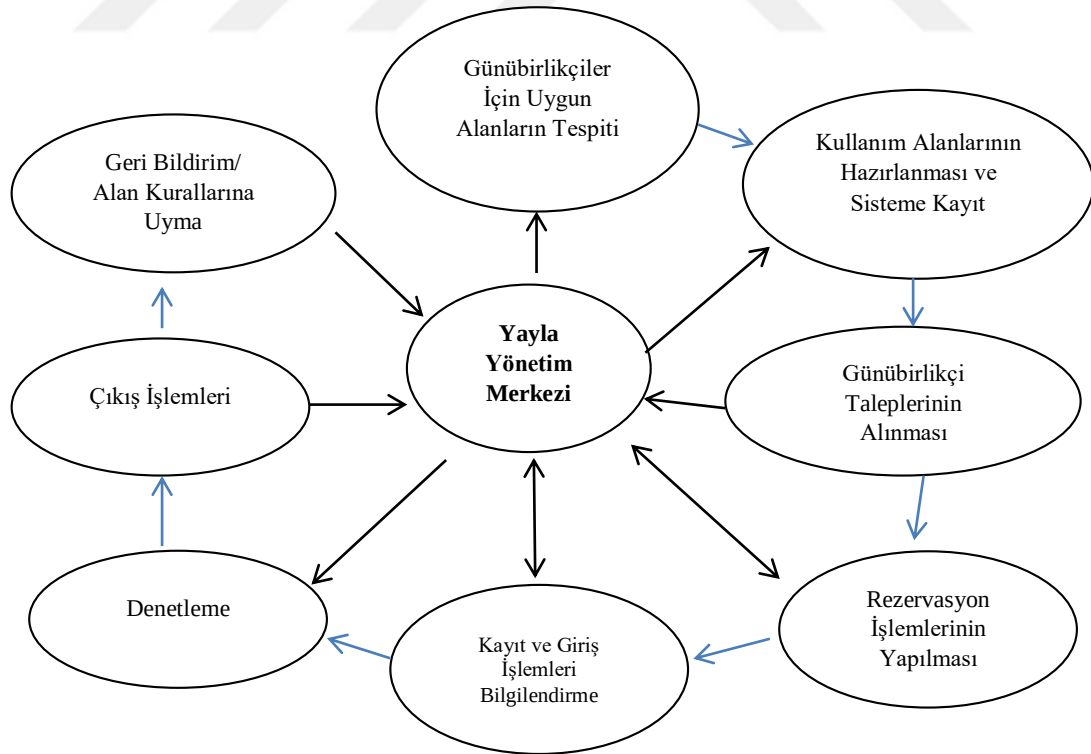
Yaylaya gezmek ve piknik yapmak amacıyla gelenlerin kontrollü bir şekilde yayla alanını kullanmalarına imkân sağlayacak bir sistemin oluşturulması bu sorunların minimize edilmesi ve yayla turizminin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için gerekli görülmektedir. Bunun için ziyaretçilerin hangi alanları nasıl kullanabilecekleri ve nerelerde piknik yapabileceklerinin önceden planlanması gerekmektedir.

Yaylada yapılan planlama çalışmaları sonucunda; piknik yapılacak yerler, sayıları ve standartları belirlenerek, doğaya ve yerel mimariye uygun bir şekilde piknikçilerin tüm ihtiyaçlarını karşılayacak (mangal, piknik masası, lavabo, WC vb.) piknik yerleri hazırlanmalıdır. Her bir piknik ünitesine bir numara verilerek yayla yönetim merkezi rezervasyon sistemine kaydedilip talep edildiğinde piknikçilere tahsis edilmelidir. Bu süreçte merkez tarafından belirlenen kiralama ücreti piknikçilerden alınmalıdır. Otel odalarının rezervasyonu ve satışında uygulanan iş ve işlemler aynı şekilde yayla yönetim merkezindeki resepsiyonu tarafından yapıp takibi gerçekleştirilmelidir. Rezervasyon yaptıran piknikçiler yaylaya geldiklerinde merkezin resepsiyonunda işlemlerini gerçekleştirdikten sonra alanı nasıl kullanacakları ve nasıl hareket edecekleri ile ilgili bir bilgilendirme eğitimi aldıktan sonra piknik ünitelerini kullanmalarına müsaade edilecektir. Çıkış işlemleri de aynı şekilde resepsiyon tarafından gerçekleştirilecektir. Bu işlemleri

sırasında kullandıkları ünite kontrol edilerek çıkışlarına onay verilecektir. Rezervasyon yaptıran piknikçilerin yaylaya girişlerine ve piknik yapmalarına müsaade edilecek rezervasyonu olmayan kişilere ise müsaade edilmeyecektir. Düzenli bir şekilde piknik alanlarının günübirlikçilere tahsis edilmesi günübirlikçilerin ortaya çıkartmış olduğu çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik olumsuz etkilerin minimize edilmesi ve kontrol altına alınmasını sağlayacaktır.

Yayladan günübirlik yararlanmak isteyen turlar veya kendi özel araçları için yaylaya gelmek isteyen kişi ve gruplar için de piknikçilerde olduğu gibi yayla taşıma kapasitesi belirlendikten sonra günlük kapasite ile yaylada kalış süreleri belirlenerek rezervasyon, giriş-çıkış ve bilgilendirme eğitimi işlemleri yayla yönetim merkezi tarafından gerçekleştirilecektir. Böylece yayla girişlerinde saat planlaması yapılacak, aynı saate oluşabilecek yoğunlukta ortadan kaldırılabilir.

Sistemin işleyişi Şekil 16'da gösterildiği gibi olacaktır. Bu sistem yaylaların taşıma kapasitelerinin aşılması, kontrolsüz kullanımı, çevrenin kirletilmesi gibi birçok sorunun önüne geçilmesini mümkün kılarken, ekonomik olarak yaylanın desteklenmesi sağlanacaktır.

Şekil 16. Günübirlikçilerin Kabul-Kullanım Sistemi

Şekil.16 incelediğinde; yayla yönetim merkezi bir sistem aracılığıyla yerel halk dışında kalan kişi ve grupların yayla alanına giriş ve çıkışlarını denetlemektedir. Bu sistem, piknik gibi aktiviteler için yaylayı ziyaret eden günübirlik ziyaretçilerin, yaylanın kaldırabileceği maksimum kapasiteye uygun bir şekilde düzenli bir biçimde alana girişlerini sağlamayı amaçlamaktadır. Yönetim sisteminin temel prensibi, bir konaklama tesisinin yatak kapasitesi benzeri bir yaklaşımla, yaylanın taşıma kapasitesinin belirlenmesini ve bu kapasite dâhilinde konaklama, yiyecek ve içecek hizmetleri gibi tesisler için ayrılan bölümlerin dışında kalan alanların günübirlik ziyaretçiler ve piknik yapmak isteyen kişi ve gruplar tarafından kullanılmasını öngörmektir.

2. Yaylaya gelip tesislerden konaklama, yeme içme ve benzeri hizmetler alıp en az bir gece konaklayan turistler;

Yaylalara konaklama yeme içme vb. amaçlarla gelen ziyaretçiler, yerel ekonomiye önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu gruplar, genellikle konaklama, yeme-içme ve diğer hizmetlerden faydalanarak, yayla turizminin ekonomik sürdürülebilirliğini desteklemektedirler. En az bir gece konaklayarak, yayla turizminin sürdürülebilirliğine katkı sağlayan bu ziyaretçiler, yerel işletmeler için sürekli bir gelir kaynağı oluştururken, aynı zamanda yayla kültürünü ve doğal güzelliklerin daha derinlemesine tecrübe eden konuklar yaylaların tanıtımına da önemli katkılar sağlamaktadır. Yaylaya girişleri konaklama kapasitesi ile sınırlı olan bu grubun tüm işletmelerin eşit düzeyde ekonomik fayda elde edebilmesi için bir sistem dâhilinde arz talep dengesi doğrultusunda tüm işletmelere yayla turizm merkezinin belirleyeceği ilkeler doğrultusunda eşit dağıtımının yapılması gerekmektedir.

Bu ziyaretçi grubunun yayla turizmine olan katkılarını maksimize etmek için, konaklama tesislerinin ve diğer hizmet sağlayıcıların kaliteli ve çeşitli hizmetler sunması büyük önem taşımaktadır. Yerel yönetimler ve turizm işletmecileri, ziyaretçi memnuniyetini artırmak ve daha uzun süreli konaklamaları teşvik etmek amacıyla, yayla kültürüne uygun konforlu konaklama imkânları, lezzetli yerel yemekler ve çeşitli rekreasyonel aktiviteler sunmaları gerekmektedir. Yaylaların doğal ve kültürel mirasının korunması ve tanıtılmasıyla birlikte, bölgesel kalkınma ve turizmin sürdürülebilirliği de desteklenebilir. Bu bağlamda yaylarda faaliyet gösteren işletmelerin hizmet ve kalite standartları belirlenerek, denetimleri yayla yönetim merkezi tarafından yapılması gerekli görülmektedir.

Araştırma mülakat ve gözlem sonuçları, yaylalarda geceleme sayılarının düşük olduğunu göstermektedir. Bu durum iki temel ten kaynaklanmaktadır. Birincisi; seyahat acenteleri tarafından düzenlenen ve adına "yayla turları" denilen paket turların, genellikle yaylayı kapsamlı bir şekilde keşfetme fırsatı sunmaktan ziyade, tüm bölgeyi gezdirmek amacıyla yapılan turların, ziyaretçilere sadece sınırlı bir gezi deneyimi sağlaması ve yaylalarda en fazla bir gece konaklama imkânı tanınmasıdır. Bazı turlar ise, yaylalarda hiç konaklama yapmadan günübirlik kısa süreli yayla deneyimi sunulmasıdır. İkincisi ise; bireysel veya seyahat acenteleri aracılığıyla gelen ziyaretçiler, yaylalarda bir hafta veya daha uzun süreler konaklamak için rezervasyon yaptırmaktadırlar. Fakat yayla ve civarında vakitlerini değerlendirebilecekleri yeterince etkinlik ve ilgi çekici aktivitelerden sunulmadığı için, sınırlı seçeneklerle karşılaşmaktadırlar. Bu durum ziyaretçilerin planladıkları konaklama süresini tamamlamadan rezervasyonlarını iptal etmelerine ve yayladan erken ayrılmasına sebep olmaktadır. Bu problemlerin ortadan kaldırılabilmesi için yaylalarda geceleme sayılarını artıracak ve uzun süreli konaklamayı teşvik edecek uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Yaylalarda konaklayan ziyaretçilerin geceleme sayılarını artırabilmek ve ziyaretçi deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla, yayla turizmine entegre edilebilecek farklı turizm türlerine yönelik hizmetlerin genişletilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, ziyaretçilerin 5-10 gün gibi uzun süreler boyunca yaylalarda kalabilmeleri için, gün boyu sürecek ve çeşitli turizm türlerini barındıran yayla turizmi ile bütünleşik tur paketleri geliştirilmesi önerilmektedir. Bu yaklaşım, yaylalarda daha fazla gece geçirilmesini teşvik edecek ve bölgenin turizm potansiyelinin sürdürülebilir turizm gelişimi ilkeleri çerçevesinde kullanımına olanak tanıyacaktır. Bu şekilde, yayla turizmi, ziyaretçilere her gün farklı ve benzersiz deneyimler sunarak, onların bölgede daha uzun süre vakit geçirmelerini sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılabilir.

Bu kapsamda geliştirilen yeni yayla turları, bir seyahatte bölge genelindeki tüm yaylaları kapsayan geziler yerine, ziyaretçilere belirli yaylalarda daha derinlemesine bir deneyim sunmayı hedeflemektedir. Bu yöntem, turistleri her yıl farklı bir yaylayı ziyaret etmeye yönlendirerek, zaman içerisinde birçok farklı yaylada gerçekleşen uzun süreli konaklamaları teşvik edecek bir turizm modeli oluşturmayı amaçlamaktadır. Sürdürülebilir turizm anlayışına uygun bu yaklaşım, yayla turizminin çeşitlenmesine ve gelişimine önemli katkılarda bulunarak, yayla turizm potansiyelinin daha etkin bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanıyacaktır. Bu yaklaşım aynı zamanda, kısa süreli konaklamaların çevreye olan

olumsuz etkilerini de azaltmaya yardımcı olacaktır. Uzun süreli konaklamalar sayesinde, oda temizliği için kullanılan deterjan gibi temizlik ürünlerinin tüketimi azalacak ve bölgeye yapılan seyahatlerin sıklığındaki azalma ile birlikte trafik yoğunluğu ve gürültü kirliliğinin azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Bu değişiklikler, yaylaların doğal ortamlarının korunmasına katkıda bulunarak, sürdürülebilir turizm pratiklerinin benimsenmesine olanak sağlayacaktır. Sonuç olarak, doğa turizmi, kültürel turizm, macera turizmi ve sağlık turizmi gibi alanlarda sunulacak yenilikçi ve çekici hizmetler, ziyaretçilerin yaylalarda daha uzun vakit geçirmelerini ve dolayısıyla konaklama sürelerini uzatmalarını teşvik etmektedir.

Doğa turizmi bağlamında, yaylaların sunduğu benzersiz doğal manzaralar ve çeşitli ekosistemler, doğa yürüyüşleri, bitki ve hayvan türlerini gözlemleme, foto safari turları, gibi etkinliklerle zenginleştirilebilir. Bu tür etkinlikler, doğaseverler için yaylaları daha çekici hale getirerek, onların doğal güzellikleri keşfetmelerine ve yayla deneyimlerini derinleştirmelerine olanak tanımaktadır.

Kültür turizmi açısından, yaylaların zengin kültürel mirası, yerel el sanatları ve gastronomi atölyeleri, geleneksel müzik ve halk oyunları, tarihi yapıların ve geleneksel yaşam tarzlarının tanıtıldığı turlar ziyaretçilere sunulabilir. Bu tür kültürel etkinlikler, ziyaretçilere yerel kültürü deneyimleme ve öğrenme fırsatı verirken, yaylaların kültürel çeşitliliğini, zenginliğini ortaya koyarak ürün yelpazesinin genişlemesine olanak tanıyabilir. Diğer taraftan bu hizmeti sunan yerel halkın ürün ve hizmet satışı yaparak gelir elde etmelerini sağlayabilir.

Macera turizmi, yaylaların doğal yapısı itibarıyla sunduğu doğa yürüyüşleri, dağ tırmanışı, atlı doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, zipline, gibi aktivitelerle desteklenebilir. Ayrıca akarsu sporları (rafting, kano vb.) aktivitelerde bu kapsam içerisinde değerlendirilebilir. Bu tür macera dolu etkinlikler, adrenalin ve keşif arayan ziyaretçiler için yaylaları daha cazip bir destinasyon haline getirirken geceleme sayılarının da artırılmasına önemli ölçüde destek vermesi beklenmektedir.

Sağlık turizmi perspektifinden, yaylaların temiz havası ve sessiz ortamı sağlık ve yenileme odaklı turizm faaliyetleri için mükemmel bir ortam sunmaktadır. Çalışmanın literatür kısmında belirtildiği üzere geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin temel amaçlarından birisi de sağlıklı uzun bir yaşam sürmektir. Özellikle yaşlılar, çocuklar ile akciğer ve kan rahatsızlığı olanlar için yaylalar birer tedavi merkezi olduğu söylenebilir. Yüksek rakımlı yaylalarda atmosferik basınç ve oksijen seviyesinin düşük olması, insan vücudunda çeşitli fizyolojik

adaptasyonlara yol açmaktadır (Buzdağı ve Koz, 2019 s. 53). Bu adaptasyonlardan biri, hipoksiye (düşük oksijen seviyesi) yanıt olarak kanda eritrosit (alyuvar) sayısının artması, oksijen taşıma kapasitesini yükselterek, oksijenin dokulara daha etkili bir şekilde ulaştırılmasını sağlamaktadır (Alpman, 2023; Kocakulak, 2018 s. 3-4). Sonuç olarak, yüksek rakımlı yaylalarda yaşamamanın, kandaki eritrosit sayısını artırarak ve oksijen taşıma kapasitesini iyileştirerek insan sağlığına olumlu etkileri olmaktadır. Bu adaptasyonlar, yüksek irtifadaki düşük oksijen seviyelerine vücudun yanıtı olarak gelişir ve potansiyel olarak, bireylerin bu koşullarda daha sağlıklı kalmasına ve bazı hastalıklara karşı daha dirençli olmasına yardımcı olabilir. Diğer taraftan yaylalarda yoga, meditasyon, wellness ve detoks programları gibi etkinlikler, ziyaretçilere fiziksel ve zihinsel yenilenme imkanı sağlayarak, sağlık turizmi açısından yaylaları önemli bir merkez haline getirebilir.

Bu turizm türlerine yönelik hizmetlerin yaylalarda genişletilmesi, ziyaretçilere çeşitli ve zengin deneyimler sunarak, onların yaylada geçirdikleri zamanı değerli kılmaktadır. Bu strateji, yayla turizminin sürdürülebilirliğine ve yerel ekonominin canlanmasına katkı sağlayarak, konaklama sürelerinin uzamasına önemli ölçüde yardımcı olabilir. Ancak, bu tür girişimlerin başarısı, yerel toplulukların katılımı, çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda doğal ve sosyo-kültürel çevrenin korunması ile mümkün olabilir.

Yaylada yapılan planlama çalışmalarında öncelikli olarak konaklama birimlerinin standartlarına uygun olarak sınıflandırılması gerekmektedir. Yaylalardaki konaklama işletmeleri “*Turizm Tesislerinin Niteliklerine İlişkin Yönetmelik*” kapsamında sınıflandırılmalıdır. Yönetmeliğin “*İKİNCİ KISIM Tesis Türleri, BİRİNCİ BÖLÜM, Konaklama Tesisleri ve ALTINCI BÖLÜM Kırsal Turizm Tesisleri*” başlıkları altında belirlenen standartlara göre tesislerin belgelendirilmesi ile ilgili işlemler yapılırken “*BİRİNCİ KISIM MADDE 17- Sağlık, temizlik, güvenlik ve çevre korunmasına yönelik önlemler başlığının 4. Bendinde* belirtilen hükümler ile Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) ile Türkiye Turizm ve Geliştirme Ajansı (TGA) işbirliği ile *Türkiye Sürdürülebilir Turizm Programı Kriterlerine* (2022) tesislerin standartlarının belirlenerek yayla yönetim merkezindeki veri havuzuna aktarılması gerekmektedir.

Yayladaki konaklama işletmelerinin standartlarının tespit edilmesi ve sisteme kaydedilmesi ile başlayan süreç yaylada konaklama talebinde bulunan ziyaretçi ve acentelerin rezervasyonlarının kabulü ile devam etmektedir. Yayla yönetim merkezi bünyesinde merkezi rezervasyon sistemi kurularak yaylaya tüm giriş çıkışların tek merkezden

yönetilmesi amaçlanmaktadır. Modelin işlevselliği açısından tüm tesislerin rezervasyon durumunu anlık olarak gösteren “Merkezi Rezervasyon Sistemi (MERS)” kurulması gerekmektedir. Çevrimiçi bağlantı kurulan tesislerde anlık kurulmayan tesislerde ise günlük olarak (Kimlik Bilgi Sistemi gibi) yayla yönetim merkezindeki rezervasyon birimine iletmeleri gerekmektedir.

Sistemin işleyişi, tüm yayladaki işletmelerin bir merkezden yönetilmesi yani yaylanın farklı standartlarda üniteleri olan bir tesis gibi yönetilmesi prensibine dayanmaktadır. Bu yöntem ile tüm tesislerin doluluk oranlarını takip edebildiği gibi yayladaki tesislerin sürdürülebilir turizm gelişimi kapsamında gelirlerin eşit dağılımı ve ticari işletmesi bulunmayan yerel halkın ve doğal yaşamın korunması kapsamında ihtiyaç duyulan ekonomik dağılımı doğru bir şekilde sağlayacaktır.

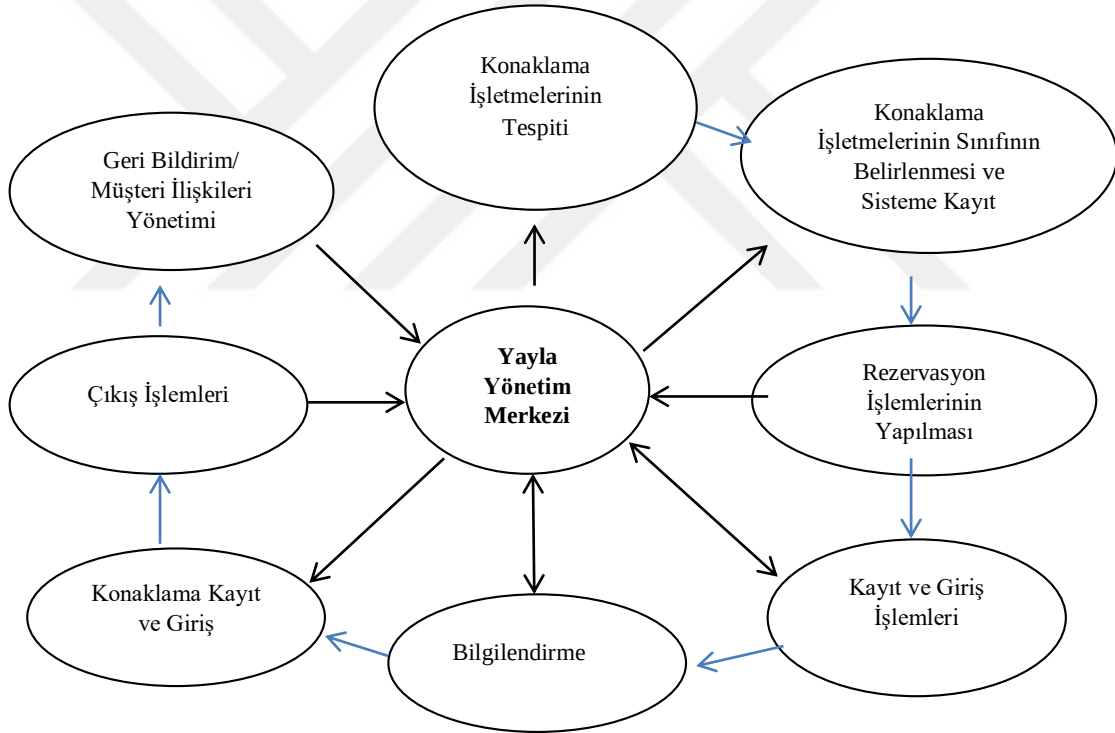
Sistemin işleyişinde, Yayla Merkezi Rezervasyon Sistemi'nin kurulmasının gerekli görülmektedir. Bu sistem, yayladaki turizm işletmelerinin anlık ve günlük doluluk durumlarını görmelerini sağlayarak, rezervasyonu olmadan gelen konukların istedikleri standartlara uygun tesislere yönlendirilmesini mümkün kılacaktır. Aynı zamanda, bu sistem sayesinde yönetim merkezi de doğrudan rezervasyon yaparak işletmelere yönlendirme yapabilecektir. Böylece, turistlerin ulaşamadığı ancak dolu olmayan tesislerin kapasiteleri tam olarak kullanılacak, yer bulamadığı için ayrılmak zorunda kalan turistlerin yaylada kalması sağlanarak tesislerin maksimum verimle çalışması mümkün olacaktır. Bu sistem, hem turistler hem de işletmeler için daha düzenli ve verimli bir rezervasyon süreci sağlayarak, yayladaki turizm faaliyetlerinin daha etkin ve koordineli bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunacaktır.

Sistem aynı zamanda günübirlik olarak yaylaya gelen ziyaretçilerin piknik alanları yeme-içme işletmelerine yönelik rezervasyonlarının alınması ve takibinde de kullanılmaktadır. İki yönlü olarak ele alındığında piknikçilerden elde edilecek gelir ile yerel halk ve doğal hayatın korunması ile ilgili ekonomik katkıların olacağı diğer taraftan ise kontrolsüz bir şekilde kullanılan yaylada çevre üzerindeki baskının yayla taşıma kapasitesi aşımının önüne geçilecektir.

Yayla sakinleri dışındaki ziyaret amaçlı gelen yaylaya gelen kişilerin yaylaya gelişi güzel girmesi ve kullanmasının önüne geçmektedir. Böylece taşıma kapasitesinin aşımı ile ortaya çıkabilecek (doğal ve sosyo kültürel) çevre sorunlarının önlenmesi amaçlanmaktadır. Yaylaların bulunduğu coğrafyaların hassas ekosistem alanlarında bulunması doğal çevrenin

korunmasını gerektirmektedir. Kontrolsüz bir şekilde alanı kullanımı geri dönüşmesi güç zararlar meydana getirebilmektedir. Bu sebeple bu tür alanların kontrollü kullanılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. Alan girişlerinin kısıtlanması da bu kapsamda alınan önlemlerden biridir.

Sistemin işleyişi Şekil 17’de gösterildiği gibi olacaktır. Bu sistem yaylaların taşıma kapasitelerinin aşılması, kontrolsüz kullanımı, çevrenin kirlenmesi gibi birçok sorunun önüne geçilmesini mümkün kılarken, geceleme sayılarının artırılması, yayla turizminin yeni turizm türleri ile entegre olması ile ekonomik olarak yaylanın desteklenmesi sağlanacaktır. Aynı zamanda müşteri ilişkileri yönetimi de bu sistem üzerinden gerçekleştirilebilecektir.

Şekil 17. Konaklama Amaçlı Gelen Ziyaretçilerin Yayla Kabul-Kullanım Döngüsü Sistemi

3. Yayla sakinleri:

Bu gruplar içerisinde, yönetimi en kolay onlar yayla sakinleridir. Yaylanın tüm imkânlardan hiçbir bedel ödmeden yararlanma hakkına sahip olan bu grubun yaylaya giriş çıkışları ile ilgili herhangi bir kısıtlama yapılmaması gerekmektedir. Sürdürülebilir yayla turizminin gelişimi açısından ele alındığında bu grup dışında yaylalardan faydalanan tüm gruplar ekonomik katkı yapması, elde edilen gelirlerden de ticari faaliyette bulunmayan yayla

sakinlerinin sürdürülebilir turizmin gelirlerin eşit paylaşımı ilkesi doğrultusunda ekonomik olarak desteklenecekleri bir sistemin kurulması ile mümkün olabilir. Kısaca yaylalardan faydalanan tüm gruplar ekonomik olarak bu grubu olumlu etkilemesi gerekmektedir. Sürdürülebilir yayla gelişim ve yönetim modeli hazırlanırken yayla sakinlerinin yaylalarda gerçekleşen turizm ekonomik olarak desteklenmesi gereken grupların başında gelmektedirler. Bu bağlamda elde edilen gelirlerin bir kısmının özellikle yaylalarda ticari faaliyete bulunmaya yayla sakinlerine eşit bir şekilde paylaşılması gerekmektedir. Bu sayede sürdürülebilir turizm gelişimi ilkelerinden bir olan gelirlerin eşit paylaşımı ve yerel halkın ekonomik olarak desteklenmesi ilkesi gerçekleştirilmiş olacaktır.

Bu araştırmanın literatür ve akademisyenlere yönelik önerileri aşağıdaki gibidir;

- Bu çalışmada, yaylalarda sürdürülebilir turizmin boyutları paydaşlar tarafından değerlendirilmiştir. Gelecekteki çalışmalarda, sürdürülebilir turizmin alt boyutlarına (çevresel, sosyo-kültürel, ekonomik) yönelik daha kapsamlı ve ayrıntılı çalışmalar yapılması
- Bu araştırma ile yaylalardaki turizm taşıma kapasitesinin hesaplanması gerektiği ortaya konulmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, sürdürülebilir yayla turizminin gelişimini sağlamak için yaylaların taşıma kapasitelerini hesaplayan, kritik limitleri belirleyen ve bu hesaplamalar için araçlar oluşturan çalışmalar yapılması,
- Bu çalışmada Ayder Yaylası araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Gelecekte yapılacak araştırmaların, farklı yaylalarda gerçekleştirilmesi, bu araştırmanın bulgu ve sonuçlarının benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyarak karşılaştırmalı analizler yapılmasına olanak tanıyacaktır. Böylece, yayla turizmi ile ilgili genellemeler yapılabilecek ve sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesine daha geniş bir perspektif kazandırılacaktır. Ayrıca, farklı yaylalar üzerinde yapılacak çalışmalar, bölgesel özelliklerin ve yerel dinamiklerin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak, yayla turizminin sürdürülebilir gelişimi için daha etkili stratejilerin oluşturulması,
- Yayla turizmi ile ilişkili farklı disiplinlerin ortak çalışmalar yaparak disiplinler arası bir bakış açısıyla yayla turizminin etkilerinin değerlendirilmesi önemlidir. Örneğin, su ürünleri, kimya ve turizm bilim dallarındaki akademisyenlerin, yayla turizminin su kaynakları, akarsular ve su ürünleri üzerindeki etkilerini birlikte çalışmaları gerekmektedir. Bu tür disiplinler arası işbirlikleri, yayla turizminin çevresel,

ekonomik ve sosyal etkilerini daha kapsamlı ve bütüncül bir şekilde değerlendirmeye olanak tanıyacak, aynı zamanda sürdürülebilir turizm politikalarının ve uygulamalarının geliştirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu tür araştırmalar, yayla ekosistemlerinin korunması ve sürdürülebilir turizm stratejilerinin oluşturulması için bilimsel temellerin güçlendirilmesine yardımcı olacaktır. Bu bağlamda, gelecekte yayla turizmine yönelik disiplinler arası araştırmaları yapılması,

- Yayla turizminde teknolojinin kullanımı ve teknolojik yeniliklerin kullanımı üzerine araştırma ve projelerin geliştirilmesi üzerine çalışmalar artırılmalıdır. Özellikle yaylalarda ziyaretçi yönetimi ve çevresel izleme teknolojileri gibi yenilikçi uygulamaları yayla turizmine adapte edilmesine yönelik araştırmaların yapılması,
- Yaylalar da yenilebilir enerji kaynaklarının turizm tesislerinde kullanımına yönelik araştırmaların yapılması
- Yerel halkın turizme katılımı ve turizm planlama ve yönetim süreçlerine aktif rol almasının sağlanması ile ilgili araştırmaların yapılması
- Akademisyenlerin, yerel ve merkezi yönetimlerle işbirliği yaparak, yayla turizmi ve yaylalarda sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunmaları önerilmektedir.

Bu öneriler, yayla turizminin sürdürülebilirliği kapsamında yaylaların planlanmasında ve yönetiminde yer alan turizm paydaşlarına rehberlik etmesi, bilimsel literatüre ve bu alanda yapılacak çalışmalarda akademisyenlere katkı sağlaması amacıyla hazırlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Ahipaşaoğlu, S. ve elteek, E. (2006). *Sürdürülebilir kırsal turizm*. Editör: Arıkan, İ. Ankara. Gazi.
- Akıncı, Z. ve Kasalak, M. A. (2020). Sürdürülebilir kalkınma ve turizm bağlamında kırsal turizmin yeri ve önemi: otantik kırsal turizm projesi. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, 4(1), 10-22.
- Akış, R. S. (2002) Sürdürülebilir turizm: eleştirel bir yaklaşım, *First Tourism Congress of Mediterranean Countries, April 17-21*. Antalya (p.441-460).
- Aktakas, B. G. (2006). *Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma İçin Bir Model*. ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, 3. Adana: Yüksek Lisans Tezi.
- Akyüz, F. (2006). Yaylalarda konut planlaması. *Harita Genel Komutanlığı Harita Dergisi*, sayı: 135, 94-97, Ankara.
- Alpman, A. (2024). Yüksek rakım nedir? <https://ahmetalpman.com/yuksek-rakim-nedir-yukseklerde-neler-oluyor/>, Erişim Tarihi: 11.01.2024.
- Altan, ř. (2006). *Türkiye'de ekoturizm uygulamaları ve ekonomiye katkıları*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Niğde.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldıırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı*, (5.Baskı), Sakarya: Sakarya
- Ap, J., ve Crompton, J. L. (1998). Developing and testing a tourism impact scale. *Journal of Travel Research*, 37(2), 120-130.
- Arıkan, R. (2011). *Araştırma yöntem ve teknikleri*, (1.Basım), Ankara: Nobel

- Arıkan, İ. ve Yüksek, G. (2011). Datça'nın Sürdürülebilir Turizm Potansiyeli: Turizm Gelişimi İçin Mevcut Olanakların Değerlendirilmesi. 12. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, s.385-394, Düzce.
- Aronsson, L. (1994). Sustainable tourism systems: the example of sustainable rural tourism in Sweden. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1-2), London.
- Arslan, K. (2005). Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde etkin bir araç: bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), Bahar 2005/1, 275-294.
- Atasoy, M., Reis, S., ve Sancar, C. (2009). Sürdürülebilir turizm gelişmesi ve yayla turizmi: Ayder Yaylası. *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, Ankara, 11-15.
- Atmış, E. (1994). *Türkiye'de Yayla Turizminde Altyapı Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Aydın, E. ve Selvi, M. S. (2012). Kırsal turizm tanıtımında yerel paydaşların rolü: Arhavi örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 133-144.
- Aytuğ, K. (2016). Avrupa birliği turizm ve çevre politikaları bağlamında doğu karadeniz yeşil yol yayla turizminin değerlendirilmesi. *Journal of Black Sea Studies*, 13(52), 159-170.
- Bakırcı, M. (1992). Doğu Karadeniz Bölgesinin turizme kazandırılması. *Doğu Karadeniz Turizmi Konferans-Workshop (22-25 Haziran)*, Trabzon.
- Bakırcı, M. (2002). Ekoturizm. *Turizm Şurası Bildirileri*, Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Balıkçı, G. (2002). Kavran'da yaylacılığın dünü ve bugünü ve vartivor şenlikleri. *Türkiye Dağları 1. Ulusal Sempozyumu*, 25-27 Haziran, Ilgaz.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bay, A. (2014). Uludağ Yöresinde (Bursa) Alternatif Turizm Türü Olarak Yayla Turizmi. *Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Çanakkale.

- Baykan, E. (2007). *Turizmin yerel kültür üzerindeki etkilerinin yöre halkı tarafından algılanması: Ürgüp yöresine yönelik bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bayülker, A. (2022). *Gıda ve içecek sektöründe sürdürülebilir değer ve kalite yaratmak*. <https://www.ewadanismanlik.com.tr/tr/kaynak/ewa-yayinlari/surdurulebilirli-gi-anlamak/gida-ve-icecek-sektorunde-surdurulebilir-deger-ve-kalite-yaratmak> adresinden erişilmiştir.
- Becken, S. (2005). The role of tourist icons for sustainable tourism. *Journal of Vacation Marketing*, 11(1), 21-30.
- Beeton, S. (2005). Empowerment for sustainable tourism development. *Annals of Tourism Research*, 32(3), 820-822.
- Bendell, J., ve Font, X. (2004). Which tourism rules? Green standards and Gats. *Annals of Tourism Research*, 31(1), 139-156.
- Beşel, A. S. (2002). *Trabzon ili Kadıralak yaylasının turizm potansiyelinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Zonguldak.
- Bhattacharjee, A. (2012). *Social science research: principles, methods and practices (2nd ed.)*. University of South Florida. https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=oa_text_books adresinden erişilmiştir.
- Bilgiçli, İ., ve Yıldırğan, R. (2022). Aşırı turizm ve turizm karşıtlığı üzerine bir değerlendirme: Çeşme örneği. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 13(48), 566-586. DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.3147>.
- Bilici, N. (2014). *Yayla turizminin bölgesel kalkınmadaki rolü: Ayder Yaylası örneği*. *International Conference in Economics, 03-05 September, Prague/Czech Republic*.
- Björk, P. (2000). Ecotourism from a conceptual perspective, an extended definition of a unique tourism form. *International Journal of Tourism Research*, 2, 189-2002.
- BM Türkiye (2022). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. <https://turkiye.un.org/tr> adresinden erişilmiştir.

- Bostan, M. H. (2019). Tirebolu-Çaykara çevresinde yayla kültürü ve yayla şenlikleri. *Uluslararası Yaylacılık ve Yayla Kültürü Sempozyumu Bildirileri Kitabı* içinde, 26-28 Eylül, Giresun.
- Brida, G. J., Disegna, M., ve Osti, L. (2011). Residents' perceptions of tourism impacts and attitudes towards tourism policies in a small mountain community. *Benchmarking: An International Journal*, Forthcoming. Available at <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1839244>.
- Budeanu, A. (2005). Impacts and responsibilities for sustainable tourism: A tour operator's perspective. *Journal of Cleaner Production*, 13, 89-97.
- Buzdağlı, Y., ve Mitat, K. O. Z. (2019). Yükseltide spor ve fizyolojik etkileri. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(4), 52-68.
- Büyükdeniz, A. (1990). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. İstanbul. Risale
- Canalıoğlu, M. V. (2000). *Yayla turizmi*. İl Turizm Müdürlüğü, Karadeniz Matbaası, Trabzon.
- Choi, H. C., ve Sirakaya, E. (2006). Sustainability indicators for managing community tourism. *Tourism Management*, 27(6), 1274-1289.
- Clark, M. A., Riley, M., Wilkie, E., ve Wood, R. C. (1998). *Researching and writing dissertations in hospitality and tourism*. London: International Thomson Business Press.
- Collins, A. (2001). Thinking economically about sustainable tourism. *Annals of Tourism Research*, 28(3), 809-811.
- Çağatay, A., Yurdaer, M., ve Kırış, R. (2002). Eko-turizm için mekân ve yerel toplulukların katılımının planlanması (Akseki-İbradi Havzası örneği). *T.C. Turizm Bakanlığı, II. Turizm Şurası Bildirileri, II. Cilt*, 203-217.
- Çakılcıoğlu, M. (2013). Turizm odaklı sürdürülebilir kalkınma için bir yöntem önerisi. *Tasarım+Kuram*, 9(16), 27-42. <https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.239617>.
- Çakır, R. A. (2018). *Turizmin bölgesel kalkınmaya etkileri: Ayder Turizm Bölgesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Rize.

- Çavuş, Ş., ve Tanrısevdi, A. (2000). Sürdürülebilir turizm ve yerel ölçekli bir sürdürülebilir turizm gelişme modeli önerisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11(Eylül-Aralık), 149-159.
- Çelenk, H. K. (2020). *Kırsal kalkınma bağlamında yayla turizminin gelişmesine yerel yönetimlerin etkisi: Ordu ilinde bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Trabzon.
- Daşçı, M., ve Çomaklı, B. (2006). Yaylacılık ve tarımsal açıdan önemi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 37(2), 275-280.
- Demir, C., ve Çevirgen, A. (2006). *Turizm ve çevre yönetimi, sürdürülebilir gelişme yaklaşımı*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Demir, C., ve Çevirgen, A. (2007). *Ekoturizm yönetimi*. Ankara: Nobel
- Demirel, Ö., ve Ejder, N. (1995). Çamlı Hemşin yaylaları ve doğa turizmi etkinlikleri. *Ekoloji Çevre Dergisi*, 17, 4-8.
- Dinçer, İ. (1996). Sürdürülebilir turizmin hayata geçirilmesi için aktive olması gereken dinamikler ve işlevleri model çalışması. *Sürdürülebilir Turizm: Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım*, 19. Dünya Şehircilik Kolokiyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 342.
- Dinler, Z. (2006). *Bilimsel araştırma ve e-kaynaklar* (5. Baskı). Bursa: Ekin.
- Doğanay, S. (2009). Koruma-kullanma dengesi açısından Cami Boğazı Yaylası ve Çakırgöl çevresinin turistik potansiyeline coğrafi bir yaklaşım. *Doğu Coğrafya Dergisi*.
- Doğanay, S. (2010). Çakırgöl ve Camiboğazı çevresinde doğal ortam-insan etkileşimi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3).
- Eligh, J., Welford, R., ve Ytterhus, B. (2002). The production of sustainable tourism: Concepts and examples from Norway. *Sustainable Development*, 10, 223-234.
- Emiroğlu, M. (1977). *Bolu'da yaylalar ve yaylacılık*. Ankara Üniversitesi, D.T.C.F. Yay. No: 272, Ankara.
- Erdoğan, N. (2002). Sürdürülebilirlik bağlamında ekoturizmin sosyal, ekonomik ve çevresel etkiler bakımından değerlendirilmesi. *First Tourism Congress of Mediterranean Countries, April 17-21, Antalya*.

- Erdoğan, N. (2003). Kitle turizmi, alternatif turizm ve ekoturizmde sürdürülebilirlik üzerine bir değerlendirme. *Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli Güncel Sorunları Konferansı, 3-4 Mayıs, Çankırı*.
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (eko) turizm*. Ankara, Erk
- Ertuğral, S. M., Dinçer, İ. F., Ongan, S., Güngür, A., ve Kızılırmak, İ. (2002). Sürdürülebilir turizm politikaları çerçevesinde Trabzon ilinde sivil mimari örneklerinin turizm amaçlı kullanılabilirliğinin incelenmesi ve turizm türlerinin geliştirilmesi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*, 189-206.
- Esengün, K., Akça, H., ve Sayılı, M. (2002). Dağlık ve ormanlık alanlarda kırsal turizm faaliyeti ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *I. Ulusal Ormancılık Kooperatifleri Sempozyumu, 22-23 Mart, Kastamonu*, (97-102).
- European Commission (2014). *European tourism indicator system: toolkit for sustainable destinations*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2769/47006>.
- European Commission (2016). *The European Tourism Indicator System: ETIS toolkit for sustainable destination management*. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/21749> adresinden erişildi.
- Fettahoğlu, Ş. (2010). *Ayder (Rize) termal ve yayla turizm bölgesinin termal koruma ve turizm gelişimi açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.
- Garda, B. (2014). *Macera turizmi pazarlaması*. Konya: Çizgi
- Gegez, E. (2005). *Pazarlama araştırmaları* (1. Basım). İstanbul: Beta.
- Gelecek Turizmde (2023). *Sürdürülebilir turizm*. <https://www.gelecekturizmde.com/surdurulebilir-turizm-nedir/> adresinden erişilmiştir.
- Gilbert, D., ve Clark, M. (1997). An exploratory examination of urban tourism impact, with reference to residents' attitudes, in the cities of Canterbury and Guildford. *Cities, 14*(6), 343-352.
- Gladwin, T., Kennely, J., ve Krause, S. T. (1995). Shifting paradigms for sustainable development: Implications for management theory and research. *Academy of Management Review, 20*(4). Aktaran: Sarıkaya, M., ve Kara, F. Z. (2007).

Sürdürülebilir kalkınmada işletmenin rolü: Kurumsal vatandaşlık. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 221-233.

Global Sustainable Tourism Council - GSTC (2019). *GSTC Destination Criteria v2.0 with Performance Indicators SDG's*, Washington DC, USA. <https://www.gstcouncil.org/> adresinden erişilmiştir.

Godfrey, K. B. (1996). Towards sustainability? Tourism in the Republic of Cyprus. In *Practicing Responsible Tourism*. L. C. Harrison ve W. Husbands (Eds.), 58-79. USA: John Wiley & Sons, Inc.

Google Earth (2023). Ayder Yaylası uydu görüntüsü. <https://earth.google.com/web/search/%c3%87aml%c4%b1hem%c5%9fin%2fRize,+T%c3%bcrkiye/@40.95400162,41.10121391,1308.65257755a,1994.63601694d,35y,36.99854648h,51.99985397t,0.00000003r/data=CigiJgokCT5BKXjZ-0NAEV2bJ3IEkkNAGd4yUwvAAUFAIQKxhilboz9A> adresinden erişilmiştir.

Gössling, S., Hansson, C. B., Horstmeier, O., ve Saggel, S. (2002). Ecological footprint analysis as a tool to assess tourism sustainability. *Ecological Economics*, 43, 199-211.

Gökçe, F. (2003). Alternatif turizm çeşidi olarak Doğu Karadeniz Bölgesinde yayla turizmi. *Alternatif Turizm Kongresi, 3-4 Mayıs, Çankırı*.

Gökçe, F., Gökçe, H., ve Kocabozdoğan, K. (2015). Yayla turizminin sürdürülebilirliği kapsamında çevresel etki boyutu: Kazıkbeli Yaylası örneği. *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, Gümüşhane, 689-701.

Gümüş, M., Keleş, Ç., ve Hamarat, B. (2008). Yerel halkın turizm etkilerini algılaması: Yeşilyurt Köyü ve Küçükkuyu Beldesi örneği. *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Kongre Bildiri Kitabı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 232-238.

Güneş, G. (2008). Korunan alanlar ve çevresi için sürdürülebilir gelişim stratejisi. *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Kongre Bildiri Kitabı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 171-174.

Günlü, E., Adan, Ö., Erene, S., ve Miral, C. (2008). Turizmin bölgesel etkileri: Şirince Köyü örneği. *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Kongre Bildiri Kitabı*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 232-238.

- Gürbüz, A. (2002). Turizmin sosyal çevreye etkisi üzerine bir araştırma. *Teknoloji Dergisi*, 1(2), 49-59.
- Gyou Ko, T. (2005). Development of a tourism sustainability assessment procedure: A conceptual approach. *Tourism Management*, 26, 431-445.
- Haberal, H. (2011). *Yaylacılık kültürünün yayla turizmi içindeki önemi: Rize yaylaları örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara.
- Harris, J. M. (2000). *Basic principles of sustainable development*. Global Development and Environment Institute Working Paper: 00-04, Tufts University, USA.
- Hatırnaz, B. (2016). *Ayder'in sürdürülebilir turizm kalkınması sürecinin turizm paydaşları tarafından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara.
- Hazar, A. (2010). *Genel turizm*. Ankara: Nobel
- Hoşcan, N. (2008). *Orman köylerinde doğal kültürel değerlerin ekoturizm etkinliklerinde kullanılması: Bolu ili Mudurnu ilçesinde bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Hussain, K., Ali, F., Ragavan, N. A., ve Manhas, P. S. (2015). Sustainable tourism and resulting resident satisfaction at Jammu and Kashmir, India. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 7(5), 486-499.
- Hunter, C. (1997). Sustainable tourism as an adaptive paradigm. *Annals of Tourism Research*, 24(4), 850-867.
- Ildırar, M. (2004). *Bölgesel kalkınma stratejiler ve politikaları*. Adana Nobel,
- Inskeep, E. (1991). *Tourism planning: An integrated and sustainable development approach*. John Wiley ve Sons, Canada.
- Işık, C., ve Aydın, E. (2016). Bilgi paylaşımının yenilikçi iş davranışına etkisi: Ayder Yaylası konaklama işletmeleri üzerine bir uygulama. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 3(1), 75-103.
- İzıbrak, R. (1992). *Coğrafya terimleri sözlüğü*. İstanbul.

- Jafari, J., ve Wall, G. (1994). Sustainable tourism. *Annals of Tourism Research*, 21(3), 667-669.
- Kalkınma Amaçları (2022). *Sürdürülebilir kalkınma için küresel amaçlar*. <https://www.kureselamaclar.org/> adresinden erişilmiştir.
- Karabulut, E. (2004). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının işletmelerde uygulanması. *TUHİS Dergisi*, 19(1-2), Ağustos-Kasım.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi* (21. Baskı). Ankara: Nobel.
- Kaya, F. (2008). Aladağ'da yaylalar ve yaylacılık. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13(19), 123-148.
- Kernel, P. (2005). Creating and implementing a model for sustainable development in tourism enterprises. *Journal of Cleaner Production*, 13, 151-164.
- Khan, I. U., Khan, S. U., ve Khan, S. (2022). Residents' satisfaction with sustainable tourism: The moderating role of environmental awareness. *Tourism Critiques: Practice and Theory*, 3(1), 72-87.
- Kızılırmak, İ. (1995). Türkiye'de yayla turizmi ve Karadeniz yaylaları. *Anatolia Turizm Araştırma Dergisi*, 3-4.
- Kızılırmak, İ. (2006). Yayla turizmi tanıtım açısından eko turizm türü olan yayla turizminin incelenmesi. *Detay*, Ankara.
- Kocakulak, N. A. (2018). Yüksek irtifada yapılan egzersizin oksidatif stres düzeyine etkisi. *Natural and Applied Sciences Journal*, 1(1), 1-8. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1008208>.
- Kozak, M. (2015). *Bilimsel araştırma: Tasarım, yayım ve teknikleri* (2. Baskı). Ankara: Detay.
- Kozak, N., Kozak, M. A., ve Kozak, M. (2006). *Genel turizm ilkeler ve kavramlar*. Ankara, Detay.
- Kurdoğlu, O., Cırık, Ö., Lise, Y., Çağlayan, E., Akkurt, M., Kandemir, S., ve Welch, G. (2006). *Ayder ekoturizm planı*. Doğa Derneği, Ankara.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı-KTB (2022). 2022/2 nolu genelge. <https://istanbul.ktb.gov.tr/Resim/417275,genelgejpg.png?0> adresinden erişilmiştir.

- Lune, H., ve Berg, B. L. (2017). *Qualitative research methods for the social sciences* (9th ed.). Pearson Publishing, England.
- Mansuroğlu, S. (2006). Turizm gelişmelerine yerel halkın yaklaşımlarının belirlenmesi: Akseki/Antalya örneği. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 35-46.
- McIntyre, G., Hetherington, A., ve Inskeep, E. (1993). *Sustainable tourism development: Guide for local planners*. UNWTO, A Tourism and Environment.
- McNamara, K. E., ve Gibson, C. (2008). Environmental sustainability in practice? A macro-scale profile of tourist accommodation facilities in Australia's coastal zone. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(1).
- Mera Kanunu (1998). Yaylak. Tanımlar, md. 3(e). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4342.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Muresan, I. C., Oroian, C. F., Harun, R., Arion, F. H., Porutiu, A., Chiciudean, G. O., Todea, A., ve Lile, R. (2016). Local residents' attitude toward sustainable rural tourism development. *Sustainability*, 8(1), 100.
- Mutlu, E. (2021). *Doğu Karadeniz'deki doğal turistik alanlarda aşırı turizm sorunu: Ayder ve Uzungöl örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Samsun.
- Northcote, J., ve Macbeth, J. (2005). Conceptualizing yield, sustainable tourism management. *Annals of Tourism Research*, 33(1), 199-220.
- NTV (2018). *Haber - Cumhurbaşkanı Erdoğan istedi, yeni Ayder Yaylası böyle olacak*. <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-istedi-yeni-ayder-yaylasi-boyle-olacak,0seb1Rn81EG5CwussDGF-Q/e1ONZkiQmEy1z9tg-PxOaA> adresinden erişilmiştir.
- Nüfusu Ne (1998). *Türkiye Nüfusu – İl – İlçe – Mahalle - Köy Nüfusları*. <https://www.nufusune.com/99883-rize-camlihemsin-kaplica-mahallesi-nufusu> adresinden erişilmiştir.
- Oral, Z. (2010). *Geleneksel yaylacılıktan yayla turizmine: Ordu-Çambaşı Yaylası örneğinde halk bilimsel bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

- Ovalı, P. K. (2007). Kitle turizmi ve ekolojik turizmin kavram, mimari ve çevresel etkiler bakımından karşılaştırılması. *YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi*, 2(2).
- Özdemir Yılmaz, G., ve Kafa Gürol, N. (2012). Balıkesir ilinin kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 23-32.
- Özdemir, Ö. (2022). Ayder yaylası hızla değişiyor. <https://www.sabah.com.tr/artvin/2022/12/24/ayder-yaylasi-hizla-degisiyor> adresinden erişilmiştir.
- Öztan, Y. (1978). *Mera amenajmanı ders notları*. K.T.Ü. Orman Fakültesi Teksihanesi, Trabzon.
- Pelzang, R., ve Hutchinson, A. M. (2017). Establishing cultural integrity in qualitative research: Reflections from a cross-cultural study. *International Journal of Qualitative Methods*, 17(1).
- Rızaoğlu, B., ve Biçici, F. (2011). Yerel halkın sürdürülebilir turizm gelişimine yönelik tutumları: Datça örneği. 12. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, 78-83, Düzce.
- Saarinen, J. (2006). Traditions of sustainability in tourism studies. *Annals of Tourism Research*, 33(4), 1121-1140.
- Sarkım, M. (2007). *Sürdürülebilir turizm kapsamında turistik ürün çeşitlendirme politikaları ve Antalya örneği*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Savage, V., Huang, S., ve Chan, T. C. (2004). The Singapore River Thematic Zone: Sustainable tourism in an urban context. *The Geographical Journal*, 170(3), 212-225.
- Seyidoğlu, H. (1995). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı*. İstanbul: Güzem
- Sezen, I., Yılmaz, S., ve Külekçi, A. E. (2011). Ekoturizm için öneri alanlarıyla Bayburt. I. *Ulusal Akdeniz Çevre ve Orman Sempozyumu*.
- Sharma, K., ve Sarkar, P. (2024). A study on the impact of environmental awareness on the economic and socio-cultural dimensions of sustainable tourism. *International Journal of Multidisciplinary Research & Reviews*, 3(01), 84-92.

- Simón, F. J. G., Narangajavana, Y., ve Marqués, D. P. (2004). Carrying capacity in the tourism industry: A case study of Hengistbury Head. *Tourism Management*, 25(2), 275-283.
- Sirel, B. (1995). *Berdan Nehri (Tarsus Çayı) yukarı havzası'nın yayla turizmi açısından kullanımı üzerinden bir araştırma*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Sırakaya-Turk, E., Bertan, S., ve Altıntaş, V. (2013). Tourism impacts and support for tourism development: The case of Pamukkale in Turkey. *Tourismos*, 8(2), 97-115.
- Slim, H. (1995). What is development? *Development in Practice*, 5(2), 143-148. DOI: 10.1080/0961452951000157114
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0961452951000157114>.
- Somuncu, M. (1994). Rize-Ayder Yaylasındaki turizm. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 3, 255-273.
- Somuncu, M. (2005). *Aladağlar: Yaylacılık ve dağ göçebeliği konusunda bir araştırma*. Ankara, Gündüz.
- Somuncu, M., ve Yılmaz, M. (2006). Rize ilinde yayla-dağ turizminin gelişimi ve yöredeki ekonomik, kültürel, ekolojik etkileri. 1. Rize Sempozyumu, 16-18 Kasım 2006, 208-216, Rize.
- Soykan, F. (2003). Kırsal turizm ve Türkiye turizmi için önemi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 12, 1-11.
- Suna, B. (2018). Api turizm'in Türkiye'deki yeri ve önemi. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, 18(1), 42-51.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable tourism management*. CABI Publishing, CAB International, New York.
- Şahin, N. (2007). Turizmde ürün geliştirme ve alternatif turizm. O. İçöz (Ed.), *Genel Turizm*, 141-164. Turhan Kitabevi, Ankara.
- Şahin, S. Z. (2016). *Turizmde gastronominin ürün çeşitlendirme stratejisi olarak kullanımı: Hatay örneği*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.

- Şahin, S. Z. (2020). *Turizmde gastronominin ürün çeşitlendirme stratejisi olarak kullanımı: Hatay örneği*. Ankara: İksad Publishing House.
- Şenkaya, F. Ş., Demirel, Ö., ve Özkır, D. (2012). Ayder (Çamlıhemşin/Rize) termal ve yayla turizm bölgesinin termal koruma ve turizm gelişimi açısından değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(5), 151-164.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2020). *Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu*. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf adresinden erişilmiştir.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2020). *Rize ili Çamlıhemşin ilçesi, Kaplıca mahallesi, Ayder Yaylası, Koruma Amaçlı İmar Planı Değişikliği Araştırma ve Açıklama Raporu*, (s.4, 10). <https://rize.csb.gov.tr/rize-ili-camlihemsin-ilcesi-kaplica-mahallesi-ayder-yaylasi-146-ada-240-parselde-duyuru-409855> adresinden erişilmiştir.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2006). *Türkiye turizm stratejisi 2023*, Ankara.
- Tepelus, C. M., ve Cordoba, R. C. (2005). Recognition schemes in tourism – from “eco” to “sustainability”. *Journal of Cleaner Production*, 13, 135-140.
- Tokmak, C. (2008). *Sürdürülebilir turizm açısından taşıma kapasitesi: Topkapı Sarayı örneği*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Toksarı, M., ve Can, S. (2008). Küreselleşme sürecinde turizm çeşitlendirmesinde yeni bir yaklaşım: Kırsal turizm. *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi*, 17-19 Nisan, Balıkesir, 229-231.
- Torrent, R. R. (2008). Sustainable development in tourism municipalities: The role of public goods. *Tourism Management*, 29, 883-897.
- Tosun, C. (1998). Roots of unsustainable tourism development at the local level: The case of Ürgüp in Turkey. *Tourism Management*, 19(6), 595-610.
- Tosun, C. (2000). Limits to community participation in the tourism development process in developing countries. *Tourism Management*, 21(6), 613-633.

- Tosun, C. (2001). Challenges of sustainable tourism development in the developing world: The case of Turkey. *Tourism Management*, 22(3), 285-299.
- Tosun, C. (2008). Mediterranean strategy for sustainable development: Promoting a sustainable tourism national study for Turkey. *Sophia Antipolis, France: UNEP Plan Bleu Regional Activity Centre*.
- Tosun, C., ve Erdoğan, N. (2009). Seyahat acentelerinin faaliyetlerinin sürdürülebilir turizm anlayışı bağlamında değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *TUBİTAK Proje No: 107K200*. Ankara.
- Tsaur, S. H., Lin, Y. C., ve Lin, J. H. (2006). Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource, community and tourism. *Tourism Management*, 27, 640-653.
- Tunçdilek, N. (1964). Türkiye’de yaylalar ve yaylacılık. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 14, İstanbul.
- Turizm Şurası-1 (1998). 8. Alt Komisyon Raporu, *Turizmin Çeşitlendirilmesi*, Ankara.
- Turizm Şurası-2 (1998). 1. Cilt, 24-25, Ankara.
- Tükeltürk, A. Ş., ve Yılmaz, A. İ. (2013). *Turizmde güncel konu ve eğilimleri*. Ankara: Detay.
- Türk Dil Kurumu (2022a). ‘Sürdürülebilir kalkınma’, *Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (2022b). ‘Yayla’. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2023). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=T%C3%BCrkiye'de%20ikamet%20eden%20n%C3%BCfus,575%20bin%20441%20ki%C5%9Fi%20oldu> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Kültür Portalı (2023). *Ayder Yaylası - Rize*. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/rize/gezilecekyer/ayder-yaylasi> adresinden erişilmiştir.
- Türkiye Turizm ve Geliştirme Ajansı (TGA) (2022). *Türkiye sürdürülebilir turizm endüstri kriterleri (TR-1)*. https://cdn.tga.net.tr/tga-prod/document_pool/2023/11/9/TR-

[Surdurulebilir-Turizm-Endustri-Kriterler_Vol-1-19-Mayis-2022_v1-2583ded3-4d7e-44db-a19b-9bed5f96d04f.pdf](https://tga.gov.tr/guvenli-ve-surdurulebilir-turizm/surdurulebilir-turizm-programi/surdurulebilir-turizm-programi-hakkinda) adresinden erişilmiştir.

Türkiye Turizm ve Geliştirme Ajansı (TGA) (2023). *Türkiye sürdürülebilir turizm programı hakkında*. <https://tga.gov.tr/guvenli-ve-surdurulebilir-turizm/surdurulebilir-turizm-programi/surdurulebilir-turizm-programi-hakkinda> adresinden erişilmiştir.

Türkiye Turizm Stratejisi (2006a). 3. Bölüm, Türkiye'nin turizm potansiyeli, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*, Ankara.

Türkiye Turizm Stratejisi (2006b). 8. Bölüm, Eylem Planı, *Turizm Gelişim Eylem Planı*, *Kültür ve Turizm Bakanlığı*, Ankara.

Twynam, G. D., ve Johnston, M. E. (2002). The use of sustainable tourism practices. *Annals of Tourism Research*, 29(4), 1165-1168.

UNWTO ve UNEP (2005). *Making tourism more sustainable: A guide for policy makers*. UNWTO, Madrid ve UNEP, Paris.

UNWTO (2010). *International recommendations for tourism statistics 2008*. UNWTO, New York. ISBN 978-92-1-161521-0.

UNWTO (2013). *Sustainable tourism for development guide book, first edition*. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284415496> adresinden erişilmiştir.

Usta, Ö. (2008). *Turizme genel ve yapısal yaklaşım*. Ankara: Detay

Uzun, A., ve Köse, A. (2012). Madra Dağı'nda geleneksel yayla göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(28-1).

Ünüvar, Ş. (2014). Turizm sektöründe bilgi iletişim teknolojileri kullanımı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 10(1-2), 597-618.

Var, M. (1990). Doğu Karadeniz yaylalarının turistik rekreasyonel değerlendirilmesi. *Türkiye Kalkınma Bankası, Turizm Yıllığı 1988-89*, Ankara.

Var, M. (1992). Trabzon ve Rize illerindeki rekreasyonel değeri olan bazı yaylaların turizm açısından incelenmesi. *Doğu Karadeniz Turizmi içinde*, Konferans-Workshop, 22-25.

- Var, M., ve Yalçınalp, E. (2005). Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaylalara yönelik turistik talebin çevreye etkileri ve çözüm önerileri. *1. Çevre ve Orman Şurası, Tebliğler 4. Cilt*, 1496-1503, Antalya.
- World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press. p. 27. ISBN 019282080X.
- Yalçınalp, E. (2005). *Trabzon'da bazı turizm merkezleri ölçeğinde yayla turizminin ekoturizm kapsamında incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Trabzon.
- Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın anlambilimsel tarihi ve kavramsal kökenleri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1).
- Yavuz, E., ve Zığındere, Ö. (2000). Sürdürülebilir kalkınmanın turizme etkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 321-336.
- Yılmaz, G. Ö., ve Gürol, N. K. (2012). Balıkesir ilinin kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 23-32.
- Yılmaz, H. (2010). Artvin kenti ve çevresinin ekoturizm açısından değerlendirilmesi. *III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, 4. Cilt, 1595-1605.
- Yılmaz, S. B. (2007). Turizm ve çevre. O. İçöz (Ed.), *Genel Turizm*, 201-225. Ankara, Turhan
- Yılmaz, Ü. (2006). Eko turizm destinasyonu olarak Buldan. *Buldan Sempozyumu*, 243-250.
- YİGM (2016). *Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü*. yigm.kulturturizm.gov.tr adresinden erişilmiştir.
- YİGM (2019). *Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü*. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11532/yayla-turizmi.html> adresinden erişilmiştir.
- YİGM (2022). *Yatırım İşletmeleri Genel Müdürlüğü*. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9669/kultur-ve-turizm-koruma-ve-gelisim-bolgeleri-ve-turizm-merkezleri.html> adresinden erişilmiştir.
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK) (2024). *Tez Merkezi*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> adresinden erişilmiştir.

- Yüksel, A., ve Yüksel, F. (2004). *Turizmde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yurtseven, H. R., ve Can, E. (2002). Gökçeada'daki turizm çekiciliklerinin imajı: İlk kez ve birden fazla gelen turistler açısından karşılaştırmalı bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırma Dergisi*, 13(2), 149-154.
- Yücel, S. Ü. (2004). *Yayla turizmi*. TÜRSAB Ar-Ge Departmanı. http://www.tursab.org.tr/dosya/1017/may04yayla_1017_1683015.pdf adresinden erişilmiştir.
- Zaman, M. (2001). Geleneksel yayla şenliklerinin Doğu Karadeniz Bölümü yayla turizminin geliştirilmesindeki rolü. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6, 187-214.
- Zaman, M. (2007). *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları'nda yaylalar ve yaylacılık*. Atatürk Üniversitesi Yay. No: 960, Fen Edebiyat Fak. Yay. No: 105, Araştırmalar Serisi No: 75, Erzurum.
- Zengin, B., ve Bilgiç, İ. (2013). Sakarya yaylalarının iç turizm açısından kullanılabilirliği. B. Zengin (Ed.), *Geçmişten Günümüze Sakarya Turizmine Akademik Bir Bakış* içinde Sakarya., Sakarya Üniversitesi,

EKLER

EK 1. Anket Formu

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim dalında yapılmakta olan bir bilimsel araştırmada (doktora tezi) kullanılmak üzere geliştirilmiştir. Elde edilecek bilgiler bilimsel amaçla kullanılacak ve 3. şahıslarla paylaşılmayacaktır. Vereceğiniz cevapların doğru olması çalışmanın başarısı açısından önem taşımaktadır. İsim belirtmenize gerek yoktur. Anket sonuçlarını almak isteyenlerin e-posta adreslerine sonuçlar gönderilecektir. Katkılarınız için teşekkür eder, saygılar sunarız.

Öğr. Gör. Fikret GÖKÇE

Prof. Dr. Mehmet YEŞİLTAS

gokcefikret@hotmail.com Tel: 0 544 4354477

1= Kesinlikle Katılıyorum 2= Katılıyorum 3= Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum 4= Katılmıyorum 5= Kesinlikle Katılmıyorum

Sağdaki rakamlar yukarıda belirtilen katılım düzeyinizi ortaya koymaktadır. Size uygun olan seçeneği "X" işareti ile işaretleyiniz.		1	2	3	4	5
1	Turizm, Ayder yaylasında gürültü kirliliğine neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
2	Turizm, Ayder yaylasında trafik yoğunluğuna neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
3	Turizm, Ayder yaylasında hava kirliliğine neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
4	Turizm, Ayder yaylasında suların (dere, ırmak, kaynak vb) kirlenmesine neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
5	Turizm, Ayder yaylasında doğadaki bitkilerin (flora) tahrip olmasına neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
6	Turizm, Ayder yaylasında doğadaki hayvanları (fauna) olumsuz yönde etkilemektedir.	1	2	3	4	5
7	Turizm, Ayder yaylasında aşırı ve çarpık yapılaşmaya (betonlaşmaya) neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
8	Ayder yaylasında katı atık arıtma tesislerinin olmaması, çevre kirlenmesine (hava, su, toprak) neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
9	Ayder yaylasında biyolojik arıtma tesislerinin olmaması, çevre kirlenmesine (hava, su, toprak) neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
10	Ayder yaylasının alt yapısı (yol, su, kanalizasyon) turizm (turistlerin sayısı) için yetersizdir.	1	2	3	4	5
11	Ayder yaylasına gelen turistlere, yayladaki korunan alanları gösteren basılı materyallerin (kitapçık, broşür vb.) verilmemesi sorunlara neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
12	Ayder yaylasında korunan alanları gösteren, ziyaretçilere yönelik uyarıcı ve yönlendirici işaret ve levhalar bulunmaması sorunlara neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
13	Turizm, Ayder yaylasında kalabalık ve izdihamı neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
14	Ayder yaylasında, yaz aylarında nüfusun aşırı artması (kalabalık), rahatsız edici düzeylere ulaşmaktadır.	1	2	3	4	5
15	Turizm, Ayder yaylasında yerel kültürün ticarileşmesine ve yozlaşmasına neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
16	Ayder yaylasında yerel örf ve adetler, turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir	1	2	3	4	5
17	Turizm, Ayder yaylasında kötü alışkanlıkların (sigara, alkol, uyuşturucu vb.) yaygınlaşmasına sebep olmaktadır.	1	2	3	4	5
18	Turist sayısının artması, yerel halk ile turistler arasında uyuşmazlıklara neden olmaktadır (izinsiz fotoğraf çekilmesi, evin içine bakmak istemek vb.)	1	2	3	4	5
19	Turizm, Ayder yaylasında yerel halkın dini vecibelerini yerine getirmemi engellemektedir.	1	2	3	4	5
20	Turizm, yöredeki özgün sosyo-kültürel öğelerin (yiyecekler, el sanatları, hediyelik eşya, bal, vb) ucuz ve kalitesiz üretilmesine neden olmaktadır.	1	2	3	4	5

21	Turizm, Ayder yaylasında suç (asayiş) oranların artmasına sebep olmaktadır.	1	2	3	4	5
22	Turizm; yöresel kılık ve kıyafetlerinin değişmesine neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
23	Turizm, Ayder yaylasında sosyal hayatın (günlük yapılan işlerin ineklere bakmak, tarla-bahçe işleri, odun kırmak,) değişmesine neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
24	Ayder yaylasında trafik yoğunluğu son derece rahatsız edicidir.	1	2	3	4	5
25	El sanatları (yün çorap yerine orlon çorap yapılması gibi), folklor vb. yerel kültür unsurları; turizmden olumsuz yönde etkilenmektedir.	1	2	3	4	5
26	Turizm, Ayder yaylasında komşuluk ilişkilerini olumsuz yönde değişmesine neden olmaktadır. (otelde, restoranda çalışan komşuma gidemiyorum)	1	2	3	4	5
27	Turizm, Ayder yaylasında yaşayanların (turistik işletmelerde çalışanlar ile yaylacılar) birbirini tanımamasına neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
28	Turizmin gelişmesi, Ayder yaylasında fiyat artışlarına neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
29	Turizmin gelişmesi, Ayder yaylasında yerel halkın alım gücünün azalmasına neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
30	Turizm, Ayder yaylasında iş (istihdam) olanaklarını artırmaktadır.	1	2	3	4	5
31	Ayder yaylasındaki turizm işletmeleri, iş gücü ihtiyacını öncelikle yerel halktan (yerel halktan, Çamlıhemşin'in yukarisından) karşılamaktadır.	1	2	3	4	5
32	Turizm, Ayder yaylasında kadınların iş hayatına katılımına (otellerde çalışması) katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
33	Turizm, Ayder yaylasında rekabeti artırarak, ürün ve hizmet fiyatlarının düşmesine neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
34	Ayder yaylasında turizm sezonunun kısıtlılığı nedeniyle yatırımların geri dönüşümü çok uzun süre almaktadır.	1	2	3	4	5
35	Ayder yaylasındaki turistik tesislerde, daha çok çevre il ve ilçelerden gelen ürünler (peynir, tereyağ, bal, süt, yoğurt, sebze, meyve vb.) sunulmaktadır.	1	2	3	4	5
36	Turizmin gelişimi, Ayder yaylasında dış yatırımcıların (yayla dışından) sayısını artırmaktadır.	1	2	3	4	5
37	Turizm, Ayder yaylasında yaşayan yerel halkın gelirlerinin artmasına neden olmaktadır.	1	2	3	4	5

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()

Medeni durum : Evli () Bekar ()

Eğitim Durumunuz:

Eğitimim yok () İlkokul () Ortaokul () Lise () Ön Lisans ()
Lisans () Yüksek Lisans () Doktora ()

Herhangi bir turizm eğitimi aldınız mı ? :

Turizm Eğitimi almadım () Turizm Sertifika Programı () Turizm Meslek Lisesi ()
Turizm Ön Lisans () Turizm Lisans () Turizm Yüksek Lisans () Turizm Doktora ()

Aylık Geliriniz: 0-2020 TL () 2021-3999TL () 4000-5999TL ()
6000-7999TL () 8000-9999TL () 10000TL ve Üstü ()

Yayla ilişki düzeyiniz (çalışma alanınız) : Kamu () Sivil Toplum Kuruluşu () Özel
Sektör () Yaylacı (yayla sakini) () Hem özel sektör-hem yaylacı ()

Görev-meslek durumu: İşletme sahibi () Yönetici () Çalışan () Diğer.....

Yaylada ne zamandır ikamet etmektesiniz?

Bir yıldan az () 1-5 Yıl () 6-10 Yıl () 10-15 Yıl () 15-20
Yıl () 20-25 Yıl () 25 yıl ve Üzeri ()

Konu ile ilgili görüş ve önerileriniz (Eklemek İstedikleriniz)

.....

Sonuçları almak isterseniz, lütfen e-posta adresinizi yazınız:

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...